

MILITĀRAIS APSKATS

MILITARY REVIEW SCIENTIFIC JOURNAL FOR SECURITY AND DEFENCE

NBS PERSONĀLA KOMPLEKTĒŠANAS STRATĒGIJA

- **VĪNES DOKUMENTS** ■ **RAĶEŠU JAUTĀJUMS**
- **PRETRAĶEŠU AIZSARDZĪBA KOSMOSĀ?**
- **KAPĒC MUMS JĀKARO AFGANISTĀNĀ?**
- **VIRSNIEKA PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS MODELĒŠANA**
- **CIOR VASARAS KONGRESS**

Foto: OSCE/Sāļa Kayhko

VĪNES DOKUMENTS

Atmīnēšanas komanda ceļā uz apmācību vietu Tadžikistānā

KĀPĒC MUMS JĀKARO AFGANISTĀNĀ?

ISAF karavīri sniedz medicīnisko palīdzību ciema iedzīvotājiem

Foto: ISAF

NBS PERSONĀLA KOMPLEKTĒŠANAS STRĀTĒGIJA

Foto: INAA

DROŠĪBAS POLITIKA

EDSO īstenoto Uzticības un drošības veidošanas pasākumu attīstība Vīnes dokumenta ietvaros
Kpt. Līga Mikučevska **2**

Raketes militārā konfliktā:
raķešu jautājums visā tā sarežģītībā
Jürgens Šefrans (Jürgen Scheffran) **15**

Pēdējā robeža:
pretraķešu aizsardzība kosmosā?
Bruno Gruselle **26**

TERORISMS

Kāpēc mums jākaro
Afganistānā?
Atv. plkv., Dr. sc. ing. Jānis Melderis **31**

PĒTNIECĪBA

NBS karavīru dienesta motivācijas analīze un
personāla komplektēšanas stratēģijas izstrāde
Br. ģen. (rez.) Dr. habil. sc. ing. Kārlis Krēslīņš **42**

Virsnieka profesionālās darbības modelēšana –
priekšnosacījums sekmīgai virsnieku sagatavošanai
militārāajā mācību iestādē
Atv. maj. Jānis Mekšs **48**

NOTIKUMI

CIOR vasaras kongress Rīgā **58**

CONTENTS

SECURITY POLICY

Development of the Implemented OSCE Confidence and
Security Building Measures within the Framework
of the Vienna Document
Capt. Līga Mikučevska **2**

Missiles in Conflict:
the Issue of Missiles in All Its Complexity
Jürgen Scheffran **15**

The Final Frontier: Missile Defence in Space?
Bruno Gruselle **26**

TERRORISM

Why Should We Fight in Afghanistan?
Dr. sc. ing. Jānis Melderis, Colonel, ret. **31**

RESEARCH

Analysis of the NAF Soldiers' Motivation for Military Service and
Elaboration of the Strategy for the Recruitment of the Staff
Dr. habil. sc. ing., Kārlis Krēslīņš, Res. Br. Gen. **42**

Modelling of the Professional Activities of Officers –
a Precondition for a Successful Training of
the Officers in Military Educational Institutions
Jānis Mekšs, Major (ret.) **48**

EVENTS

CIOR Summer Congress in Riga **58**

MILITĀRAIS APSKATS

Bezpeļņas izdevums
ISSN 1407 – 1746
Reģ. Nr. 000701480
©MLAF, 2007

2007. Nr. 1 (123)

Military Review

SCIENTIFIC JOURNAL FOR SECURITY
AND DEFENCE

Non-profit edition

Redakcija / Editorial Office

Atbildīgais redaktors /
Executive editor **Ivars Tirans**
Māksliniece / Art design **Gunta Plotka**
Anotācijas angļu valodā /
Summaries **Anita Brence**

Adrese / Address

Akadēmijas laukums 1–136,
Rīga, LV–1050, Latvija
Tel./fax: 67323132,
e-mail: mlaf@apollo.lv

Redakcijas kolēģija / Editorial Board

Br. ģen. (rez.) **Kārlis Krēslīņš**, Dr. habil. sc. ing.
(priekšsēdētājs / chairman)

Pltn. **Indulis Skrastiņš**, Dr. chem.
(priekšsēdētāja vietnieks / deputy chairman)

Prof. **Andrejs Siliņš**, Dr. habil. phys.

Tālav Jundzis, Dr. habil. sc. pol., Dr. iur.

Ēriks Jēkabsons, Dr. hist.

Ilgonis Kļaviņš, Dr. sc. ing.

Eduards B. Deksnis, Ph.D.

Juris Dreifelds, Dr. sc. pol.

Jānis Peniķis, Dr. sc. pol.

Aivars K. R. Celmiņš, Dr. rer. nat.

Iļona Dreģe, M. iur.

Plkv. **Jānis Hartmanis**

Mj. Gen. **Kārlis Neretnieks**

Auseklis Pļaviņš, atv. plkv.

Dibinātājs un izdevējs / Founder and Publisher

Nodibinājums
**Militārās literatūras apgādes fonds/
Military Literature Publishers Foundation**

Reģ. Nr. 40008020166
Akadēmijas laukums 1–136,
Rīga, LV–1050, Latvija
Tel./fax: 67323132,
Valdes priekšsēdis Ivars Tirans

Par skaitļiem un faktiem publicētajos rakstos
atbild to autori. Rakstos paustie uzskati ir
autoru viedoklis.

“Virs šīs zemes nav drošības. Tikai izdevība” (*There is no security on this earth. Only opportunity*) – šie ģenerāļa Duglasa Makartura (*Douglas MacArthur*) vārdi neviļus nāk prātā pēc prezidenta Putina 12. jūlija paziņojuma par Krievijas lēmumu uz pieciem mēnešiem apturēt savu darbību Līgumā par konvencionālajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā (*CFE*), paredzot iespējamu izstāšanos no tā šā gada decembrī, tādējādi ar vienu spalvas vilcienu pārvelkot svītru tam, kas 30 gadu laikā panākts drošības jomā Eiropā. Kā zināms, Eiropas drošības sistēma [līdz šim] balstās uz “trim vaļiem” – t. s. Vīnes dokumentu un *CFE* un Atvērto debesu (*Open skies*) līgumiem. Ar divu pēdējo līgumu problemātiku mūsu lasītāji jau ir iepazīstināti (sk. MA, 2005, nr. 1 un MA, 2006, nr. 1). Šajā numurā redakcija uzskata par nepieciešamu publicēt kpt. L. Mikučevskas apkopojošu rakstu “EDSO īstenoto uzticības un drošības veicināšanas pasākumu attīstība Vīnes dokumenta ietvaros”, kas ir koncentrēts atskats uz Eiropas drošības sistēmas veidošanas gaitu un sasniegumiem kopš Helsinku Noslēguma akta parakstīšanas. Tagad acimredzot mūs gaida smags Vīnes dokumenta pārskatīšanas process. Protams, var piekrist analītiķu viedoklim, ka tas [vēl] nav jauna Aukstā kara sākums, ka gan minētā, gan arī citas Krievijas darbības ir muskuļu demonstrēšana, kaulēšanās par nosacijumiem, ka Krievijas militārais budžets [pagaidām] ir par mazu, lai īstenotu reālas globālas pretenzijas uz ietekmes sfēru atkalpārdalīšanu... tomēr tendence izēmējas.

Bet cita draudīga tendence jau labu laiku kā kļuvusi par realitāti: masu iznīcināšanas ieroču un to nesēju – ballistisko raķešu – izplatīšanās. Šo tehnoloģiju nonākšana “helietīgu” valstu vai – kas daudz jaunāk – nevalstisku spēlētāju rokās mūsdienās ir kritiski svarīga starptautiskās drošības problēma. Loģiski, ka par tikpat kritisku jautājumu kļūst arī aizsardzība pret šiem draudiem. Par raķešu problemātiku MA šajā numurā publicē divu pētījumu tulkojumus no ANO izdevuma *Disarmament Forum*.

Karš pret terorismu ilgst jau sešus gadus, bet gals vēl nav redzams... “Kāpēc mums jākaro Afganistānā?” – raksta autors atv. plkv. J. Melderis šoreiz piedāvā iepazīties ar šā jautājuma otru – vēsturisko un juridisko pusi.

XXI gs. sākums mums diemžēl nesola mierpilnu attīstību bez konfliktiem. Kādi būs mūsu NBS, neizbēgami nonākot saskarē ar jaunajiem draudiem? Karavīru motivēšana dienestam ar rekrutēšana pašlaik ir aktuāla problēma. Var nopirkt vismodernākos “dzelžus”, bet, ja ar tiem rīkosies salasīti gadījuma cilvēki, kuru vienīgā “motivācija” ir tāda, ka citur viņi nav derīgi, – tā būs mirusi investīcija. Šāds “personāls” kritiskā situācijā izmantos pirmo izdevību (*opportunity*), lai “piesistu pēdu”. Par šo jautājumu rez. br. ģen. K. Krēslīņa raksts un ar šo tēmu cieši saistītais atv. maj. J. Mekša pētījums, jo motivēts NBS personāls – tā būtībā ir atbilde gaidāmajiem pārbaudījumiem.

Atbildīgais redaktors **Ivars Tirans**

Uz pirmā vāka: NAA kadets mācībās (Foto: NAA)

Uz ceturtā vāka: THAAD pārtvērēja raketes izmēģinājums Havaju salās ASV pretraķešu aizsardzības programmas ietvaros (Foto: MDA)

EDSO īstenoto Uzticības un drošības veidošanas pasākumu attīstība Vīnes dokumenta ietvaros

Kpt. Līga Mikučevska

Dažu virsnieku cepures seminārā par drošības izaicinājumiem EDSO reģionā XXI gs. Hofburgas kongresu centrā Vīnē 14./15.02.2006.

Ievads: Helsinku konference

Lai izvērtētu Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) lomu Uzticības un drošības pasākumu izveidē, nepieciešams veikt nelielu atkāpi nesenā vēsturē. XX gs. 50. gados Padomju Savienība (PSRS) nāca klajā ar iniciatīvu par starpvalstu konferences sasaukšanu, kura pievērstos Eiropas drošības jautājumiem. 60. gadu vidū Rietumu valstis izteica gatavību piedalīties šādā konferencē, ja tiek ņemti vērā nosacījumi par ASV un Kanādas līdzdalību tajā, Berlīnes juridiskā statusa apstiprināšanu un jautājumu par cilvēktiesībām un atbruņošanu Eiropā iekļaušanu darba kārtībā.¹

Konferences sagatavošana sākās 1972. gadā, bet oficiāla atklāšana notika 1973. gada 3. jūlijā Helsinkos, piedaloties 33 valstīm. Pēc vairākām konferences darba sesijām Helsinkos un Ženēvā 1975. gada 1. augustā Helsinkos tika parakstīts Eiropas Drošības un sadarbības apspriedes Noslēguma akts.

Helsinku Noslēguma akta parakstīšanu ir pamats uzskatīt arī par Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (*Organization for Security and Cooperation in Europe – OSCE*) aizsākumu (sākotnēji tā bija pazīstama kā iepriekš minētā Eiropas Drošības un sadarbības apspriede – EDSA), definējot arī tās trīs galvenos darbības virzienus: militāro drošību, cilvēktiesības un ekonomisko sadarbību.

Helsinku Noslēguma akta sadaļā “Jautājumi, kas attiecas uz drošību Eiropā” (*Questions relating to Security in Europe*) dalībvalstis apliecināja, ka to mērķis ir uzlabot savstarpējās attiecības un mazināt saspīlējumu, kas izveidojies attiecībās starp Rietumiem un Austrumiem (tolaik starp NATO bloka un Varšavas pakta valstīm). EDSA dalībvalstis apņēmās ievērot starptautisko attiecību pamatprincipus, kas skar valstu suverenitāti: atteikšanos no spēka pielietošanas; robežu negrozāmību; valstu teritoriālo nedalāmību; strīdu/konfliktu risinājumu mierīgā ceļā; neiejaukšanos citas valsts iekšējās lietās; darbošanos saskaņā ar ANO statūtiem un citām saistībām starptautisko tiesību ietvaros.²

Jāatzīmē, ka neskatoties uz panākto izpratni, Helsinku Noslēguma akts nav uzskatāms par saistošu starpvalstu līgumu, bet gan par politiskus nodomus deklarējošu dokumentu, kas bija pamatā Eiropas valstis vienojošas organizācijas izveidošanai, radīja priekšnosacījumus pastāvīga dialoga iespējai par drošības jautājumiem un bruņojuma kontroli šā procesa aizsākumā, formulējot Uzticības veidošanas pasākumus (*Confidence Building Measures*), kuri vēlāk tika papildināti un pārdēvēti par Uzticības un drošības veidošanas pasākumiem (*Confidence and Security Building Measures – CSBM*), ietverot šādas darbības:

- ikgadēju militārās informācijas apmaiņu;
- riska samazināšanas pasākumus;

- konsultācijas un sadarbību attiecībā uz ipašām militārām aktivitātēm;
- nosacījumus militāro kontaktu un sadarbības jomā;
- iepriekšēju paziņošanu par militāriem pasākumiem un to novērošanu;
- ierobežojošus noteikumus attiecībā uz militāro aktivitāšu mērogiem;
- pārbaudes pasākumus;
- tiešā sakaru tikla izveidi starp dalībvalstu galvaspilsētām;
- ikgadējās Pārskata un izvērtēšanas sanāksmes;
- vispārējās militārās informācijas apmaiņu;
- stabilizējošus pasākumus lokālo krīzes situāciju noregulēšanai.³

Uzticības un drošības veidošanas pasākumu attīstībā var izdalīt trīs galvenos posmus:

1. Helsinku Noslēguma akts (1975.–1986. g.);
2. Stokholmas dokuments (1986.–1990. g.);
3. Vīnes dokuments (1990./1992./1994./1999. g. redakcijas).

Stokholmas dokuments

Turpmākā CSBM attīstība noteikta EDSA *Stokholmas konferences dokumentā par Uzticības un drošības veidošanas pasākumiem atbrūņošanas Eiropā (Document of the Stockholm Conference on Confidence and Security Building Measures and Disarmament in Europe)*, kurā dalībvalstis apņēmas ievērot un izpildīt šādus nosacījumus:⁴

- 1) atturēšanās no draudu vai militāra spēka lietošanas;
- 2) iepriekšēja paziņošana par militārām mācībām/aktivitātēm;
- 3) novērotāju sūtīšana uz militārām mācībām/aktivitātēm;
- 4) militāro inspekciju apmaiņa.

Dokuments nosaka, ka novērotājiem misijas laikā tiek piešķirts diplomātiskais statuss saskaņā ar Vīnes konvenciju par diplomātiskajām attiecībām. Novērotāju uzdevums ir konstatēt un apstiprināt, ka militārās aktivitātes neslēpj sevi nekādus draudus un ka tās tiek veiktas atbilstoši to rīkotājas valsts sniegtajai informācijai.⁵

Stokholmas dokuments paredzēja, ka dalībvalstīm ir tiesības pieteikt militāru inspekciju citā dalībvalstī, ja ir aizdomas par CSBM ievērošanas nosacījumu pārkāpumiem. Dalībvalstīm ir pienākums

uzņemt ne vairāk kā trīs inspekcijas gadā, kā arī ne vairāk kā vienu inspekciju gadā no vienas un tās pašas valsts. Ziņojums par notikušo inspekciju ir jāsaģatavo un jāiesniedz visām dalībvalstīm bez kavēšanās, bet ne vēlāk kā 14 dienu laikā.⁶

Attiecībā uz iepriekš minētajiem nosacījumiem dalībvalstis uzsvēra, ka šādi pasākumi tiek veikti, lai mazinātu bruņotu konfliktu izcelšanās draudus un lai izvairītos no pārpratumiem saistībā ar notiekošām militārām aktivitātēm.

Stokholmas dokumentā (spēkā no 1987. gada 1. janvāra) būtiski tika uzlaboti un paplašināti Helsinku Noslēguma aktā noteiktie Uzticības un drošības veidošanas pasākumi, kā arī pamatota to turpmākā attīstība, balstoties uz gūto pieredzi.

1994. gada decembrī EDSA Budapeštas pārskata konferencē tika pieņemts lēmums pārveidot EDSA par pastāvīgi darbojošos organizāciju EDSO ar noteiktu struktūru⁷ un definētas arī turpmākās organizācijas funkcijas, to starpā drošības un stabilitātes veicināšana, īstenojot bruņojuma kontroles, atbrūņošanas un Uzticības un drošības veidošanas pasākumus visā EDSO reģionā; bridināšana par konfliktu iespējamību; konfliktu novēršana un krīžu noregulēšana un, ņemot vērā straujās pārmaiņas Eiropā, nepieciešamība uzsākt diskusiju par kopīga reģionālā drošības modeļa izveidošanu.

Kā pēdējo gadu nozīmīgākais notikums EDSO vēsturē minama 1999. gada Stambulas galotņu tikšanās un parakstītā Eiropas drošības harta (*Charter for European Security*), kurā formulēti EDSO turpmākās darbības mērķi un instrumenti to sasniegšanai. Taču par svarīgākajiem šīs tikšanās rezultātiem būtu uzskatāmi *Vīnes dokuments 1999* un Adaptētais līgums par konvencionālajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā (*Adapted Treaty on Conventional Forces in Europe – CFE*).

Bruņojuma kontroles līgumu izpildē liela loma ir Drošības sadarbības forumam (*The Forum for Security Cooperation – FSC*), kura sēdes notiek katru nedēļu Vīnē, lai apspriestu jautājumus, kas attiecas uz drošības militārajiem aspektiem EDSO reģionā, it īpaši attiecībā uz Uzticības un drošības veidošanas pasākumiem. Forums savu darbību uzsāka 1992. gada 22. septembrī. Turpmāko gadu laikā, saskaņā ar Helsinkos pieņemto "Programmu nekavējošai darbībai", foruma ietvaros ir uzsāktas sarunas par turpmāko CSBM attīstību, jautājumiem, kas skar bruņojuma kontroli, atbrūņošanas, sadarbību drošības jautājumos un konfliktu novēršanā, mēģinot saskaņot EDSO kopējās un reģionālās intereses.⁸

Vīnes dokuments 1990

No 1986. līdz 1989. gadam Vīnē darbojās Eiropas Drošības un sadarbības apspriedes III konference. Viens no galvenajiem sarunu tematiem konferencē bija Uzticības un drošības veidošanas pasākumi – to formulējums un tālākā attīstība. Kā jau minēts, jēdziens *Uzticības veidošanas pasākumi* (*Confidence Building Measures – CBM*) pirmo reizi tiek minēts Helsinku dokumentā. Saīsinājums *CBM* ir ieguvis patstāvīgu jēdzienisku nozīmi un izsaka Helsinku Noslēguma akta būtību un nereti pat tiek dēvēs par tā “mugurkaulu”.⁹ Sarunu rezultātā 1990. gada 17. novembrī tiek pieņemts pirmais *Vīnes dokuments 1990*. Tā pamatā ir 1986. gada *Stokholmas dokumenta* pamatprincipi, no kuriem kā nozīmīgāko gribētos izcelt militāro mācību novērošanu NATO un Varšavas pakta valstīs, kā arī neitrālajās un aliansēs neiesaistītās valstīs. *Vīnes dokumenta 1990*. gada redakcija bija spēkā līdz 1992. gadam. Militārajā jomā *Vīnes dokuments* līdz ar *CSBM* ieviesa divus jaunus jēdzienus – militāro aktivitāšu atklātumu un militārās darbības pārredzamību un prognozējamību.

Vīnes dokuments 1992

Sarunas par Uzticības un drošības veidošanas pasākumiem turpinājās, un 1992. gada 4. martā tiek pieņemta jauna, detalizētāka dokumenta redakcija. Ievērojamākās izmaiņas jaunajā dokumenta redakcijā ir skaitlisko parametru samazinājums attiecībā uz notifikācijai pakļautajām militārajām aktivitātēm un to novērošanas kārtību. Politiski tiek deklarēti dokumenta mērķi “stiprināt uzticību un drošību starp dalībvalstīm” un “atturēties no draudiem un spēka lietošanas”.¹⁰ Salīdzinājumā ar Līgumu par konvencionālajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā, kura mērķis ir noteikta konkrēta parasto ieroču samazināšana un tiek definēti vienlīdzīgi to limiti, *Vīnes dokumenta 1992* mērķis ir uzlabot starpvalstu attiecības ar uzticības palielināšanu un sasniegt augstu drošības līmeni, veicot noteikta formāta militārās informācijas apmaiņu, kas novērš krīzes rašanās iespēju, un veicot savstarpējas pārbaudes.¹¹

Dokuments nosaka kārtību, kādā notiek ikgadējā militārās informācijas apmaiņa, kuras mērķis ir darīt zināmu dalībvalsts militāro spēku struktūru un veikt analīzi par to atbilstību nepieciešamajai

aizsardzības kapacitātei. Militārās informācijas apmaiņa notiek katra gada 15. decembrī, un tā satur informāciju uz sekojošā gada 1. janvāri. Tas nozīmē, ka katra dalībvalsts sniedz informāciju par:

- bruņoto spēku vadības struktūru un vienību ģeogrāfiskajām koordinātēm;
- aktīvām un neaktīvām vienībām, iekļaujot ziņas par personālu un galvenajām bruņojuma kategorijām;
- Gaisa spēku kaujas vienībām;
- mobilizāciju/militārajām mācībām, ja to realizācijas gaitā tiks pārsniegti sekojoši parametri:
- iesaistīti vairāk par 5000 deklarēto aktīvo vienību karavīriem;
- iesaistīti vairāk par 1500 deklarēto aktīvo vienību karavīriem;
- iesaistīti vairāk par 2000 karavīriem no deklarētajām neaktīvajām vienībām, ja to mobilizācijas periods pārsniedz 21 dienu;
- plānotajām noteiktas kategorijas bruņojuma iegādēm un tā izņemšanu no bruņojuma; iesniedz noteikta parauga (ar pievienotu mērogu) militārās tehnikas fotogrāfijas;
- valsts aizsardzības budžetu.¹²

Dokuments ietver riska mazināšanas pasākumus jeb konsultāciju mehānismu, kas var novērst iespējamo krīzi neparedzētu militāro aktivitāšu gadījumos. Attiecībā uz neparedzētām militārām aktivitātēm dalībvalstīm ir tiesības pieprasīt to detalizētu skaidrojumu 48 stundu laikā pēc pieprasījuma iesniegšanas. Lai izvairītos no bīstamiem militāra rakstura pārpratumiem (piemēram, neparedzētas dalībvalstu gaisa telpas pārkāpšanas), sadarbība šajā jomā paredzēja informācijas apmaiņu EDSO sakaru tīklā. Būtībā šis nosacījums nozīmēja notu apmaiņu par plānotajiem lidojumiem noteiktu militāro mācību ietvaros.

Kā trešais risku mazināšanas faktors tika definēta papildu vizišu organizēšana, lai mazinātu aizdomas par militāro aktivitāšu raksturu. Šis nosacījums vairāk attiecas uz kaimiņvalstu vizišu uzņemšanu militāro mācību laikā. Nosacījums ir spēkā attiecībā uz tām mācībām, kuras nesasniedz deklarēšanai noteiktos limitus, taču ierobežojums ir tas, ka vizīti organizē valsts, kurā šādas aktivitātes notiek, lai gan lielākā interese nepārprotami izriet no tiem, kuri nav iesaistīti. Praktiski nosacījums tika izmantots, valsti akreditētajiem militārajiem atašejiem apmeklējot mācības, sniedzot ziņojumu par mācību raksturu un apstiprinot to starptautisko drošību neapdraudošos apmērus. Kā jau minēts, šie

uzticību veidojošie pasākumi pamatā ir balstīti uz labās gribas principu, un nekādas pretenzijas to neveikšanas gadījumā starptautiskajā praksē un EDSO ietvaros nav pieņemts izvirzīt.

Stingrāki nosacījumi ir attiecībā uz pienākumu ik piecus gadus rīkot Aviācijas bāzes apmeklējumu, kurā ir dislocētas gaisa spēku kaujas vienības, un dot iespēju novērot bāzes ikdienas darbību, bāzes funkcijas, kā arī aptuveno izlidojumu un uzdevumu skaitu 24 stundu periodā. Divu piecu gadu periodā kopš 1997. gada Aviācijas bāzes apmeklējumus ir rīkojušas 29 EDSO dalībvalstis, bet 12 valstis šo pienākumu nav izpildījušas.

Valstij, kas neorganizē šādus pasākumus, nekādas sankcijas netiek piemērotas. Lielākais aizrādījums var tikt izteikts kopējā ikgadējā EDSO Konfliktu novēršanas centra ziņojumā vai Ikgadējā ieviešanas novērtējuma sanāksmē kādā no dalībvalsts uzrunām. Sniegt detalizētu neizpildes pamatojumu nav obligāti, nereti tiek norādīts uz finansiālajām grūtībām.

Militāro kontaktu veicināšana dažādos izglītības, militārās kultūras un sporta pasākumos ir atbalstīta visai deklaratīvi. No pieredzes jāteic, ka šie kontakti attīstās daudzu citu programmu ietvaros un nav nācies saskarties ar to realizāciju EDSO ietvaros, tieši pamatojoties uz *Vīnes dokumenta* nosacījumiem.

Par svarīgu Uzticības un drošības veidošanas pasākumu ir jāuzskata iepriekšēja paziņošana par militārajām aktivitātēm. Šis nosacījums tika saglabāts nemainīgs vēl no *Stokholmas dokumenta* redakcijas un pieprasa informēt par militārajām mācībām 42 dienas iepriekš, ja mācībās tiks veiktas darbības, kurās iesaistās 9000 karavīru vai 250 kaujas tanku, kas strukturēti divīzijā vai divās brigādēs/pulkos, tiek plānoti vairāk nekā 200 kaujas lidmašīnu lidojumi vai desanta operācija, iesaistot vismaz 3000 karavīru. Ja tiek sasniegts vismaz viens no noteiktajiem limitiem, par mācībām ir jāinformē visas EDSO dalībvalstis, norādot mācību vietu, laiku, termiņu, personāla daudzumu un arī šādu aktivitāšu mērķi. Obligāta ir prasība aicināt EDSO dalībvalstu pārstāvjus uz militāro mācību novērošanu, kurās ir iesaistīti 13 000 karavīru, 3000 tanku vai ja desanta operācijā iesaistīti 3500 karavīru. Militāro mācību novērotāji saņem detalizētu informāciju par katras mācību dienas uzdevumiem un rezultātiem, gūstot visaptverošu priekšstatu par mācību gaitu.

Katru gadu 15. novembri dalībvalstīm ir pienākums divus gadus iepriekš sniegt informāciju par plānotajām liela mēroga mācībām, kurās paredzēts iesaistīt 40 000 karavīru vai 900 tanku, un gadu

iepriekš – ja paredzēts mācībās iesaistīt 13 000–40 000 karavīru vai 300–900 tanku. Analizējot šos nosacījumus, jāsecina, ka tie ir ļoti augsti. Pēdējos gados Eiropā nav notikušas šāda mēroga militārās mācības, un saņemtie “nulles” ziņojumi no vairuma dalībvalstu ir rosinājuši diskusiju par limitu samazinājumu.

Dalībvalstu sniegtās informācijas pārbaudes iespējas tika noteiktas dokumenta VIII nodaļā “Pārbaude un verifikācija”. Katrai dalībvalstij ir noteikts pienākums gada laikā pēc attiecīga pieprasījuma saņemšanas uzņemt trīs inspekcijas un vienu novērtējuma vizīti uz katrām 60 aktīvajām bruņoto spēku vienībām valstī. Abi pasākumi ir stingri reglamentēt laika, iespēju un mērķu ziņā. Inspekcijas grupu pavada uzņēmējas valsts pārstāvji, kas nodrošina inspekcijas grupas darbu, izņemot noteiktos ierobežojumus – militārās un citas aizsardzības iekārtas, kā arī kuģus, militāros transportlīdzekļus un lidaparātus. Ierobežoto zonu skaitam un apjomam jābūt pēc iespējas mazākam. Inspektoriem ir tiesības pieprasīt un noteiktos laikos saņemt no uzņēmējas valsts militārajiem pārstāvjiem informatīvos ziņojumus.

Pēc inspektora pieprasījuma ziņojumus sniedz inspekcijas rajonā esošo militāro formējumu vai vienību komandieri.

Inspicējošā valsts sagatavo noteikta formāta inspekcijas ziņojumu un izsūta visām dalībvalstīm ne vēlāk kā 14 dienu pēc inspekcijas.

Novērtējuma vizītes mērķi ir definēti dokumenta 78. punktā: “Informācija, ko sniedz saskaņā ar noteikumiem par informāciju par militārajiem spēkiem un informāciju par lielāko ieroču un ekipējuma sistēmu dislokāciju, ir jānovērtē.” Vienkāršāk šeit ietverta ideju varētu izteikt kā “uzticies, bet pārbaudi” principu.

Atbilstoši tālāk izklāstītajiem noteikumiem, katra dalībvalsts nodrošina iespēju apmeklēt aktīvos formējumus un vienības to parastajā miera laika dislokācijas vietā, lai dalībvalstis varētu novērtēt sniegtās informācijas atbilstību reālajai situācijai. Novērtējuma vizīte ir jāveic vienas darba dienas jeb 12 stundu laikā. Apmeklējums sākas ar formējuma vai vienības komandiera vai viņa vietnieka sniegtu ziņojumu, kurā ietver informāciju par personālsastāvu un ieroču un ekipējuma sistēmām, kas minētas ikgadējā informācijas apmaiņā.

Katrai dalībvalstij ir tiesības no jebkuras citas dalībvalsts pieprasīt un saņemt paskaidrojumus par saskaņoto Uzticības un drošības veidošanas pasākumu piemērošanu. Dalībvalstij, kurai izteikts šāds pieprasījums, nekavējoties jāsniedz attiecīgi

paskaidrojumi valstij, kas tos pieprasa, izņemot gadījumus, kad šai dokumentā noteikts citādi. Šai gadījumā paziņojumus attiecīgi nosūta visām pārējām dalībvalstīm.

Kopumā raksturojot *Vīnes dokumentu*, jāteic, ka 1992. gada dokumenta redakcija atspoguļo Uzticības un drošības veidošanas pasākumu ieviešanas pozitīvu tendenci – valstis demonstrē augstu to izpratnes līmeni, un, par spīti diskutējamām juridiskām teksta nepilnībām, var teikt, ka dokumenta mērķi tika izprasti un dalībvalstis veicināja to sasniegšanu dokumenta darbības zonā.¹³

Vīnes dokuments 1994

Pārmaiņas Eiropā 90. gadu sākumā liek EDSO vēlreiz izvērtēt *Vīnes dokumentā* iekļautos Uzticības un drošības veidošanas pasākumus. Tiek nolemts, ka, pārskatot *Vīnes dokumenta 1992* īstenošanu praksē, ir nepieciešams veikt tā pilnveidošanu. Tiek izvirzīti vairāki mērķi – turpināt sarunas par bruņojuma kontroli; uzsākt regulāras konsultācijas un stiprināt sadarbību starp valstīm drošības jautājumos; nostiprināt konfliktu izcelšanās iespēju samazināšanos.

Vīnes dokumenta papildinājumi ietvēra pasākumu paplašināšanu informācijas apmaiņas (arī par aizsardzības politiku) un pārbaudes jomā un jaunu komunikāciju un konsultāciju pasākumu ieviešanu, kas ietvēra sakaru tikla uzlabošanu operatīvākai informācijas apmaiņai un iespēju rīkot ārkārtas sanāksmes, ja notiek militāras aktivitātes, kas rada bažas vai to mērķis ir neskaids. Jaunā *Vīnes dokumenta 1994.* gada redakcija saglabāja un precizēja noteiktos Uzticības un drošības veidošanas pasākumus. Kā svarīgākais vēl joprojām ir jāuzskata katra gada 15. decembrī veicamā informācijas apmaiņa par bruņoto spēku struktūru, personāla sastāvu un galveno bruņojumu (kaujas tankiem, kājnieku kaujas mašīnām, kaujas lidmašīnām, artilērijas vienībām, kuru kalibrs ir lielāks par 100 mm, tiltlicējiem).¹⁴

Jaunās dokumenta redakcijas I nodaļa "Ikgadējā militārās informācijas apmaiņa" pirmo reizi paredzēja informācijas apmaiņu par valstu aizsardzības politiku un doktrīnu.¹⁵ Dalībvalstis apņēmas katru gadu sniegt informāciju par to aizsardzības politiku un doktrīnām, bruņoto spēku plānoto attīstību, personāla politiku un paredzamajam izmaiņām, mācību programmām un budžeta līdzekļiem, lai nodrošinātu katras EDSO

dalībvalsts vidēja termiņa un ilgtermiņa nodomu pārskatāmību attiecībā uz tās bruņotajiem spēkiem, to lielumu un struktūru. Tāpat katra dalībvalsts var lūgt citai dalībvalstij precizēt sniegto informāciju. Jautājumus var iesniegt divu mēnešu laikā pēc dalībvalsts informācijas saņemšanas.

Attiecībā uz draudu mazināšanas faktoriem būtiskas pārmaiņas netika veiktas. Saglabājās konsultāciju mehānisms attiecībā uz neparedzētām militārām aktivitātēm un manevriem ārpus militārās vienības miera laika dislokācijas vietas. Ja kāda no dalībvalstīm vēlas skaidrojumu par šādu mācību mērķiem, tai ir tiesības to pieprasīt no aktivitāti veicošās valsts. Atbilde jāsaņem 48 stundu laikā. Pieprasītāja valsts pēc atbildes izskatīšanas var prasīt tikšanos ar atbildi devušās valsts pārstāvjiem, lai apspriestu kādu konkrētu jautājumu. Apspriedi sasauc 48 stundu laikā, un tās priekšsēdētājs ir EDSO priekšsēdētājs vai viņa pārstāvis. Tāpat paredzēta dalībvalstu sadarbība, sniedzot ziņojumus un noskaidrojot militāra rakstura incidentus, kas notikuši Uzticības un drošības veidošanas pasākumu piemērošanas zonā, lai novērstu pārpratumu rašanās iespēju un mazinātu šo incidentu ietekmi uz kādu citu dalībvalsti.

II nodaļā "Militārie kontakti" saglabāti noteikumi par vizīti Aviācijas bāzē reizi piecos gados un jaunāko ieroču un ekipējuma sistēmu demonstrēšanu, kā arī par militāro kontaktu un sadarbības programmu, kas paredz veicināt vizīšu apmaiņu visos līmeņos, kontaktus starp militārajām vienībām, iespējas piedalīties akadēmiskās konferencēs, semināros, kā arī kopīgas militāras mācības.

Ir saglabāts arī noteikums ziņot par deklarēšanai paredzēto militāro mācību sākumu 42 dienas iepriekš. Paziņojumu sniedz valsts, kuras teritorijā attiecīgie pasākumi ir plānoti (uzņēmēja valsts), pat ja šis valsts spēki nav iesaistīti šajos pasākumos vai arī to skaitliskais sastāvs nesasniedz tādu līmeni, par kuru būtu jāziņo. Arī pārējām valstīm ir pienākums sniegt paziņojumu par savu bruņoto spēku iesaistīšanos militārajos pasākumos citas valsts teritorijā. *Vīnes dokuments* nosaka militārajā pasākumā iesaistīto karaspēka vienību un ekipējuma skaitu, kuru sasniedzot, kā arī šo skaitu pārsniedzot ir jāziņo.

Katra dalībvalsts ir saglabājusi arī tiesības nosūtīt novērotājus uz militārajām mācībām. Novērotāju uzdevums ir pārliecināties un apstiprināt, ka novērotajiem pasākumiem nav bistams raksturs un tie tiek veikti atbilstoši noteikumiem. Savukārt uzņēmējas valsts uzdevums ir nodrošināt

Foto: OSCE/Miloslav Rokosi

EDSO un Delta eksperti pēta 1500 kg bumbu, lai vēlāk no tās izkausētu TNT. Dedoplitnsko karabāze Gruzijā 12.03.2007. (EDSO misijas Gruzijā ietvaros)

novērotājus ar nepieciešamo informāciju, kartēm un piemērotu novērošanas aprīkojumu

Bez izmaiņām ir palikusi arī apmaiņa ar ikgadējiem kalendāriem, kuros ir norādīti tie militārie pasākumi Uzticības un drošības veidošanas pasākumu piemērošanas zonā, par kuriem ir jāziņo iepriekš, un inspekciju un vizišu mehānisms. 1994. gada redakcija saglabāja iepriekšējos nosacījumus, un saglabājās jau iepriekš aprakstītās iespējamās pretrunas inspekciju mērķos un to pieņemšanas pamatojumā.

Dalībvalstu pārstāvji regulāri tiekas Ikgadējā ieviešanas novērtējuma sanāksmē (*Annual Implementation Assessment Meeting*), lai apspriestu saskaņoto Uzticības un drošības veidošanas pasākumu pašreizējo un turpmāko ieviešanu. Apspriedes mērķis ir:

- noskaidrot jautājumus, kas radušies ieviešanas gaitā;
- apspriest jau saskaņotos pasākumus, to skaitā papildu ekipējuma lietošanu inspekcijas un novērtēšanas apmeklējumos;

- apspriest saistības, ko rada informācija, kas iegūta, EDSO ietvaros ieviešot jebkādos saskaņotos pasākumus Uzticības un drošības veidošanas pasākumu procesā.

Apspriedes organizē Drošības sadarbības forums (*FSC*). Vajadzības gadījumā tas apsver ieteikumus, kuri radušies Ikgadējās ieviešanas novērtējuma sanāksmes laikā un kuru mērķis ir Uzticības un drošības veidošanas pasākumu uzlabošana.¹⁶

1994. gada *Vīnes dokumenta* pieņemšana parādīja, ka, arī mainoties situācijai Eiropā, valstis turpināja un bija ieinteresētās tālākā Uzticības un drošības veidošanas pasākumu attīstībā. Pievienojoties EDSO, gatavību to darīt apliecināja arī vairākas neatkarību atguvušās valstis, to starpā Latvija. Pilnveidojoties Uzticības un drošības veidošanas pasākumu realizācijas mehānismam, jaunā dokumenta redakcija ņēma vērā no prakses izrietošos labojumus, tādējādi sasaistot reālo dokumenta darbību ar tajā atklātajām juridiskajām neprecizitātēm. Vērā ņemtie labojumi pierādīja

Ikgadējo ieviešanas novērtējuma sanāksmju nepieciešamību un iespēju būtībā nepārtrauktā procesā sekot līdzi pieņemto Uzticības un drošības veidošanas pasākumu realizācijas problemātikai.

Vīnes dokuments 1999

Vīnes dokumenta pēdējā redakcija tika pieņemta EDSO Drošības padomes sadarbības foruma 269. plenārsēdē 1999. gada 16. novembrī Stambulā. Tā ietver iepriekšējos dokumentos (*Stokholmas dokumentā*, *Vīnes dokumentā 1990*, *Vīnes dokumentā 1992* un *Vīnes dokumentā 1994*) iestrādātos Uzticības un drošības veidošanas pasākumu principus un jaunu nodaļu par reģionālajiem pasākumiem, uzsverot reģionālās sadarbības nozīmīgumu. Dokuments stājās spēkā 2000. gada 1. janvārī.

Uzticības un drošības veidošanas pasākumi pēdējā *Vīnes dokumenta* redakcijā tika papildināti ar pasākumiem divpusējā, daudzpusējā vai reģionālā kontekstā, lai palielinātu pārskatāmību un vairotu uzticēšanos. Tas nozīmē, ka dalībvalstis var brīvprātīgi īstenot papildu pasākumus, kas ir politiski un juridiski saistoši un izstrādāti atbilstoši reģionālajām vajadzībām.

Pieņemot izpildei reģionālos pasākumus, dalībvalstīm jāņem vērā, ka tiem:

- jābūt saskaņā ar EDSO pamatprincipiem, kas ietverti organizācijas dokumentos;
- jādod ieguldījums drošības un stabilitātes nostiprināšanā EDSO zonā, tajā skaitā jāveicina drošības nedalāmības koncepcijas nostiprināšana;
- jāpapildina jau pastāvošie pārskatāmības un uzticības veicināšanas pasākumi;
- jāpapildina, nevis jādublē vai jāaizstāj jau pastāvošie EDSO uzticības un drošības veidošanas pasākumi vai bruņojuma kontroles līgumi;
- jābūt saskaņā ar starptautiskajām tiesībām un saistībām;
- jābūt saskaņā ar *Vīnes dokumentu*;
- nedrīkst būt graujoša ietekme uz trešo pušu drošību konkrētajā reģionā.

Dalībvalstīm ir jāinformē Drošības sadarbības forums par reģionālo Uzticības un drošības veidošanas pasākumu uzsākšanu un ieviešanu, kā arī par attiecīgajiem līgumiem šajā sakarā.

Vīnes dokumentā 1999 ir norādīti iespējamie reģionālie pasākumi:

- informācijas apmaiņa par aizsardzības plānošanu, militāro stratēģiju un doktrīnām, ja tas attiecas uz īpašu reģionālu situāciju;
- tālāka noteikumu izstrāde attiecībā uz riska samazināšanu;
- pastāvošā konsultāciju mehānisma pastiprināšana attiecībā uz dalībvalstu veiktajiem ārpuskārtas militārajiem pasākumiem;
- kopīgi mācību kursi un manevri;
- militāro kontaktu un sadarbības pastiprināšana, it īpaši robežu zonās;
- vienošanās par papildu inspekcijām vai novērtēšanas vizītēm starp kaimiņvalstīm, it īpaši pierobežas teritorijās;
- reģionālo verifikācijas aģentūru izveide, lai koordinētu ārpus EDSO reģiona veiktos kontroles pasākumus.¹⁷

Jaunā nodaļa un tajā ietvertie pasākumi EDSO dalībvalstīs guva ievērojamu atsaucību. Pamatojoties uz to, sekojošo gadu laikā ir panākts būtisks reģionālo līgumu un izpildes pasākumu pieaugums. Viena no aktīvākajām reģionālo līgumu atbalstītājām ir Ungārija. Minētā valsts ir noslēgusi vienošanās par papildu inspekciju/vizīšu un informācijas apmaiņu ar Slovēniju, Ukrainu un Rumāniju un 2007. gadā ar Serbiju. Melnās jūras valstis cenšas izstrādāt vienošanos, kura iekļaus iespēju inspekcijām un novērtējuma pakļaut arī Jūras spēku vienības. Ja šāda vienošanās tiks panākta, tas būs nebijis precedents un varētu būt impulss arī Baltijas jūras valstīm tiekties pēc līdzīgas vienošanās. Jāatzīmē, ka galvenais virzītājspēks šādu reģionālu vienošanos izstrādē, nenoliedzami, ir Krievijas klātesamība un iespēja, necenšoties pārspēt citas dalībvalstis, piesakot inspekcijas gada sākumā, gūt iespēju apmeklēt kaimiņvalsts militārās vienības. Reģionālās iniciatīvas Baltijas jūras reģionā notiek saskaņā ar Somijas-Zviedrijas iniciatīvu par papildu reģionālajiem Uzticības un drošības veidošanas pasākumiem Baltijas jūras reģionā. Šī iniciatīva guva atbalstu Latvijā, Lietuvā, Igaunijā un Dānijā. Līdz ar to bez papildu līgumiem minētās EDSO dalībvalstis uzņem savstarpējas inspekcijas un novērtējuma vizītes, kā arī regulāri veic pieredzes un informācijas apmaiņu militāro ekspertu līmenī. Kā norādīts Ikgadējās ieviešanas novērtējuma sanāksmes ziņojumā FSC.AIAM/37/06-10.03.2006, realizējot noslēgtos divpusējās sadarbības līgumus Uzticības un drošības veidošanas pasākumu realizācijas

Foto: OSCE/Mikhail Evstafiev

Krievijas delegācija preses konferencē Hofburgā, Vinē, 11.06.2007., pirms CFE līguma dalībvalstu ārkārtas konferences, kas tika sasaukta pēc Krievijas pieprasījuma: centrā – delegācijas vadītājs Anatolijs Antonovs, pa kreisi – ģenerālleitnants Jevgēņijs Buzinskis, pa labi – delegācijas vadītāja vietnieks Mihails Uljanovs

jomā, 2006. gadā ir notikušas 25 vizītes un 16 inspekcijas.

2004. gadā divpusējās sadarbības līgumu noslēdza Latvija un Baltkrievija. Līgums paredz katru gadu veikt vienu papildu novērtējuma vizīti bruņoto spēku vienībās un noteiktā rajona inspekciju Latvijas un Baltkrievijas teritorijā virs noteiktās inspekciju un vizīšu kvotas un arī papildu informācijas apmaiņu starp Latviju un Baltkrieviju. Informācijas apmaiņa notiek Līguma par konvencionālajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā (CFE) formātā un tiek iesniegta līdz katra gada 15. decembrim par situāciju uz sekojošā gada 1. janvāri. Papildu informācijas apmaiņa netiek saistīta ar *Vīnes dokumenta* nosacījumiem par ikgadējās militārās informācijas iesniegšanu un nav atklājama trešajām pusēm. Papildu nosacījums ir arī, balstoties uz *Vīnes dokumenta* V un VII nodaļu, iesniegt informāciju par plānotajām lielākajām militārajām mācībām, kas notiks valsts teritorijā un nesasniedz *Vīnes dokumentā* noteiktos deklarēšanas griestus. Noslēgtā vienošanās ir spēkā vienu kalendāro gadu un tiek automātiski pagarināta, ja neviena no pusēm ne vēlāk kā trīs mēnešus pirms līguma termiņa beigām neinformē otru pusi par saskaņoto Uzticības un drošības veidošanas pasākumu pārtraukšanu.

Ne tik veiksmīgi līdzīga iniciatīva izvērsās attiecībā uz Krieviju. Neskatoties uz Latvijas puses priekšlikumu, Krievija nav atbalstījusi papildu Uzticības un drošības veidošanas pasākumu veikšanu. Kā atteikuma pamatojums tika nosaukti

minētās iniciatīvas “nesavlaicīgums” un nespēja uzņemties papildu saistības lielās noslogotības dēļ.

Analizējot 1999. gada *Vīnes dokumenta* redakciju, jāatzīmē vēl divas būtiskas izmaiņas. Tika noteikti precīzi laika limiti 85. pantā inspekcijas pieteikumam: “Pieprasījumā, kas jāiesniedz vismaz 36 stundas, bet ne vairāk kā piecas dienas pirms paredzētās ierašanās uzņēmējas valsts teritorijā,” un 112. pantā novērtējuma pieteikumam: “apmeklējumu pieprasījumus iesniedz ne vēlāk kā piecas dienas, bet ne agrāk kā septiņas dienas pirms plānotās ierašanās uzņēmējas valsts teritorijā.”¹⁸ Varētu likties, ka tie ir ne pārāk svarīgi nosacījumi, tomēr šie labojumi izrietēja no prakses. Nereti dalībvalstis centās pieteikt pārbaudes pasākumus “ļoti” savlaicīgi: kā lielākais kuriozs jāmin Lietuvas pieteikums Krievijai, kas tika izsūtīts mēnesi iepriekš, un līdzīgs Francijas pieteikums Krievijai, kas tika izsūtīts decembra vidū, isi pirms Ziemassvētku brīvdienām. Šādi “savlaicīgi” pieteikumi būtībā grāva visu inspekcijas mehānisma jēgu. Šobrīd esošā dokumenta redakcija ļauj atteikt šādus nepārdomātus pieteikumus un uzlabo izpildes kvalitāti.

Perspektīvas?

Turpinot domu par *Vīnes dokumenta* attīstību, jāmin iniciatīvas, kas tika izvirzītas 2007. gada Ikgadējā ieviešanas novērtējuma sanāksmē. EDSO

Anatolijs Antonovs, Krievijas delegācijas vadītājs CFE līguma dalībvalstu ārkārtas konferencē, kas tika sasaukta pēc Krievijas pieprasījuma, ieņem savu vietu pirms sanāksmes sākuma Hofburgā, Vinē, 12.06.2007.

Foto: OSCE/Mikhail Evstafiev

dokuments FSC.AIAM/23/07 "Par papildu pārskatāmības pasākumiem militārajā sfērā" norāda uz notiekošo bruņoto spēku modernizāciju EDSO dalībvalstīs un pastāvošo militāri politisko organizāciju transformāciju. Minēto pārmaiņu mērķis ir, neskatoties uz bruņoto spēku kvantitatīvu samazinājumu, piešķirt tiem mobilitāti un spēju operatīvi iesaistīties daudznacionālās operācijās. Akcents šobrīd tiek likts uz vienībām, kas spēj ātri reaģēt uz visdažādākajiem starptautiskās drošības apdraudējumiem. Šajā kontekstā ir valstis, kuras jau veido Ātrās reaģēšanas spēkus. Tiek norādīts, ka esošais informācijas apmaiņas formāts neiekļauj jaunveidojamās vienības (parasti tās nesasniedz pulku līmeni). Runājot par reaģēšanas spējām, tiek skarts valstu transporta aviācijas potenciāls. Jāatzīmē, ka NATO valstīs vēl 1998. gadā (FSC.VD.12/98/REV.1) nāca klajā ar iniciatīvu iekļaut to informācijas apmaiņā, taču toreiz tas netika atbalstīts. Tagad Krievija un Baltkrievija cenšas atgriezties pie šīs idejas un

norādīt uz nepieciešamību sniegt šo informāciju atsevišķos formātos, tādējādi tiecoties panākt esošā *Vīnes dokumenta* nosacījumu nemainību.

Nākošā iniciatīva, kas ir formulēta dokumentā FSC.AIAM/25/04 "Militārā darbība", vēlreiz uzsver, ka deklarējamo militāro mācību limiti ir par augstu. Krievijas iniciatīvu par limitu samazinājumu atbalstīja Spānija, nākot klajā ar priekšlikumu tos samazināt par 25%. Tad obligāti tiktu novērotas mācības, kurās iesaistās 8500 karavīru. Sekojošais Spānijas priekšlikums samazināt arī vienību skaitu (šobrīd 60, priekšlikums – 40), pēc kurām tiek aprēķināta novērtējuma vīzišu ikgadējā kvota, lielu atsaucību neguva, jo reāli vīzišu skaita palielinājumu dod tikai vienai valstij (Krievijai).

Kā rāda EDSO dokumenti, Uzticības un drošības veidošanas pasākumu formulējums un realizācija vēl joprojām ir aktīvā uzmanības lokā, un šobrīd jautājums par jaunu sarunu uzsākšanu *Vīnes dokumenta* pārskatīšanai ir īpaši aktuāls.

ATSAUCES

- 1 OSCE Handbook 2000. – <http://www.osce.org/publications/handbook/files/handbook>
- 2 The Helsinki Final Act 1975. – <http://www.osce.org/publications/English/1990-1999/summits/helfa75e.htm>
- 3 OSCE Handbook 2000. – <http://www.osce.org/publications/handbook/files/handbook>
- 4 CSCE Stockholm Document on Confidence- and Security Building Measures and Disarmament in Europe, 1986. – <http://www.osce.org/docs/s/handbook/files/handbook.pdf>
- 5 CSCE Stockholm Document on Confidence- and Security Building Measures and Disarmament in Europe, 1986. – <http://www.osce.org/docs/s/handbook/files/handbook.pdf>
- 6 CSCE Stockholm Document on Confidence- and Security Building Measures and Disarmament in Europe, 1986. – <http://www.osce.org/docs/s/handbook/files/handbook.pdf>
- 7 CSCE Budapest Document 1994: Towards a Genuine Partnership in a New Era. – <http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/buda94e.htm>
- 8 CSCE Budapest Document 1994: Towards a Genuine Partnership in a New Era. – <http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/buda94e.htm>
- 9 Eihenbaums K. *Eiropas drošības un sadarbības apspriede. Mainīgā loma*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 1993, 11. lpp.
- 10 Vienna Document 1992. – Koulik S., Kokoski R. *Conventional Arms Control, Perspectives on Verification*. Oxford University Press, 1994, p. 371, Annex B, pp. 276–295.
- 11 Turpat.
- 12 Turpat.
- 13 Turpat, 245. lpp.
- 14 Vienna Document 1994, Confidence and Security Building Measures. – <http://www.osce.org/docs/english/csbme.htm>, 1. nodaļa, 9. punkts.
- 15 Vienna Document 1994, Confidence and Security Building Measures. – <http://www.osce.org/docs/english/csbme.htm>, 1. nodaļa, 15. punkts.
- 16 Vienna Document 1994, Confidence and Security Building Measures. – <http://www.osce.org/docs/english/csbme.htm>
- 17 Vienna Document 1999, Confidence and Security Building Measures. – <http://www.osce.org/docs/english/csbme.htm>
- 18 Vienna Document 1999, Confidence and Security Building Measures. – <http://www.osce.org/docs/english/csbme.htm>, 85. un 112. pants.

Foto: OSCE

No pleca šajamās pretgaisa raķetes *Strela-1M* pirms iznīcināšanas netālu no Sluckas pilsētas Baltkrievijā 25.05.2005. Tā ir daļa no EDSO centieniem likvidēt vieglo ieroču virsplāna krājumus

Capt. Līga Mikučevska

Development of the Implemented OSCE Confidence and Security Building Measures within the Framework of the *Vienna Document*

In order to evaluate the role of OSCE in the development of the confidence and security building measures we must go back to the official opening of the Conference 1973 in Helsinki with 33 states participating. The Helsinki Final Act was signed in 1975 and it was the beginning of the Organisation for Security and Cooperation in Europe defining three principal directions of activity: military security, human rights and economic cooperation. The Helsinki Final Act 1975 must be viewed as a document declaring political intention formulating confidence building measures which later were complemented and called Confidence and Security Building Measures (CSBM). The following development of CSBM found its place in the Document of the Stockholm Conference on Confidence and Security Building Measures and Disarmament in Europe, where the member states undertook to comply with the following terms: to keep from the use of threat and military force; to do preliminary information about military activities/training; to send observers to military activities; to exchange military inspections. The Istanbul Summit of 1999 and the Charter for European Security signed there should be mentioned as the most important events of recent years resulting in *Vienna Document 1999* and the Adapted Treaty on Conventional Forces in Europe, CFE. Since the Third Conference of OSCE in Vienna CSBM has obtained a fixed value and is called the “backbone” of the Helsinki Final Act. The *Vienna Document 1990* introduced two new concepts – transparency of military activities and predictability of military operation. The 1994 new wording of the *Vienna Document* specified the Confidence and Security Building Measures and for the first time formulated the information exchange about the national defence policy and doctrine. Representatives of member states meet in Annual Implementation Assessment Meeting to discuss the implementation of the agreed confidence and security measures. The final version of the *Vienna Document* was adopted in 1999 complementing CSBM with bilateral, multilateral and regional context. As one of the results, the bilateral cooperation agreement between Latvia and Belarus can be mentioned. All the developments of OSCE documents prove that the formulation of CSBM and their implementation remain of importance and the issue of starting new negotiations for revising the *Vienna Document* is very topical.

Foto: OSCE

1

Foto: OSCE

2

EDSA misijas Gruzijā dalībnieki, Krievijas karavīri un osetīnu virsnieks Dienvidosetijā, Gruzijā, 1993. (1)

EDSO palīdz savām dalībvalstīm rast risinājumu cilvēku veselības un apkārtējās vides apdraudējumam, ko rada *melange* – ļoti eksplozīva raķešu degvielas sastāvdaļa, kas tika izmantota bijušajā PSRS. Tās sastāvdaļas ir ārkārtīgi reaktīvas, viegli iztvaikojošas un ļoti indīgas (2)

3

Eksperts gatavo uzspridzināšanai pārnēsājamo pretgaisa aizsardzības ieroču (MANPADS) kaudzi Tadžikistānā 21.06.2006. (3)

Bīstamie no pleca šaujāmie pārnēsājāmie pretgaisa aizsardzības ieroči (MANPADS) gatavi iznīcināšanai Tadžikistānā 21.06.2006. (4)

Foto: OSCE

4

Foto: OSCE

Ugunsgrēka rezultātā municijas noliktavā Novobogdanivkā, Ukrainā, detoneja 56 000 tonnu municijas, sabojājot vairāk nekā 1500 ēku un izmētājot sprāgstošo materiālu pār plašu aramzemes apvidu. Ukraina lūdza EDSO palīdzību lielo piesārņoto zemju platību rehabilitācijai. 27.09.2005.

Kājnietu ieroču noliktava Tadžikistānā 2004. EDSO Drošības sadarbības forums palīdz iznīcināt rūsējošo lieko konvencionālo ieroču un municijas krājumus, kas palikuši pāri no Aukstā kara laikiem

EDSO eksperti pie lieko ieroču un municijas iznīcināšanas bedres Tadžikistānā, 2004.

EDSO starptautisko ekspertu grupa pārbauda likvidēšanai paredzēto konvenciālo municiju Arisas centrālajā arsenālā pie Čimkentas Kazahstānā. 08.06.2005.

Raķetes militārā konfliktā: raķešu jautājums visā tā sarežģītībā

Jirgens Šefrans (*Jürgen Scheffran*)

*“Mūsu zinātnes spējas ir apsteigušas mūsu garīgo spēku.
Mums ir vadāmas raķetes un nomaldījušies cilvēki.”*

Mārtins Luters Kings jaunākais (*Martin Luther King Jr*), 1963, *Spēks mīlēt (Strength to Love)*

Raķešu īpašā nozīme mūsdienu drošības problemātikā kļuva spilgti redzama 2006. gada vidū. *Hezbollah* kaujinieki no Libānas teritorijas raidīja gandrīz 4000 raķešu blīvi apdzīvotajā Galilejas rajonā Ziemeļizraēlā, radot nopietnus postījumus un paņemot 43 cilvēku dzīvības. Kirjat Šmonas (*Kiryat Shmona*) pilsēta vien bija mērķis 911 *Hezbollah* raidītām raķetēm.¹ No grūti nosakāmām vietām tika palaisti galvenokārt Irānā ražotie portatīvie isās distancēs (20–40 km) reaktīvie šāviņi Katjuša, kā arī *Zelzal* raķetes ar distanci apmēram 200 km. Savu mērķi tās sasniedza dažu sekunžu laikā, tādējādi padarot to pārtveršanu gandrīz neiespējamu. Par spīti tam, ka Izraēla Libānā nometa tūkstošiem bumbu un raķešu, iznīcinot infrastruktūru, nogalinot vairāk nekā 1000 cilvēku un simtiem tūkstošu cilvēku liekot doties bēgļu gaitās, tai neizdevās apturēt šo raķešu raidījumus pret savu teritoriju. Šis samērā vienkāršās raķetes meta izaicinājumu Izraēlas Gaisa spēku kundzībai un padarīja liela mēroga sauszemes operācijas grūtāk īstenojamas.²

Karadarbība Libānā un Izraēlā demonstrē, ka raķetes, ballistiskās raķetes, spārnotās raķetes un pat bezpilota lidaparāti (BL) vairs nav tikai

ekskluzīva tehnoloģiski attīstīto valstu armiju privilēģija; tā ir izvēles iespēja arī valstīm ar zemāk attīstītām tehnoloģijām un nevalstiskiem spēlētājiem. Lai gan, ņemot vērā lielo izšauto raķešu skaitu, zaudējumi nosacīti ir nelieli (vidēji – 100 *Hezbollah* raidītās raķetes izraisīja viena cilvēka nāvi Izraēlā), atkārtoti nācās atzīt, ka raķetes ir terorisma ieroči.

Kā parādīja *Hezbollah*–Izraēlas gadījums, efektīva aizsardzība pret raķetēm pagaidām vēl nav iespējama, un mēģinājumi novērst turpmākus raidījumus, iznīcinot palaišanas iekārtas vai apgādes krājumus, ļoti reti ir sekmīgi. Turklāt šādi pretpasākumi rada lielus civiliedzīvotāju zaudējumus, ja raķešu palaišanai ir izvēlēta vieta, kur viņi (brīvprātīgi vai piespiesti) kalpo par dzīvo vairogu. Starptautiskajiem plašsaziņas līdzekļiem izceļot šādu uzbrukumu izraisītos civiliedzīvotāju upurus, sabiedriskā doma izdara ievērojamu spiedienu uz pretuzbrūkošo valsti, pieprasot izbeigt šādas operācijas.

Eksperti jau ilgāku laiku brīdina par aizvien pieaugošajām briesmām no tuvās distancēs raķetēm, kuras nonākušas naidīgu režīmu vai nevalstisku spēlētāju rokās; šī tendence būtiski palielina raķešu

draudus. Reaktīvie šaviņi un raķetes aptver ārkārtīgi daudzveidīgu ieroču kategoriju, sākot no jau minētajām Katjušām līdz starpkontinentālajām ballistiskajām raķetēm (SBR), no relatīvi vienkāršām konstrukcijām līdz sarežģītām augstāko tehnoloģiju ierīcēm, ar kaujas lādiņu no dažiem kilogramiem parastā tipa sprāgstvielu līdz mega-

tonnu ekvivalentām kodolgalviņām. Šī komplicētība sarežģī milstošo drošības problēmu, ko rada raķetes un to izplatīšanās, prasot arvien noteiktākus un saskaņotākus starptautiskās sabiedrības centienus patiesi atrisināt "raķešu jautājumu visos tā aspektos", kā to ierosinājis Apvienoto Nāciju Organizācijas Valdību ekspertu panelis.³

Raķešu definīcijas

Reaktīvais šaviņš (rocket): lidaparāts, kam vilces spēku rada kustībai pretējā virzienā izsviesta reaktīvā strūkļa. Militārajā terminoloģijā – pašgājējs ierocis bez vadības sistēmas (t.i., ja tas ir izšauts, to vairs nevar novirzīt citā virzienā). Lielākajai daļai reaktīvo šaviņu ir samērā īsa lidošanas distance, un tiem ir mazs kaujas lādiņš

(a vehicle that obtains thrust by the ejection of fast-moving fluid. In military terms it is a self-propelled weapon without a guidance system (i.e. once fired, it cannot be redirected). Most rockets have a relatively short range and can carry only small payloads).

Raķete (missile): bezpilota, pašgājējs, ar visu nepieciešamo apgādāt, neatsaucams, vadāms vai nevadāms lidaparāts ieroča vai citas kravas nogādāšanai

(an unmanned, self-propelled, self-contained, unrecallable, guided or unguided vehicle designed to deliver a weapon or other payload).

Ballistiskā raķete (ballistic missile): raķete, kas tiek vadīta aktīvā (powered) lidojuma laikā un netiek vadīta brīva lidojuma laikā, kad tās trajektorija ir atkarīga tikai no Zemes gravitācijas un atmosfēras pretestības ārējās ietekmes

(a missile guided during powered flight and unguided during free flight, when the trajectory that it follows is subject only to the external influences of gravity and atmospheric drag).

Spārnotā raķete (cruise missile): manevrējama raķete, kas, parasti nelielā augstumā, tiek virzīta uz mērķi ar gaisa (air-breathing) reaktīvā dzinēja palīdzību, kurš darbojas visu lidojuma laiku

(a manoeuvrable missile that is propelled, usually at low altitudes, to its target by an air-breathing jet engine that operates throughout the flight).

Bezpilota lidaparāts (unmanned aerial vehicle – UAV; arī drone): lidaparāts bez pilota, ar līdzīgām īpašībām kā spārnotajai raķetei

(a pilotless aircraft with similar characteristics to a cruise missile; sometimes called a drone).

Kaujas lādiņš (payload): tajā var ietilpt parastie ieroči (sprāgstvielas, ķekaru bumbas (cluster bombs) u. c.) vai bioloģiskie, ķīmiskie un kodolieroči

(these can consist of conventional weapons (explosives, cluster bombs, etc.), or nuclear, biological and chemical weapons).

Palaišana (launching): raķetes var tikt palaistas no zemes (no rokas, no pleca, pārnēsājamas palaišanas iekārtas, kravas automašīnas, vilciena, raķešu šahtas), no jūras (kuģa un zemūdenes) un no gaisa

(missiles can be launched from land (hand-held or shoulder-fired, mobile erector, truck, train, silo), sea (ship and submarine), and air).

Distances (ranges) lieto, lai klasificētu ballistiskās raķetes:

tuvās distances ballistiskā raķete (*short-range ballistic missile – SRBM*) = 70–1000 km;

vidējās distances ballistiskā raķete (*medium-range ballistic missile – MRBM*) = 1000–3000 km;

pārvidējās distances ballistiskā raķete (*intermediate-range ballistic missile – IRBM*) = 3000–5000 km;

starpkontinentālā ballistiskā raķete (*intercontinental ballistic missile – ICBM*) = vairāk nekā 5500 km.

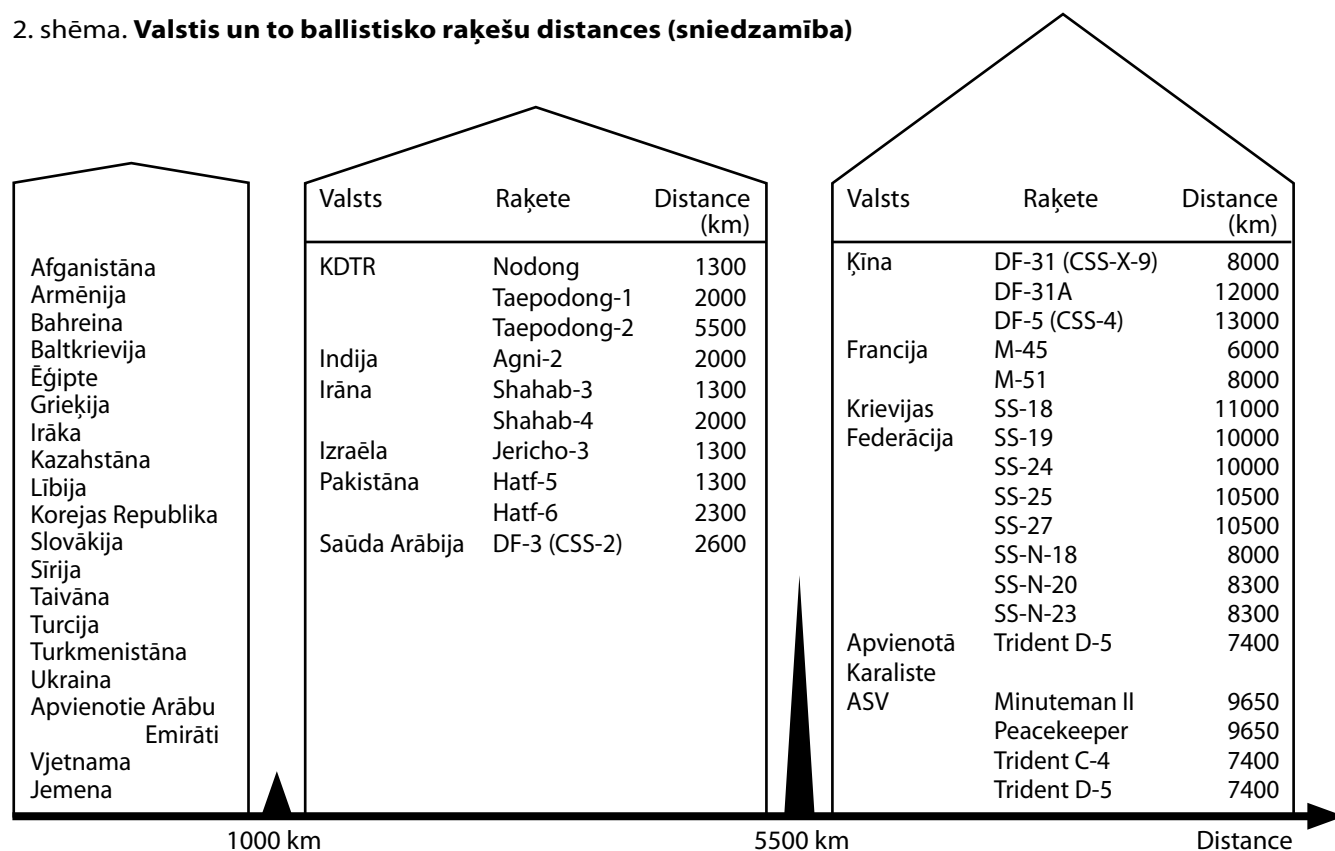
Informācijas avoti:

Weapons of Mass Destruction Commission, 2006, *Weapons of Terror: Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms*, Stockholm; *The Issue of Missiles in All Its Aspects: Report of the Secretary-General*, UN document A/57/229, 23 July 2002.

Beidzoties Otrajam pasaules karam, gan Padomju Savienība, gan Amerikas Savienotās Valstis pārņēma V2 tehnoloģiju un pārvietoja raķetes, to projektus un rezerves daļas uz savu valsti. Ar vācu zinātnieku un inženieru palīdzību divas pasaules lielvaras ielika pamatus gan savām kosmosa programmām, gan militāro raķešu arsenāliem. Abas valstis savas zināšanas un tehnoloģijas savukārt nodeva tālāk citām valstīm: ASV – Francijai un Apvienotajai Karalistei; Padomju Savienība – Ķīnai. Divu deķažu laikā pēc Hirošimas traģēdijas šīs piecas kodolieroču valstis bija attīstījušas nepieciešamos nogādes līdzekļus, lai pielietotu savus kodolieročus jebkurā zemeslodes vietā. Šodien raķešu tehnoloģijas (ar distanci virs 150 km) ir jau vairāk nekā 30 valstu rīcībā (saistība starp daļu no šīm valstīm ir redzama 1. shēmā). Ir aprēķināts, ka kopējais raķešu skaits pasaulē sasniedz 120 000, salīdzinot ar 35 000 raķešu Otrā pasaules kara beigās.⁴

Vairākas valstis mēģina vai nu iegādāties, vai pašas attīstīt vidējas distances ballistisko raķešu ražošanu, lai varētu precīzi nogādāt MII lielākos attālumos.⁵ Tomēr lielākajai daļai arsenālu vai attīstības programmu ārpus piecām nozīmīgākajām kodolieroču valstīm vēl ir ļoti tālu līdz tālajām vai pat vidējām distancēm. Līdz 2005. gadam tikai Korejas Tautas Demokrātiskā Republika (KTDR), Indija, Irāna, Izraēla un Pakistāna bija radījušas vai izmēģinājušas raķetes ar distanci virs 1000 km.⁶ Saūda Arābija ir nopirkusi apmēram 20–25 CSS-2 raķetes no Ķīnas. Šobrīd šķiet, ka tikai KTDR mērķē uz starpkontinentālo distanci, bet tā pilnīgi izgāzās (jau atkārtoti), nespējot pierādīt savas spējas 2006. gada jūlija raķešu izmēģinājumos. Visu citu valstu arsenāli vai programmas paliek tuvo distanču robežās (skat. 2. shēmu). Ja pastāv globāli raķešu draudi, tad tie var nākt tikai no vispārattīstītākajām piecām kodolieroču valstīm.

2. shēma. Valstis un to ballistisko raķešu distances (sniedzamība)

Informācijas avots:

Joshua Williams, 2005, *World Missile Chart*, Carnegie Endowment for International Peace, <www.camegieendowment.org/npp/ballisticmissilechart.cfm>. Variants vācu valodā publicēts – J. Scheffran, 2005, "Rüstungskontrolle bei Trägersystemen", G. Neuneck, C. Mölling (eds), *Die Zukunft der Rüstungskontrolle*, Nomos, pp. 354–366.

1. tabula. **Ballistisko raķešu globālo draudu samazināšanās**

Draudi	Stāvoklis (2005. gads salīdzinājumā ar 1987. gadu)	Tendence
ICBM un no zemūdenēm raidāmas ballistiskās raķetes (>5500 km)	51% samazinājums	↓
IRBM (3000–5500 km)	97% samazinājums	↓
MRBM (1000–3000 km)	Četras jaunas nacionālās programmas	↑
SRBM (<1000 km)	Skaitis samazinās līdz ar <i>Scud</i> raķešu krājuma novecošanos	↓
Valstis, kurām ir ballistisko raķešu programmas	Mazāks skaits, mazāk modernu programmu (1980to gadu vidū – 11; 2005. gadā – 6)	↓
Potenciāli naidīgas valstis, kurām ir ballistisko raķešu attīstības programmas	Mazāks skaits un ar mazāku kopējo arsenālu (1980to gadu vidū – 4; 2005. gadā – 3)	↓
Potenciālie postījumi, kas ASV varētu rasties raķešu uzbrukuma gadījumā	Būtiski samazinājušies	↓

Informācijas avots:

Joseph Cirincione, 2005, *The Declining Ballistic Missile Threat*, 2005, Carnegie Endowment for International Peace Policy Outlook, February, <www.carnegieendowment.org/files/DecliningBallisticMissileThreat2005-2.pdf>.

Kamēr sabiedrības un politiķu izpratnē ballistisko raķešu draudi turpina nemitīgi pieaugt, fakti atklāj nedaudz citādu situāciju. Raķešu valstu kopējais skaits kopš XX gs astoņdesmito gadu vidus ir ievērojami sarucis, un Krievijas un ASV raķetes ir demontētas un izjauktas vai pārveidotas kosmosa vajadzībām.⁷ Pēdējo divu dekadžu laikā tikai dažas jaunas valstis ir uzsākušas programmas vidējās distancēs raķešu jomā. (skat. 1. tabulu).

Nav izslēgts, ka, par spīti sarežģītajam, laiktelpīgajam un dārgajam uzdevumam, nākotnē vairāk valstu spēš pārkāpt 1000 km un 5500 km sliekšni. Palielinot distanci no 1000 km līdz 5000 km, ballistiskās raķetes *physical stress* lidojuma beigu fāzē palielinās apmēram 5 reizes.⁸ Un tālākās distancēs kļūst arvien grūtāk precīzi trāpīt mērķi. Tikai dažas no jaunattīstības valstīm ir spējīgas un gatavas iegādāties nepieciešamās tehnoloģijas, īpaši tādēļ, ka galvenie komponenti (piemēram, precīzās novadišanas sistēmas, kompozitmateriāli, vilces spēka vektora vadība (*thrust vector control*) nav tirgū viegli pieejami. Atsevišķu valstu raķešu programmas ir apstājušās tehnisku grūtību, ekonomisku ierobežojumu un politiskā spiediena dēļ. Bet

citos gadījumos raķešu tirgus noiets ir līdzsvarā ar ražošanas izmaksām.

Spārnotās raķetes

Līdz šim sabiedrības uzmanība tika pievērsta ballistiskajām raķetēm, taču daži novērotāji ir pārvērtējuši to militāro efektivitāti salīdzinājumā ar aviāciju vai spārnotajām raķetēm, kas var būt līdzvērtīga un finansiāli izdevīgāka alternatīva. Spārnotās raķetes ir četras līdz desmit reizes lētākas par ballistiskajām raķetēm, tās ir vieglāk pieejamas un uzturamas, to pielietojumam nepieciešams mazāk apmācības un loģistikas atbalsta, tām ir lielāka precizitāte un uzticamība.⁹ Spārnotās raķetes ir iesauktas par “nabaga vira gaisa spēkiem”, un dažām valstīm to izplatīšanās ir ļoti svarīga.¹⁰

Spārnotās raķetes ir piemērotas bioloģisko vai ķīmisko vielu izsmidzināšanai mērķa zonā to lidojuma stabilitātes, distancēs, zemā augstuma un krāvesības dēļ. To relatīvi mazais izmērs nozīmē, ka šīs raķetes ir grūti pamanīt ar vizuālo, infrasarkanā vai radara novērošanas metodi, un tas sarežģī savlaicīgu brīdinājumu vai aizsardzības

pretpasākumus. Šīs īpašības ir veicinājušas to izplatību. Spārnotās raķetes tiek ražotas 19 valstīs un ir kādu 75 valstu īpašumā. Aptuveni 70 valstu rīcībā ir tuvās distancēs jūras spārnotās raķetes – kas kopā sastāda aptuveni 70 000 raķešu. Tās ir tehnoloģiski vienkāršākas nekā sauszemes spārnotās raķetes: ir daudz vieglāk identificēt lielu kuģi uz ūdens nekā ēku vai tiltu sauszemes heterogēnajā vidē.

Desmit gadu laikā līdz 2001. gadam tika raidīts ap 1100 spārnoto raķešu (pret Afganistānu, Irāku, Sudānu un Dienvidslāviju), kamēr tajā pašā laikā periodā raidītas tikai 90 ballistiskās raķetes (no Irākas). 2003. gada Irākas kara laikā ASV izšāva gandrīz 800 spārnoto raķešu.¹¹ Taču šis karš bija arī negaidīta mācību stunda: piecas Irākas pielietotās primitīvās sauszemes spārnotās raķetes “sēja tādu apjukumu Savienoto Valstu spēkos, ka tas izraisīja virkni zaudējumu pašu karaspēka apšaudes dēļ: raķete *Patriot* kļūdas dēļ notrieca divus savējos lidaparātus, nogalinot trīs apkalpes locekļus, kamēr amerikāņu F-15 komanda iznīcināja *Patriot* radaru, domājot, ka viņi ir izvēlēti par mērķi”.¹²

Bezpilota lidaparāti

Daudzas no spārnoto raķešu tehniskajām īpašībām piemīt arī ne-raķešu (*non-missile*) tipa ieroču sistēmām: bezpilota lidaparātiem (BL). Tiek norādīts, ka “atšķirības starp spārnotajām raķetēm un BL kļūst arvien mazāk izteiktas, jo daudzu valstu bruņotie spēki, īpaši ASV, pievieno raķetes tradicionālajiem novērošanas BL un attīsta BL, ko izmantot kaujas operācijās”.¹³

BL ir lielāks civilmilitārā pielietojuma potenciāls nekā ballistiskajām un spārnotajām raķetēm, tie ir relatīvi lēti, ar tiem ir viegli rīkoties, un tie piedāvā salīdzinoši ērtu veidu, kā izkaisīt bioloģiskās un ķīmiskās vielas. Satelītu pozicionēšanas un navigācijas informācija tiem nodrošina lielāku tēmēšanas precizitāti.¹⁴ Lietotājiem, kas izmanto zemākas tehnoloģijas, par labu BL bāzi var kalpot pat komerciālās sērijveida lidmašīnas. Viss nepieciešamais aprīkojums un detaļas ir brīvi pieejamas tirgū par salīdzinoši zemām cenām. Šāda plaši pieejama sistēma varēja tikt izmantota 2004. gada novembrī, kad *Hezbollah* no Libānas sūtīja BL pāri sauszemei uz Izraēlas pilsētu Nahariju un tad atpakaļ gar krastu uz ziemeļiem. Lidaparāts neveica savu uzdevumu nepamanīts, bet to nevarēja notriekt: pretgaisa aizsardzība nebija gatava reaģēt uz kaut ko, kas lido tik zemu.¹⁵

Draudu apzināšanās un drošības apsvērumi

Lai risinātu raķešu problēmu, nepieciešams izprast raķešu izplatības iemeslus un valstu drošības apsvērumus.

Pieprasījums

Citu starpā, var minēt šādus faktoros, kas veicina pieprasījumu pēc raķetēm:

- raķešu militārā efektivitāte stratēģiskajā aizsardzībā vai taktiskajā pielietojumā pret militārajiem mērķiem;
- raķešu uzbrukuma draudi no citām valstīm;
- raķešu loma izaicinājuma (*provocation*) vai apsteidzošā trieciena (*pre-emption*) militārajās doktrīnās;
- raķetes kā prestiža, spēka un neatkarības simbols;
- ekonomiskie iemesli (ienākumi no eksporta, valsts industriālās bāzes radišana) un
- zinātniski tehniskie iemesli (aizraujoši pētījumi, zinātniskā sacensība, valsts pētniecības un attīstības bāzes radišana).

Šie motīvi uz dažādām valstīm un dažādiem raķešu veidiem attiecas dažādā mērā, bet mēs šeit koncentrēsimies uz ballistisko raķešu pieprasījumu.

Ballistiskās raķetes bieži tiek uzskatītas par ieroci, ko izvēlas, lai ar lielu ātrumu un bez brīdīnājuma, ar augstu precizitāti un iespēju pārspēt pat vismodernāko aizsardzības sistēmu raidītu kodolieročus lielos attālumos. Tomēr šīs īpašības piemīt tikai jaunākajām, sarežģītākajām ballistisko raķešu paaudzēm. Tās tikai daļēji piemīt tuvās distancēs *Scud* raķetei un tās variantiem, kas ir neprecīzi. Kodolgalviņas ievietošana primitīvā vai neuzticamā ballistiskajā raķetē būtu riskants un dārgs pasākums tādai valstij ar ierobežotu kodolieroču skaitu, kāda šobrīd ir KTDR vai varbūt nākotnē būs Irāna.

No militārā viedokļa ballistiskās raķetes izmantošana parastās kaujas galviņas nomešanai ir samērā neefektīva. Vecās paaudzes raķetēm trūkst precizitātes, modernākas ballistiskās raķetes ir dārgas, salīdzinot ar citiem bumbu nomešanas veidiem. Taču, ja tās pielieto lielā daudzumā, parastā bruņojuma ballistiskās raķetes var kalpot kā terorisma ierocis. Tā notika Irānas–Irākas kara laikā 1980ajos gados; daļēji arī 1991. gada Irākas

kara laikā un 2006. gada konfliktā starp Izraēlu un Libānu. Pieaugot precizitātei, modernākajām parastā bruņojuma ballistiskajām raķetēm ir stratēģiska loma, kā to paredzēja ASV, pieņemot lēmumu izvietot savas parastā bruņojuma spārnotās raķetes uz *Trident* zemūdenēm.¹⁶

Ķīmisko un bioloģisko ieroču izmantošana ballistiskajās raķetēs ir iespējama, lai gan tās ir mazāk efektīvas un uzticamas nekā spārnotās raķetes, lidaparāti un zemāko tehnoloģiju līdzekļi – kuģi un kravas automašīnas. Neskatoties uz to, tās ir pievilcīgas spēlētājiem ar ierobežotām tehniskajām un ekonomiskajām iespējām.

Ja ar kodollādiņiem apgādātas ballistiskās raķetes nonāktu teroristu rokās, tas varētu radīt nopietnus draudus, bet šāds scenārijs ir atkarīgs no kodolieroču piegādes no kādas kodolieroču valsts.

Draudi un draudu uztvere

Pagaidām piecas kodolieroču valstis ir vienīgas, kuras teorētiski varētu uzbrukt viena otrai ar starpkontinentālajām ballistiskajām raķetēm (SBR). Attiecību uzlabošanās starp Ķīnu, Krievijas Federāciju un ASV šos draudus ir mazinājusi.

Tomēr citu raķešu programmu attīstība ir akcentējusi potenciāla konflikta iespējas citās vietās. KTDR ar savām *Nodong* un *Taepodong* raķetēm ir izveidojusi ievērojamu raķešu potenciālu ar sniedzamību līdz 5000 km. KTDR veiktie izmēģinājumi radīja starptautisku satraukumu, īpaši Japānā, Korejas Republikā un ASV. Tas nedaudz pierīma pēc tam, kad Phenjana vēlreiz apstiprināja savu izmēģinājumu moratoriju 2002. gadā. Tomēr, pēc kodolizmēģinājumiem 2006. gada oktobrī, KTDR raķešu programma atkal veicināja pastiprinātu draudu uztveri tās kaimiņvalstīs, no kurām dažas meklēja drošību pretraķešu aizsardzībā.¹⁷

Tuvo Austrumu Irānas *Shahab-3* raķete tiek ražota, balstoties uz Krievijas pieredzi un KTDR eksportu. Ar aprēķināto 1300 km distanci Irāna spētu sasniegt Izraēlu, ja pašreizējā izmēģinājuma programma vainagos ar izvietojamiem raķešu spēkiem.

Āzijas dienvidos turpinās sacensība starp Indiju un Pakistānu. Raķetes ar dažu minūšu lidojuma ilgumu apdraud kaimiņvalstis abās robežas pusēs. 2003. gadā Pakistāna uzsāka savas 1300 km distances *Ghauri* raķetes ražošanu, kura, līdzīgi kā 600 km distances *Shaheen* raķete, ir armijas rīcībā.¹⁸ Indija ir izmēģinājusi savu 700 km distances *Agni-1* raķeti un tuvās distances ballistisko raķeti *Prithvi*. Šo divu valstu dialogs, mēģinot

atrisināt savas nesaskaņas diplomātiskā ceļā, iespējams, ir veicinājis raķešu izplatības samazināšanos un kavējis raķešu izmantošanu.

Šie citi raķešu arsenāli būtu spējīgi sasniegt pāri okeānam izvietotos militāro lielvalstu spēkus, un dažas raķešu sistēmas var aizsniegt daļu Krievijas Federācijas un Eiropas teritoriju. To militārās spējas var būt mazas, bet raķetēm var būt nozīmīga politiska ietekme. Tomēr risks, kas saistīts ar šīm raķešu programmām, nav salīdzināms ar Aukstā kara laika vispasaules kodolkara draudiem. Ir svarīgi to paturēt prātā, lai izvairītos no pārspīlētas reakcijas.

Buša administrācijas laikā MII un raķešu sistēmu draudi līdz ar cīņu pret terorismu nokļuva ASV drošības politikas centrā. ASV draudu izpratne vēl joprojām balstās uz 1998. gada Ballistisko raķešu draudu ASV novērtēšanas komisijas (sauktas par Ramsfelda komisiju) ziņojumu. Šī komisija uzskatīja, ka “nelietīgas” valstis var isā laikā slepeni, ASV izlūkošanas dienestiem nezinot, attīstīt starpkontinentālās ballistiskās raķetes. Tā apgalvoja, ka “*Scud* tipa ballistisko raķešu infrastruktūra būtu gatava radīt pirmo tālās darbības raķeti līdz pat starpkontinentālās ballistiskās raķetes distancei [...] apmēram piecu gadu laikā pēc šāda lēmuma pieņemšanas”.¹⁹ KTDR un Irāna tika identificētas kā “tādas, kas neatlaidīgi palielina savas moderno ballistisko raķešu spējas, lai radītu tiešus draudus ASV teritorijai”.

Astoņu gadu laikā neviena no minētajām valstīm nav veikusi SBR izmēģinājumus, un tālo distanču raķešu programmu attīstības temps saglabājas lēns. Neskatoties uz to, Ramsfelda komisijas paniku ceļošā un polemiskā nostāja vēl joprojām ir noteicošā ASV raķešu un pretraķešu aizsardzības sistēmu politikā. 2001. gada Nacionālais izlūkošanas novērtējums (*National Intelligence Estimate (NIE)*) secināja: “iespēja, ka raķete ar masu iznīcināšanas ieročiem varētu tikt lietota pret ASV spēkiem vai interesēm, šodien ir augstāka nekā Aukstā kara laikā, un tā turpina pieaugt līdz ar potenciālo ienaidnieku spēju palielināšanos”.²⁰ Taču tika arī secināts, ka, ticamāk, ASV teritorijai varētu uzbrukt ar MII, izmantojot neraķešu nogādes līdzekļus (vispirms jau tāpēc, ka tas būtu lētāk, tie ir vieglāk iegūstami, uzticamāki, ar lielāku precizitāti un var tikt lietoti anonīmi), bet šis atzinums tika gandrīz pilnībā ignorēts.²¹ Arguments, ka ASV, visticamāk, līdz 2015. gadam būs jāsaskaras ar SBR draudiem no KTDR un, iespējams, Irānas, tika lietots, lai attaisnotu pretraķešu aizsardzības programmu. 2001. gada “ASV Četru gadu aizsardzības apskats”

(*US Quadrennial Defense Review*) pat apgalvo, ka "ši brīža ballistisko raķešu izplatības tempi un mērogs ir pārsnieguši iepriekšējās izlūkdienestu prognozes un [...] šie izaicinājumi var augt straujāk, nekā sākotnēji paredzēts".²² Tomēr 2004. gada Nacionālā izlūkošanas novērtējuma ziņojumā "Pasaules nākotnes plānošana" (*Mapping the Global Future*) datums, kad KTDR un Irānai būtu starpkontinentālās ballistiskās raķetes, tika paildzināts līdz 2020. gadam.²³ 2006. gada "Četru gadu aizsardzības apskats" neatkarīto nevienu no iepriekšējiem apgalvojumiem un atturējās no jebkādam nākotnes prognozēm.

Atturēšanas stratēģija un raķešu izplatīšanas neitralizēšana

Kamēr tā sauktajām problemātiskajām valstīm un teroristiem joprojām trūkst nepieciešamo tehnisko spēju, lai izraisītu globālus raķešu draudus, saglabājas iespējamā kodolieroču valstu raķešu izmantošana problēma. Šīm valstīm jau ir visi līdzekļi ballistiskam kodoluzbrukumam, un to doktrīnas sniedz skaidru pamatojumu šādam uzbrukumam – visas kodolieroču valstis piešķir šiem ieročiem vismaz atturēšanas lomu vai paredz šo ieroču izmantošanu kā pēdējo iespēju, ja uz spēles likta valsts pastāvēšana. Atturēšanas doktrīnas pašas sevi slēpj briesmas, kā jau bija redzams Aukstā kara laikā. Kamēr Krievijas Federācija un Amerikas Savienotās Valstis ir noteikušas zināmus ierobežojumus kodolholokausta iespējai, tādiem reģionālajiem sāncensiem kā Indija un Pakistāna šobrīd draud "pirmā trieciena" scenāriji, piedevām daudz tuvākās distancēs un isākā brīdinājuma laikā. Atturēšanas stratēģija joprojām ir bīstama, un pretraķešu aizsardzība drīzāk palielina nekā samazina risku.

Vislielākās briesmas slēpjas doktrīnās, kas piešķir kodolraķetēm apsteidzošā trieciena lomu, lai iznīcinātu mērķus, kas tiek uzskatīti par draudus izraisošiem. Šie mērķi ietver "problemātiskās valsts" (*state of concern*) iespējamo MII sastāvdaļas vai tās raķešu kompleksu.²⁴ Diskusija par kodolieroču reālas pielietojšanas nosacījumiem sasniedza jaunu pakāpi sakarā ar centieniem nepieļaut Irānai attīstīt kodolieroču potenciālu.²⁵ Nespeja iznīcināt Irānas pazemes urāna bagātināšanas iekārtas ar parastajiem līdzekļiem rosināja ASV militārajās un politiskajās aprindās debates par speciālu caursītošu (*bunker-busting*) kodolgalviņu izmantošanu. Kā jau bija paredzams, šādi kodolieroču izplatīšanās neitralizēšanas centieni

izraisa tālāku to izplatīšanos, kuras galvenais iemesls ir iegūt kodolvalsts statusu, lai nodrošinātos pret šādu ārvalstu iejaukšanos.

Nestabilitāte un riski

Kā rāda līdzšinējā attīstība, pastāv cieša saistība starp MII horizontālo izplatīšanos un to palaišanas iespējām jaunattīstības valstīs un moderno ieroču vertikālo izplatīšanos attīstītajās valstīs. Šis mijiedarbības radītajām jaunajām bruņošanās sacensībām ir potenciāli destabilizējošs efekts. Neatkarīgi no tā, vai konkrētā tehnoloģija darbojas vai ne, dzīšanās pēc raķešu tehnoloģijas var pamatīgi izjaukt reģionālo līdzsvaru, novest pie militārās eskalācijas, palielināt kara iespējamību un izraisīt reģionālo krīzi, kā jau notika divu Līča karu gadījumā. Raķetes notuše robežu starp parasto, bioķīmisko un kodolkaru un palielina nejaušības pēc izraisīta kodolkara risku, it īpaši, ja tās tiek turētas pastāvīgā trauksmes kaujas gatavībā (*on hair-trigger alert*).

Raķešu izplatīšanās pirmkārt ir reģionāla problēma, īpaši rajonos, kur miers ir ļoti trausls: Tuvajos Austrumos, Āzijas ziemeļaustrumos un Dienvidāzijā.²⁶ Citos pasaules reģionos raķešu bruņošanās sacensībai ir otršķirīga nozīme. Reģionālie konflikti rada pieprasījumu pēc arvien modernākām raķešu tehnoloģijām, un šī tendence izplatās arī ārpus konkrētā reģiona. Šādos apstākļos var rasties nopietni, globāli raķešu draudi.

Raķešu draudu novēršanas izredzes

Tā kā paredzami globālie raķešu draudi gaidāmi tikai pēc vairākiem gadiem, tieši tagad ir laiks pieņemt politiskus lēmumus, lai no tiem izvairītos. Pašreizējā pieeja lielā mērā balstās uz potenciālo raķešu piegādātāju eksporta kontroli (Raķešu tehnoloģiju kontroles režīms – *the Missile Technology Control Regime* – *MTCR*) un divpusējo bruņošanās kontroli starp Krievijas Federāciju un Amerikas Savienotajām Valstīm (Pārvidējās distancēs kodolieroču spēku līgums (*the Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*), Stratēģisko ieroču samazināšanas līgums (*the Strategic Arms Reduction Treaty*) un 2002. gada Stratēģisko uzbrukumu samazināšanas līgums (*Strategic Offensive Reductions Treaty*)), kas ietver uzticības veidošanas pasākumus un apmaiņu ar raķešu izmēģinājumu rezultātiem. *MTCR* ir

spējis palēnināt vai pat izbeigt dažas raķešu programmas, bet tā efektivitāte ilgstošā laika periodā ir ierobežota, ja saglabājas motivācija iegūt jaunas raķetes. Turpmākie raķešu kontroles pasākumi laiku pa laikam ir tikuši apspriesti, bet nav īstenoti, to skaitā Krievijas priekšlikums par raķešu tehnoloģiju Globālo kontroles sistēmu (*Global Control System – GCS*) un Globālo monitoringa sistēmu (*Global Monitoring System – GMS*). 2002. gada 26. novembrī *MTCR* dalībvalstis parakstīja Hāgas vienošanos par izturēšanos kaujas laukā (*The Hague Code of Conduct – HCOC*), un 2003. gadā 11 *MTCR* dalībvalstis izveidoja Izplatīšanas drošības iniciatīvu (*Proliferation Security Initiative – PSI*), kas vērsta uz apsteidzošu MII un ar tiem saistītu raķešu daļu starptautiskas transportēšanas aizliegumu. Pats ambiciozākais raķešu kontroles mēģinājums līdz šim ir bijis Apvienoto Nāciju Organizācijas Valdību raķešu ekspertu panelis, kurš 2002. gadā publicēja ziņojumu “par raķešu problēmu visos tās aspektos”.²⁷ Par spīti tā vispusīgumam, ziņojums nesaturēja uz politiku attiecināmus secinājumus.

Lai gan dažas no šīm iniciatīvām sākotnēji izskatījās daudzsolīgas, to efektivitāti ierobežoja konkurence starp valstīm un Buša administrācijas neieinteresētība bruņojuma kontrolē. Pēdējo gadu laikā bruņojuma kontrole un atbrūošanās netika attiecināta uz raķetēm, un arī citām nogādes sistēmām netika pievērsta nopietna uzmanība. Globālās raķešu kontroles iniciatīvas nav šī brīža starptautiskajā darba kārtībā, bet reģionālajām raķešu kontroles aktivitātēm, tādām kā uzticības veidošanas pasākumi starp Indiju un Pakistānu, ir izredzes. Nākotnes panākumu atslēga ir atrast mehānismus, kas aizkavētu gan spējas, gan motivāciju iegūt jaunas raķetes.

Starptautisko un reģionālo drošības režīmu veidošana, apvienojot tos ar politisko un ekonomisko sadarbību, radītu stimulu samazināt paļaušanos uz raķešu arsenālu. Sadarbības pieeja nepieciešama arī preventīvajai bruņošanās kontrolei un atbrūošanās veicināšanai. Tas ietver kvalitatīvus raķešu ierobežojumus, īpaši raķešu izmēģinājumu aizliegumu, kas iesaldētu raķešu attīstību.

Efektīvam raķešu kontroles režīmam jāatspoguļo problēmas komplicētība. Tam jāietver dažādie raķešu attīstības posmi un jāņem vērā potenciālais raķešu draudu pieaugums, raķetēm attīstoties, kas padara grūtākus kontroles centienus vēlākos posmos. Tam būtu jāņem vērā saiknes starp dažādu kategoriju nogādes sistēmām. Vēl joprojām dažādās sarunās ballistikajām raķetēm tiek pievērts vairāk uzmanības nekā spārnotajām raķetēm un

bezpilota lidaparātiem. Piemēram, *HCOC* neskar spārnotās raķetes. Pat reģionālajā līmenī spārnotās raķetes ir izslēgtas no uzticību veidojošajiem pasākumiem. Vienošanās par iepriekšējo brīdināšanu starp Indiju un Pakistānu attiecas tikai uz ballistisko raķešu palaišanu.²⁸ Jebkuram kontroles režīmam jāietver arī atšķirības starp raķešu īpašniekiem. Tam jāapsver tehnoloģijas divējādās izmantošanas problēma un saikne ar kosmosa tehnoloģijām.²⁹ Ideālajā variantā reģionālajām iniciatīvām (piemēram, no raķetēm brīvas zonas) un globālajām atbrūošanās koncepcijām (piemēram, Amerikas Zinātnieku federācijas (*Federation of American Scientists*) 1992. gada Ballistisko raķešu nulles koncepcija (*Zero Ballistic Missiles Concept*)) būtu jādarbojas ciešā saiknē.³⁰ Svarīgs aspekts ir raķešu monitorings un vienošanās verificācija.³¹ Pārbaudes sekmīgi notika Irākā, kad Apvienoto Nāciju Organizācijas Monitoringa, verificācijas un kontroles komisija (*United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission – UNMOVIC*) spēja iznīcināt *Al Samoud* raķeti, kuras sniedzamība pārsniedza pieļaujamo distanci – 150 km.³²

Starptautiskā raķešu kontroles režīma stiprināšana ir nepārtraukts, pakāpenisks process, kas ietver daudzus savstarpēji saistītus pasākumus.³³ Starptautiskās raķešu kontroles izredzes būs atkarīgas ne tikai no tehniskajām spējām, bet arī no drošības apstākļiem un politiskās gribas. Ir skaidrs, ka raķešu tehnoloģijas nepalikis tikai starptautisko drošību regulējošo valstu rokās. *Hezbollah* raidītās raķetes 2006. gadā bija brīdinājums par nākotni. Raķešu izplatīšanos var novērst tikai tad, ja uzmanība tiek vērsta gan uz piegādi, gan pieprasījumu un ja tiek noteiktas starptautiskas normas, kas regulē attīstību, ražošanu un izmantošanu. Pasaulē, kurā daudzveidīgas raķešu tehnoloģijas nonāk pie dažādiem spēles dalībniekiem, daži no kuriem nav saistīti ar valsts varām, panākumu iespējas arvien samazinās. Vai šis skriešanās sacīkstes jau ir zaudētas, vēl rādīs laiks.

Tulkots no: *Disarmament Forum*, 2007, vol. 1, pp. 11–22. (ANO Atbrūošanās pētījumu institūta UNIDIR izdevums.)

Par autoru

Jirgens Šefrans ir pētnieks un lektors ASV Iļinoisas universitātes programmā “Bruņošanās kontrole, atbrūošanās un starptautiskā drošība” (*Arms Control, Disarmament and International Security*).

ATSAUCES

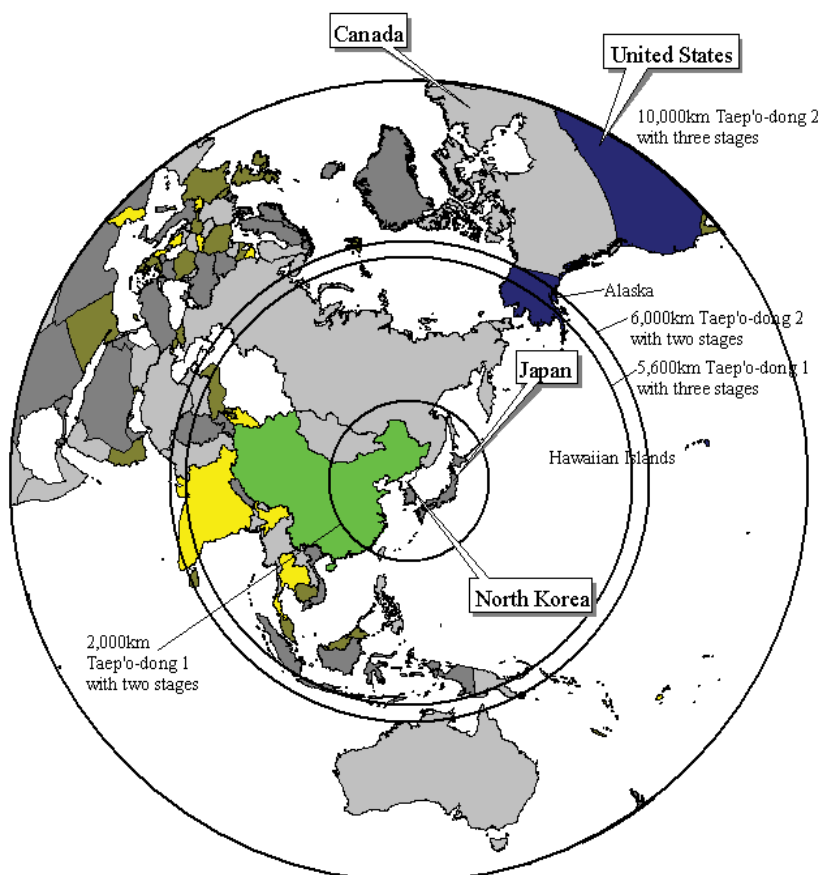
1. "Israel: Unexploded Hezbollah Rockets Pose Risk", *IRINnews.org*, 5 November 2006, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, available at <www.irinnews.org>.
2. "Missile War is a New Challenge to Israel's Long Rule of the Sky", *Washington Post Foreign Service*, 19 July 2006, available at <www.washingtonpost.com>.
3. United Nations General Assembly, *The Issue of Missiles in All Its Aspects: Report of the Secretary-General*, UN document A/57/229, 23 July 2002.
4. *Ibid.*, paragraph 12.
5. Andrew Feickert, *Missile Survey: Ballistic and Cruise Missiles of Foreign Countries*, Congressional Research Service report RL30427, updated 5 March 2004, at <fpc.state.gov/documents/organization/31999.pdf>.
6. Arms Control Association, 2002, *Worldwide Ballistic Missile Inventories*, factsheet, May, at <www.armscontrol.org/factsheets/missiles.asp>; Joseph Cirincione, 2005, *The Declining Ballistic Missile Threat, 2005*, Carnegie Endowment for International Peace Policy Outlook, February, at <www.carnegieendowment.org/files/DecliningBallisticMissileThreat2005-2.pdf>.
7. Galina Iofina, 2006, "Conversion of Intercontinental Ballistic Missiles", *The Janus Face of Science and Technology-Dual Use: Civilian or Military?* INESAP Bulletin no. 26, June, at <www.inesap.org/bulletin26/art13.htm>.
8. Jurgen Altmann, 1988, *SDI for Europe? Technical Aspects of Anti-Tactical Ballistic Missile Defenses*, Peace Research Institute Frankfurt.
9. Unless otherwise marked, these and the other facts on cruise missiles presented here are taken from Andrew Feickert, *Cruise Missile Proliferation*, Congressional Research Service report RS21252, updated 28 July 2005, at <www.fas.org/sgp/crs/nuke/RS21252.pdf>; Dennis M. Gormley, 2006, "Cruise Control", *Bulletin of the Atomic Scientists*, vol. 62, no. 02, March/April 2006; Weapons of Mass Destruction Commission, 2006, *Weapons of Terror: Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms*, Stockholm, at <www.wmdcommission.org>.
10. Dennis M. Gormley, 2004, *Addressing the Spread of Cruise Missiles and Unmanned Air Vehicles (UAVs)*, Nuclear Threat Initiative Issue Brief, Center for Nonproliferation Studies (CNS), Washington, DC, March, at <www.nti.org/e_research/e3_39a.html>. The same term has been used for the car bomb, see Mike Davis, "The Poor Man's Air Force: A History of the Car Bomb", *Mother Jones*, 12 April 2006, at <www.motherjones.com/commentary/columns/2006/04/car_bomb.html>.
11. Alaa Issa, 2001, "The Drivers Behind Missile Proliferation", *Missile Proliferation and Defences: Problems and Prospects*, Occasional Paper no. 7, Center for Nonproliferation Studies, May, at <cns.miis.edu/pubs/opapers/op7>.
12. Gormley, 2006, *op. cit.*
13. Joseph A. Christoff, 2004, *Nonproliferation: Improvements Needed for Controls on Exports of Cruise Missile and Unmanned Aerial Vehicle Technology*, United States General Accounting Office, FAO-04-493T, March, at <www.gao.gov/new.items/d04493t.pdf>.
14. *Ibid.*
15. Eugene Miasnikov, *Terrorists Develop Unmanned Aerial Vehicles. On "Mirsad 7" Flight over Israel*, Center for Arms Control, Energy and Environmental Studies (CACEES) at the Moscow Institute of Physics and Technology, no date, at <www.armscontrol.ru/UAV/mirsad1.pdf>; Eugene Miasnikov, 2005, *Threat of Terrorism Using Unmanned Aerial Vehicles: Technical Aspects*, CACEES, March, at <www.armscontrol.ru/uav/uav-report.pdf>.
16. United States Department of Defense, 2006, *Quadrennial Defense Review Report*, at <www.defenselink.mil/pubs/pdfs/QDR20060203.pdf>, p. 29.
17. "New Threat Calls for New Defense Initiative", *Yomiuri Shimbun*, 11 October 2006.
18. Feickert, 2004, *op. cit.*
19. Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States, 1998, *Executive Summary of the Report of the Commission*, July, p. 5.
20. National Intelligence Council, 2001, *Foreign Missile Developments and the Ballistic Missile Threat to the United States Through 2015*, December, at <www.dni.gov/nic/PDF_GIF_otherprod/missilethreat2001.pdf>, p. 7.
21. *Ibid.*, *op. cit.*, p. 8.
22. United States Department of Defense, 2001, *Quadrennial Defense Review Report*, at <www.defenselink.mil/pubs/qdr2001.pdf>, pp. 6-7.
23. National Intelligence Council, 2020 Project, 2004, *Mapping the Global Future*, December, at <www.foia.cia.gov/*2020/2020.pdf>.
24. United States National Security Strategy 2002, at <www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> and United States National Security Strategy 2006, at <www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf>; Nuclear Posture Review (Excerpts), 8 January 2002, at <www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/npr.htm>; United States, National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, 2002; see also the analysis in Michael E. O'Hanlon, Susan E. Rice and James B. Steinberg, 2002, *The New National Security Strategy and Preemption*, Brookings Institution Policy Brief no. 113, December, at <www.brook.edu/comm/policybriefs/pb113.pdf>.
25. See Seymour M. Hersh, "The Iran Plans: Would President Bush Go to War to Stop Teheran from Getting the Bomb?", *The New Yorker*, 17 April 2006, at <www.newyorker.com/fact/content/articles/060417fa_fact>.
26. For more on missiles and regional security, see the article by Waheguru Pal Singh Sidhu in this issue of *Disarmament Forum*.
27. United Nations General Assembly, *op. cit.*
28. Dennis M. Gormley, 2003, "Missile Defence Myopia: Lessons from the Iraq War", *Survival*, vol. 45, no. 4, pp. 61-81.
29. Jurgen Scheffran, 1993, "Dual Use of Missiles and Space Technologies", in G. Neunack, O. Ischebeck (eds), *Missile Technologies, Proliferation and Concepts for Arms Control*, Baden-Baden, Nomos, pp. 49-68.

30. J. Jerome Holton, Lora Lumpe, Jeremy J. Stone, 1993, "Proposal for a Zero Ballistic Missile Regime", in E. Kirk, W. Thomas Wander and B.D. Smith (eds), *1993 Science and International Security Anthology*, Washington, DC, AAAS, pp. 379-396, at <www.fas.org/asmp/library/articles/zerobal93.htm>; Alton Frye, 1996, "Banning Ballistic Missiles", *Foreign Affairs*, November/December, pp. 99-112.
31. For more on monitoring and verification, see the article by Mike Vannoni and Kent Biringer in this issue of *Disarmament Forum*.
32. *Thirteenth Quarterly Report of the Executive Chairman of the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission*, in UN document S/2003/580, 30 May 2003; Timothy V. McCarthy, 1996, "Land-Based Ballistic Missile Verification: The UNSCOM Experience", in Peter Hayes (ed.), *Space Power Interests*, Oxford, Westview, pp. 183-206.
33. Jurgen Scheffran, 1997, "Elimination of Ballistic Missiles", in Joseph Rotblat and Michiji Konuma (eds), *Towards a Nuclear-Weapon-Free World*, World Scientific, pp. 310-326; Jurgen Scheffran, 2001, "Moving Beyond Missile Defence: The Search for Alternatives to the Missile Race", *Disarmament Diplomacy* 55, March, pp. 21-26; Randy Rydell, 2003, "Missile Norms in a Changing World", *Counter-Proliferation Spurs WMD Threat*, INESAP Information Bulletin no. 21, April, at <www.inesap.org/bulletin21/bu-121art22.htm>; Andrew Lichterman, Zia Mian, M.V. Ramana, Jurgen Scheffran, 2002, *Beyond Missile Defense*, INESAP Briefing Paper no. 8, March, at <www.inesap.org/pdf/Briefing8_02.pdf>.

Jürgen Scheffran. Missiles in Conflict: the Issue of Missiles in All Its Complexity.

Translation into Latvian from: *Disarmament Forum*, 2007, vol. 1, pp. 11-22.

Ziemeļkorejas tālās distancē raķešu potenciālā sniedzamība (Potential North Korean Long-Range Missile Capabilities)

Library of Congress, Geography and Map Division, October 1999

Avots: Andrew Feickert, *Missile Survey: Ballistic and Cruise Missiles of Foreign Countries*, Congressional Research Service report RL30427, updated 5 March 2004, at <fpc.state.gov/documents/organization/31999.pdf>.

5000 0 5000 10000 15000 Kilometers

Pēdējā robeža: pretraķešu aizsardzība kosmosā?

Bruno Gruselle

Kopš Prezidents Džordžs V. Bušs 2001. gadā nodeva amatā stāšanās zvērestu, arvien ir pieaugušas bažas par iespēju, ka Savienotās Valstis attīstīs un izvietos kosmosā platformas, kas spēs dod triecienu gan uz Zemes, gan atklātā kosmosā. Šis raizes lielākoties balstās uz atmiņām par Reigana administrācijas centieniem radīt kosmosā bāzētas pretraķešu aizsardzības sistēmas – mazas, uz satelītiem izvietotas pārtvērējraķetes (t. s. *Brilliant Pebbles* programma) – un uz pašreizējo kosmosā izvietotu lāzeru pētniecību. Oficiālie ASV dokumenti, tādi kā Savienoto Valstu Kosmosa pavēlniecības (*Space Command*) *Vizija 2020*, kur uzsvērta dominānce kosmosā militāros nolūkos, nebūt nemazināja šīs bažas, jo ikviens to saprata kā Vašingtonas plānu nodrošināt savu pārsvaru ar spēju vest karu gan no kosmosa, gan pašā kosmosā.¹ Tika lietoti tādi draudīgi apzīmējumi kā “bruņošanās sacensība kosmosā”, lai raksturotu drūmo nākotni, kādu, pēc bruņošanās kontroles ekspertu domām, solīja šāda politika.

Beidzīga sajuta tiešu apdraudējumu un vāca atbalstu savai idejai nodibināt pie Atbruņošanās konferences *ad hoc* komiteju, lai apspriestu līgumu par bruņošanās sacensības novēršanu kosmosā (PAROS). Ķīna īpaši uzsvēra, ka pretraķešu sistēmu izvietošana kosmosā apdraudēs tās atturēšanas

[kodol]spēkus un dos svētību ASV kundzībai kosmosā.² ASV valdība stingri nostājās pret šādas komitejas izveidošanu, jo baidījās, ka tāds līgums samazinātu Savienoto Valstu spējas operēt kosmosā un iedragātu to drošības intereses.³ Nav ticams, ka šī nostāja varētu mainīties tuvākajos gados – vai arī jebkad – tāpēc ka ASV militārā atkarība no to kosmosā izvietotajiem līdzekļiem kļūst arvien nozīmīgāka.

Šā raksta autors polemizē: pat ja ASV turpinās pretoties mēģinājumiem pastiprināt jau esošo līgumu par kosmosa militarizāciju (*Outer Space Treaty*), tāpēc ka to nākotnes drošība un aizsardzība galvenokārt būs balstīta uz kosmosā izvietotām platformām, liekas, ka pašu kosmosā bāzēto ieroču izvērsšana nav Savienoto Valstu mērķis. Tādējādi šķiet iespējams atrast ceļu, kā sabalansēt ASV drošības apsvērumus ar nepieciešamību novērst bruņošanās sacensību kosmosā.

Fakti ir spītīga lieta

Tā kā PAROS sarunas līdz šim izrādījušās neiespējamā, bruņošanās sacensībai kosmosā jau bija jāšākas. Kur tādā gadījumā ir kosmiskie lāzeri un visas “elles mašīnas”?

Vairāk nekā sešus gadus pēc Prezidenta Buša ievēšanas neizskatās, ka būtu sācies reāls darbs pie ieroču nosūtīšanas kosmosā. Tie, kas proponē izvērst kosmosā bāzētas iznīcināšanas⁴ spējas kā papildinājumu uz zemes un jūrā bāzētiem pretraķešu aizsardzības līdzekļiem, pat atzīmē, ka “tagadējā administrācija līdz šim maz ko darījusi, lai atdzīvīnātu avangarda tehnoloģijas, kas bija izstrādātas prezidentu Ronaldā Reigana un Džordža H. V. Buša administrācijas laikā”.⁵

Pretraķešu aizsardzības aģentūras (*Missile Defence Agency*) budžets 2007. fiskālajam gadam patiesībā piešķir kosmosā bāzēto ieroču programmai⁶ visai mazu nozīmi: no kopējā budžeta, kas ir apmēram 10 mljrd. USD, šīs programmas budžets tik tikko pārsniedz 200 miljonus. Tas vairāk atbilst pētniecības plānam nekā pilntiesīgai izstrādes un attīstības programmai.⁷ (Viena no Klintona administrācijas visdiskutablākajām programmām – kosmiskie lāzēri – pat tika atcelta.) Pieskaitot arī Gaisa spēku un armijas pasākumus šajā jomā, kopējie līdzekļi, kas piešķirti virzītās enerģijas ieroča (*directed-energy weapon*) pētniecībai, nedaudz pārsniedz 400 milj. USD.⁸

Ja tuvāk papētām ASV direktīvos dokumentus, kā, piemēram, *ASV Kosmosa komisijas ziņojumu 2001 (2001 US Space Commission Report)*⁹, ir grūti atrast kaut ko, kas patiešām mudinātu uz ieroču izvēšanu kosmosā. Kā norāda Ričards Gārvins, “faktiski komisija īpaši neatbalsta kosmosā izvēšanu uzbrukuma ieroču attīstīšanu”.¹⁰

Tajā pašā laikā nevar noliegt, ka *ASV Nacionālā kosmosa politika (US National Space Policy)*, kas publicēta 2006. gadā, vairo bažas par Vašingtonas nākotnes politiku kosmosa izmantošanā. Šajā dokumentā pasludinātie principi varētu tikt uzskatīti par stūrakmeņiem kosmosā bāzētu ieroču attīstīšanai un izvēšanai nākotnē:

- Savienotās Valstis uzskata, ka to kosmiskais potenciāls (*space capabilities*) – to skaitā zemes un kosmosa segmenti un atbalsta posmi – ir vitāli svarīgs nacionālajām interesēm. Atbilstoši šai politikai Savienotās Valstis: uzturēs savas tiesības, spējas un rīcības brīvību kosmosā; atrunās vai atturēs citus gan no šo tiesību īstenošanas traucēšanas, gan no tādu spēju attīstīšanas, kas domātas to traucēšanai; veiks nepieciešamās darbības sava kosmiskā potenciāla aizsargāšanai; reaģēs uz iejaukšanos un, ja būs nepieciešams, neļaus pretiniekiem izmantot kosmiskās spējas, kas ir naidīgas ASV nacionālajām interesēm;

- Savienotās Valstis pretosies tādu jaunu tiesisko režīmu (*legal regimes*) vai citu ierobežojumu izveidošanai, kuru mērķis ir liegt vai ierobežot ASV piekļūšanu kosmosam vai tā izmantošanu. Ierosinātie bruņošanās kontroles vai ierobežojumu līgumi nedrīkst mazināt Savienoto Valstu tiesības veikt pētījumus, izstrādes, pārbaudes un darbību vai citas aktivitātes kosmosā ASV nacionālajās interesēs.¹¹

Tomēr arī šie principi neaicina sākt atklātu, tūlītēju kosmosa militarizāciju. Patiesībā citi principi, kas izvirzīti tajā pašā politikas dokumentā, faktiski darbojas kā ierobežojumi tālākai kosmosā bāzētu ieroču izvēšanai. Veicinot kosmisko sistēmu “tiesības virzīties cauri kosmosam un darboties tajā” un paziņojot, ka tā “tieksies sadarboties ar citām nācijām kosmosa izmantošanā miermīlīgiem mērķiem, lai paplašinātu labumus, ko tas var dot”, Nacionālā kosmosa politika savā ziņā iezīmē ierobežojumus, kurus Savienotās Valstis būtu gatavas pieņemt attiecībā uz jebkuru kosmosa izmantošanu militāriem nolūkiem nākotnē. It sevišķi, liekas, ka šie principi faktiski izslēdz pretpavadoņu ieroču izvēšanu, jo tie pārkāps tiesības uz lidojumiem kosmosā un tā izmantošanu miermīlīgiem nolūkiem.

Ņemot to visu vērā, Nacionālā kosmosa politika tomēr pilnībā neizslēdz kosmosā bāzētu ieroču sistēmu izvēšanu nākotnē vienīgi aizsardzības nolūkos – vai nu ASV iekšzemes, vai arī ASV kosmosā bāzēto līdzekļu aizsardzībai.

Drošība pasaulē, kurā izplatās MII: vai tā nepieciešama par katru cenu?

Finansējot programmas, kas pēta ieroču sistēmas, kuras varētu tikt izmantotas kosmosā, Savienoto Valstu valdība atstāj sev izvēles brīvību vai nu izstrādāt un izvērst šādas sistēmas vai ne. Dažiem tas var izskatīties kā “fakti orbitā” – t. i., centieni radīt un izvērst kosmiskos ieročus bez sabiedriskās apspriešanas. Tomēr, ja aplūkojam faktisko drošības situāciju, jebkura iespējamā aizsardzības līdzekļa attīstīšana varbūt nebūtu noraidāma bez tālākas izpētes.

Masu iznīcināšanas ieroču (MII) izplatīšanās ir fakts, ko ilustrē pašreizējā krīze ar Irānu un Korejas Tautas Demokrātisko Republiku (KTDR), kas var novest pie dramatiska drošības apdraudējuma visai pasaulei un jo īpaši Savienotajām Valstīm un to

sabiedrotajiem. Raķešu jomā tempu uzņem arvien efektīvāku, arvien tālākas distancēs ieroču attīstīšana – to ilustrē, piemēram, *Taepodong-2* palaišana no KTDR 2006. gada 4. jūlijā. Phenjanas ricībā ir plašs ballistisko raķešu arsenāls, kas sastāv galvenokārt no *Scud* tipa raķetēm, ko papildina tālākas distancēs sistēmas.¹² Pēc dažiem novērtējumiem, pašlaik KTDR ricībā ir ap 300–400 *Scud-B* un *Scud-C* raķešu, kā arī 60 mobilās palaišanas iekārtas, kas izvietotas ziemeļos no demilitarizētās zonas un ir spējīgas sasniegt lielāko daļu Korejas Republikas teritorijas un it īpaši Seulu. Ar savu *Nodong* raķešu arsenālu KTDR var dažu minūšu laikā dot triecienu pa lielāko daļu Japānas, ieskaitot tur izvietotos ASV lidzekļus. Pēc vispesimistiskākajiem novērtējumiem, pašlaik KTDR potenciāls ir apmēram 200 *Nodong* raķešu un 10–15 mobilu to palaišanas iekārtu.¹³ Vēl satraucošāka ir Phenjanas vēlme pārdot šos ieročus burtiski jebkurai valstij, kas gatava par tiem maksāt. Tās sadarbība ar Sīriju un palīdzība Irānas *Shahab* programmai šobrīd jāuskaata par vienu no vissatraucošākajām tendencēm raķešu izplatīšanās jomā.

Patiešām, Irānas raķešu programma sarežģītības un izmēru ziņā ir sasniegusi bezprecedenta līmeni izplatīšanās valstij (*proliferant country*). Pēc ziņām, Teherānas ricībā ir taktiskais arsenāls, kas sastāv no vairākiem simtiem *Shahab-1* un *Shahab-2* raķešu¹⁴ (tās ir ekvivalentas *Scud-B* un *Scud-C* raķetēm).¹⁵ Tālāku distanču sistēmu meklējumi, pēc ziņām, sākās 19990. gadu sākumā, saņemot atbalstu no KTDR. Pirmais 1300 km distancēs raķetes *Shahab-3* izmēģinājums 1998. gadā aizsāka garu izmēģinājumu sēriju un šīs raķetes oficiālu izvēšanu 2003. gadā.¹⁶ Ar šādu raķeti Teherāna iegūst spēju apdraudēt Izraēlu, kā arī daļu Eiropas. Irāna ir arī veikusi modernu jūras spārnoto raķešu izstrādi, ko vainagoja Teherānas paziņojums par jūras spārnotās raķetes *Raad* izvēšanu 2004. gadā.¹⁷

Vēl vairāk – 2001. gadā Irāna, kā tiek apgalvots, esot nelegāli ieguvusi sešas AS-15 raķetes no Ukrainas.¹⁸ Darijumu atklāja Ukrainas parlamenta deputāts Hrihorijš Omelčenko 2005. gadā, un kopš tā laika par to Ukrainā notiek izmeklēšanas process. Pēc izmeklēšanas ziņām, šīs operācijas starpnieki – to skaitā Krievijas pilsonis, kas strādāja ieroču eksporta kompānijā *Oboroneksport* – acimredzot izmantoja viltotas pavadzīmes, lai apietu Ukrainas eksporta kontroles noteikumus. Šī raķete, kuras teorētiskā sniedzamība ir 2500 km, acimredzot bija daļa no Padomju raķešu partijas, kuru kodolgalviņas tika atdotas Maskavai kā divpuseja

liguma sastāvdaļa 1990to gadu vidū. Liktos ticami, ka Teherāna ir mēģinājusi nokopēt saņemtās raķetes, it īpaši to dzinēju un navigācijas sistēmas. No otras puses, ņemot vērā pieejamo informāciju par raķešu stāvokli, kādā Irāna tās saņēma,¹⁹ un karaspēka daļu relatīvo pieredzes trūkumu zeme-zeme raķešu (*ground attack missiles*) pielietošanā, šķiet neiespējami, ka tās tika tūlīt izvērstas.

Lai kāds arī būtu ieroču kontroles iedarbīgums, analizējot mūsdienu ballistisko raķešu arsenālus, jāsecina, ka to radītie draudi ir ļoti reāli un ka pašlaik eksistē tikai ierobežoti veidi, kā tos iegrozot. Turklāt viss liecina par raķešu ieroču izplatīšanās dramatisku paātrinājumu. Sevišķas bažas rada divas tendences:

- tuvās un vidējās distancēs sistēmu izplatības pieaugums, nemaz nerunājot par isās distancēs – mazāk par 100 km – raķetēm, kādas, piemēram, *Hezbollah* lietoja pret Izraēlas pilsētām 2006. gada konfliktā;²⁰
- tālākas distancēs sistēmu parādīšanās – īpaši KTDR un Irānā – dodot to īpašniecēm valstīm iespēju aptvert plašāku potenciālo mērķu spektru.

Aizsardzība pret lielu skaitu raķešu vai pret tālās distancēs sistēmām izvirza vairākas sarežģītas problēmas, kuras nav iespējams ignorēt. 2006. gada karadarbība Libānā un Izraēlā parādīja klasisko kinētisko lidzekļu iespēju robežas cīņā pret lielām uzbrūkošo raķešu zalvēm. Atliek tikai divas iespējamās atbildes uz šādiem draudiem.

- Tiešā darbība pret palaišanas iekārtām. Palaišanas platformu skaits parasti ir ļoti ierobežots salīdzinājumā ar raķešu daudzumu, visbiežāk attiecībā 1 : 30. Palaišanas platformu iznīcināšana noteikti samazinās pretinieka iespējas pilnībā izmantot visu savu arsenālu. Tomēr, lai veiktu šādu uzdevumu, valstij būs nepieciešams ļoti ātrs atklāšanas–pret darbības cikls (*loop*), lai tā varētu dot triecienu un iznīcināt palaišanas lidzekļus to izmantošanas brīdī.²¹
- Gandrīz bezgalīgs pārtveršanas operāciju skaits. Aizsardzības sistēmai, kas balstīsies uz uzbrūkošo raķešu notriekšanu, tās ricībā būs nepieciešams milzīgs skaits pārtvērējieroču.²² Tas norāda uz enerģijas ieročiem, piemēram, lāzeriem, kas patērē enerģiju tikai tiešās darbības laikā.

Skaidri redzams, ka kosmosā bāzētiem lidzējiem abos gadījumos var būt nozīmīga loma. Kosmosā bāzēti sensori varētu dot pārtvērēju tīklam nepieciešamos brīdinājuma un trajektoriju datus,

kādus nebūtu iespējams iegūt ar uz zemes bāzētiem sensoriem. Kas vēl svarīgāk – kosmosā bāzēti pārtverēji varētu būt vispiemērotākais līdzeklis, lai trāpītu pa tālās distancēs raķetēm, kas palaistas no kādas valsts teritorijas dziļumiem, vai lai ātri iznīcinātu kādas “nelietīgas” valsts raķešu palaišanas potenciālu, kas paredzēts uz zemes bāzētu pārtveršanas sistēmu ierobežoto krājumu pārspēšanai.

Pēdējais apstākļi arī ir pamatā diskusijai par kosmosa nemilitarizāciju, jo tas nozīmē kosmos–Zeme triecienu potenciāla izvēršanu. Tomēr ir apšaubāms, ka tuvā nākotnē kosmosā varētu tikt izvietotas ieroču platformas. Orbitējoši ieroči, kas spētu dot triecienu uz zemes bāzētām sistēmām, šobrīd nav interesanti ne no ekonomiskā, ne no tehniskā viedokļa, un pašlaik jau eksistē citi līdzekļi, lai veiktu operācijas pret raķešu palaišanas iekārtām, – tādi kā pilotējamas vai arī bezpilota aviācijas sistēmas. Patiešām, pretraķešu aizsardzības virzītāji jau nemaz nepieprasa kosmos–Zeme triecienu sistēmas. Drīzāk viņi vēlas attīstīt kosmosā bāzētu pārtveršanas potenciālu,²³ kam būtu tikai ļoti marginālas – un varbūt vispār nekādas – iespējas uzbrukumam mērķiem uz Zemes.

Kas mūs gaida nākotnē?

Ņemot vērā mūsdienu pasaules drošības situāciju un tās attīstības tendences, jebkuras diskusijas par ieroču izvietošanu kosmosā drīzāk ir jācentrē uz mēģinājumiem atrast līdzsvaru starp visu valstu drošības vajadzībām, nevis uz centieniem atrast veidu, kā aizliegt plašo militāra pielietojuma platformu spektru kosmosā. Nākamās ASV administrācijas varētu vēlēties iesaistīties diskusijā – vai pat sarunās – par kosmosa militarizāciju, ja tās reāli attiektos uz ASV drošības apsvērumiem. Lai tas kļūtu iespējams, pirmais pagaidu solis būtu atzīt, ka ne visi kosmosā bāzēti ieroči rada draudus starptautiskajai drošībai. Daži šo ieroču veidi pat var to palielināt – piemēram, nākotnes globālā spēja pārtvert uzbrūkošas raķetes, ko palaidusi kāda “nelietīga” valsts. Ja neizdosies panākt jebkādu piekāpšanos attiecībā uz raķešu ieroču izplatīšanās problēmas realitāti un kosmosā izvietotu sistēmu potenciālajām iespējām šo problēmu risināt, tas visticamāk nozīmēs pašreizējās ASV politikas turpināšanos un galu galā izslēgs jebkādu progresu bruņošanās sacensības novēršanā kosmosā.

Tulkots no *Disarmament Forum*, 2007, vol. 1, pp. 53–57, (ANO Atbrūņošanās pētījumu institūta UNIDIR izdevums)

Par autoru

Bruno Gruselle ir Stratēģisko pētījumu fonda (*Fondation pour la Recherche Strategique*) pētnieks. Vairāk nekā 10 gadus viņš ir strādājis Francijas Aizsardzības ministrijas Politikas departamentā, kā arī vairākas reizes bijis UNSCOM inspektors Irākā.

ATSAUCES

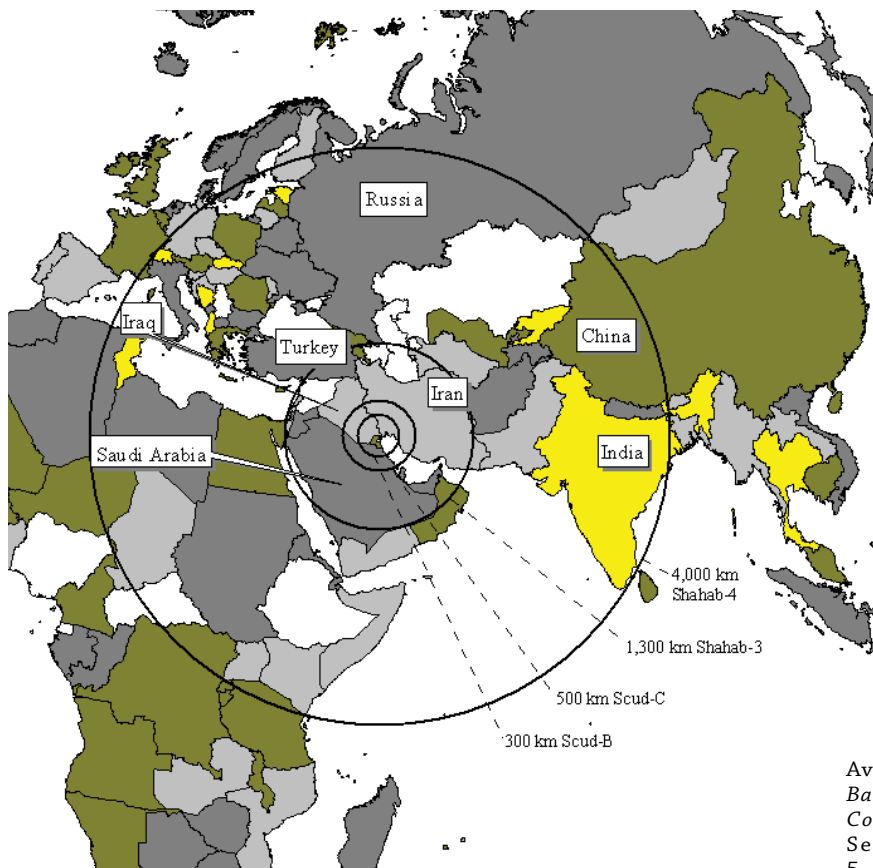
1. United States Space Command, 1997, *Vision for 2020*, available at <www.fas.org/spp/military/docops/usspac/visbook.pdf>.
2. Kori Urayama, 2004, “China Debates Missile Defence”, *Survival*, vol. 46, no. 2.
3. Eric M. Javits, 2002, “A US Perspective on Space”, in James Clay Moltz (ed.), *Future Security in Space: Commercial, Military, and Arms Control Trade-Offs*, Occasional Paper no. 10, Monterey Institute of International Studies, Center for Nonproliferation Studies and University of Southampton, at <cns.miis.edu/pubs/opapers/op10/op10.pdf>
4. *Interdiction* – t. i., spēja pārtvert raķetes to lidojumā vai arī dot triecienu pa raķešu palaišanas iekārtām.
5. Independent Working Group on Missile Defense, the Space Relationship and the Twenty-first Century, 2006, *2007 Report*, Washington, DC, The Institute for Foreign Policy Analysis, at <www.ifpa.org/publications/IWGRReport.htm>, p. ix.
6. Kaut arī kosmosā bāzētu atklāšanas sistēmu izstrāde turpinās.
7. Theresa Hitchens, Mickael Katz-Hyman and Victoria Samson, 2006, *Space Weapons Spending in the FY 2007 Defense Budget*, Center for Defense Information and Henry L. Stimson Center, at <www.stimson.org/space/pdf/FY07SpaceWeapons.pdf>.
8. Nemot vērā, ka daļa no armijas un gaisa spēku naudas tiks izlietota ar kosmosu nesaistītām programmām.
9. *Report of the Commission to Assess United States National Security Space Management and Organization*, 2001, Washington DC, at <www.defenselink.mil/pubs/space20010111.html>.
10. Richard L. Garwin, 2003, *Space Weapons: Not Yet*, Pugwash Meeting no. 283, workshop on “Preserving the Non-weaponization of Space” held at Castellon de la Plana, Spain, 22–24 May 2003, at <fas.org/RLG/030522-space.pdf>, p. 6.
11. *US National Space Policy*, 31 August 2006, at <www.ostp.gov/html/US%20National%20Space%20Policy.pdf>.
12. Joseph S. Bermudez Jr, 1999, *A History of Ballistic Missile Development in the DPRK*, Monterey Institute of International Studies, Center for Nonproliferation Studies, Occasional Paper no. 2, at <cns.miis.edu/pubs/opapers/op2/op2.pdf>.

13. General B. B. Bell (Commander US Forces Korea), *Statement before the Senate Armed Services Committee*, 7 March 2006, p. 7, at <armed-services.senate.gov/statemnt/2006/March/Bell%2003-07-06.pdf>, and Joseph S. Bermudez Jr, 1999, op. cit.
14. G. Samore (ed.), 2005, *Iran's Strategic Weapons Programme: A Net Assessment*, London, International Institute for Strategic Studies and Routledge, p. 89.
15. Var pieņemt, ka vidējais Irānas Scud raķešu ražošanas ātrums ir apmēram 3 raķetes mēnesī. Pēc ziņām, šo raķešu ražošana ir sākusies kaut kad 1988. gadā.
16. "Iran's Missile Show for Domestic Audience", *Asia Times Online*, 24 July 2003, at <www.atimes.com/atimes/ Middle East/EG24Ak02.html>.
17. S. Jones, 2004, "Ra'ad Cruise Missile Boosts Iran's Military Capability", *Jane's Intelligence Review*, April.
18. For more on the transfer, see *X-55 Long Range Cruise Missile*, at <www.globalsecurity.org/wmd/world/iran/x-55.htm>; and "Iran and China linked to Ukraine missiles", *Financial Times*, 2 February 2005.
19. Tās varētu būt raķetes, kas tika piegādātas Padomju armijai Ukrainā 1987. gadā, lai ar tām aprīkotu tālās distancēs bumbvedējus. Lai būtu spējīga tās lietot, Teherānai vispirms būtu bijis jākonstruē atbilstoša kaujas galviņa, kā arī jāizdara pārveidojumi, lai tās varētu palaist no citas palaišanas iekārtas.
20. David Makovsky and Jeffrey White, 2006, *Lessons and Implications of the Israel-FUzbollah War: A Preliminary Assessment*, Washington Institute for Near East Policy, Policy Focus no. 60, October, at <www.washingtoninstitute.org/pubPDFs/Policy-Focus60.pdf>, p. 41.
21. James A. Russell, 2002, "WMD Proliferation and Conventional Counterforce: The Case of Iraq", *Strategic Insights*, vol. 1, no. 5, July, at <www.ccc.nps.navy.mil/si/july02/middleEast2.asp>.
22. Pat ņemot vērā trajektoriju izsekošanas iespējas, lai samazinātu nepieciešamo pārtveršanas operāciju skaitu.
23. Independent Working Group on Missile Defense, the Space Relationship and the Twenty-first Century, 2006, op. cit., p. xi.

Bruno Gruselle. The Final Frontier: Missile Defence in Space?

Translation into Latvian from: *Disarmament Forum*, 2007, vol. 1, pp. 53–57.

Irānas raķešu sniedzamība (*Ranges of Iran's Missiles*)

Avots: Andrew Feickert, *Missile Survey: Ballistic and Cruise Missiles of Foreign Countries*, Congressional Research Service report RL30427, updated 5 March 2004, at <fpc.state.gov/documents/organization/31999.pdf>.

Library of Congress, Geography and Map Division, January 2000

2000 0 2000 4000 Kilometers

Kāpēc mums jākarro Afganistānā?

Atv. plkv., Dr. sc. ing. **Jānis Meldēris**

Afganistānas Nacionālās armijas karavīru patruļa virzās cauri Musai ielejai. 09.07.2007.

No pirmā skatiena atbilde ir īsa un vienkārša – Latvija ir NATO dalībvalsts, un mēs savu iespēju robežās piedalāmies NATO misijā Afganistānā. Iestājoties NATO, Latvijas galvenais ieguvums ir psiholoģiskā drošība, kas pēc 50 okupācijas gadiem nav mazsvarīga, – tā 2007. gada 26. martā profesionāļu, akademiķu un studentu apaļā galda diskusijā “Latvijas trīs gadi NATO – ieguvumi un izaicinājumi” uzsvēra ārlietu ministrs Artis Pabriks. Atbilstoši NATO Rīgas samitā nospraustajam galvenajam mērķim ir jāpanāk uzvara pār terorismu, un par to pietiekami detalizēti var uzzināt rakstā “Rīgas samits un NATO misija Afganistānā”¹ žurnālā *Militārais Apskats*, taču šoreiz autors piedāvā iepazīties ar sākumā uzdotā jautājuma atbildes otru (vēsturisko un juridisko) pusi. Tā ir saistīta ar radušās situācijas politisko, ekonomisko un ideoloģisko sastāvdaļu analīzi vēsturiskā aspektā, ļaujot lasītājam pašam nonākt pie atbildes uz izvirzīto jautājumu.

Afganistānas jautājuma ģeopolitiskā sastāvdaļa

Afganistāna ģeogrāfiski ieņem teritoriju, kurai pēdējos gadsimtos tiek atvēlēta arvien lielāka politiski stratēģiska nozīme. Pirmo reizi lielvalstu uzmanība tai tika pievērsta Duranijas valsts (1747–1819) pastāvēšanas laikā, kad Lielbritānija savu pozīciju nostiprināšanai Indijā nolēma tās kaimiņvalstu priekšgalā iegūt sev lojālus vadītājus. Austrumindijas kompānija 1801. gadā panāca valsts galvas Duranī Šaha Zamana nomainītu ar Šah-zade Mahmudu, un 1809. gadā Lielbritānija noslēdza līgumu ar Šahu Šudžei-ul Muļku, lai Afganistāna

caur savu teritoriju neizlaistu franču karaspēku Napoleona iespējamā karagājienā uz Indiju.

Pēc Duranijas sadalīšanās daudzās neatkarīgās feodālās valstiņās Lielbritānija darbojās pret iespējamo šo valstiņu konsolidāciju ar Kabulas valdību. Savukārt Krievija vēlējās redzēt pie savām dienvidu robežām vienotu Afganistānu, lai mazinātu Lielbritānijas ietekmi un tās iespējamo ekspansiju valsts dienvidos. Nikolajs I šajā nolūkā 1836. gadā nosūtīja uz Afganistānu ne sevišķi veiksmīgām sarunām delegāciju, kas tomēr ļāva 1885. gadā starp abām valstīm noslēgt kompromisa līgumu par abu valstu robežu pa Amudarjas upi. Līdzīgs līgums par robežliniju Pamirā tika noslēgts 1894. gadā ar britiem.

Pēc Otrā pasaules kara pasaules globālās pārdales Vidējos Austrumos dominējošā loma jau piederēja ASV, kura kontroli Afganistānā pārņēma ar firmas *Morrison-Nadsen* palīdzību, jo irigācijas sistēmu izveides ligums noveda pie finansiālas atkarības no ASV. Otrā amerikāņu politikas svira bija tā sauktā “puštunu problēmu”, jo britu Indijas puštuni pēc Pakistānas izveides 1947. gadā palika tās teritorijā bez pašnoteikšanās tiesībām.

XX gadsimta 50. gados, vēloties nodrošināt savu Vidusāzijas republiku dienvidu robežas, aktīvu darbību Afganistānā uzsāk Padomju Savienība, jo negrib pieļaut tur ASV nostiprināšanos (aerodromu un raķešu bāzu izbūvi). To PSRS panāk, sniedzot dažādu palīdzību, tajā skaitā ievērojamu papildu finansējumu. 1978. gadā notiek Apriļa revolūcija. Jaunais prezidents Nurmuhammeds Taraki un premjerministrs Hafizulla Amins faktiski nebalstījās uz kādu noteiktu sociālo bāzi un, jūtot savu vājumu, prasīja Padomju Savienības palīdzību. Taču Brežņevs atteica un mainīja savu pozīciju tikai tad, kad Amins uzsāka konsultācijas ar ASV. Nosaucot Aminu par ASV specdienestu aģentu, Padomju specdienesti avantūristiskā spēka operācijā nomainīja Aminu ar Babraku Karmalu, un jau pēc viņa lūguma 1979. gada decembrī Padomju karaspēks tika ievests Afganistānā. Arī pēc Padomju karaspēka izvešanas 1989. gadā abu lielvalstu (PSRS un ASV) pretī stāvēšana Afganistānā nebeidzās, bet turpinājās bruņotos konfliktos starp padomiski noskaņotā prezidenta Mohammeda Nadžibullas spēkiem un bruņotām opozīcijas grupām, kuras ar finansēm un bruņojumu atbalstīja ASV un Pakistāna. Nadžibullas bruņotie formējumi turējās, līdz izbeidzās Padomju palīdzība, bet arī pēc opozīcijas spēku uzvaras turpinājās cīņa par varu starp dažādiem šīs daudz nacionālās valsts grupējumiem.

Taliban kustības izveides politiskie, ekonomiskie un ideoloģiskie aspekti

Pēc Pakistānas armijas bijušā štāba priekšnieka Mirzas Uslam Bega domām, *Taliban* kustība sākās jau XX gs. 80to gadu sākumā, kad Pakistāna un ASV kopīgiem spēkiem Afganistānas un Pakistānas pierobežas rajonos izveidoja reliģiskās skolas (medreses), kas sniedza arī militāras zināšanas un kalpoja ideoloģiski izturētu cīnītāju

audzināšanai valsts pārvaldes vajadzībām un bruņoto formējumu veidošanai. No Pakistānas puses galveno lomu spēlēja Iekšlietu ministrija ar ģenerāli Nasrullu Babaru priekšgalā. Tiešā tulkojumā vārds *talib* nozīmē “ticību meklējošs”, un Afganistānā par talibiem sauca tās puštunu nacionalitātes skolu skolotāju un skolnieku kopu (medreses – sunnītu islāma skolas). Tā tas pastāvēja jau kopš seniem laikiem, un talibi valsts politiskajā dzīvē nespēja galveno lomu, paliekot par tīri reliģiskiem islāma ticības pārstāvjiem un necenšoties arī piespiedu kārtā ieviest valstī šariāta² likumus un islāma sunnītu tradīcijas. Mūsdienā *Taliban* kustību pārstāv iepriekš minētie talibi un bijušie modžahedi, kuri kā cīnītāji pret padomju invāziju ieradās no dažādiem kaujinieku grupējumiem.

Tā *Taliban* kustība izveidojās ar daļēju Pakistānas varas atbalstu, jo tai bija izdevīgi iegūt uzticamus sabiedrotos Afganistānā pastāvīgā konflikta dēļ ar Indiju Kašmīras jautājumā. Vēsturiski tieši puštuni XVIII gadsimtā Kandaharā nodibināja afgāņu monarhiju, un viņiem radās cerība izveidot vienotu Puštunistānu, pievienojot arī daļu no Pakistānas (Afganistāna bija vienīgā valsts, kas savā laikā balsoja pret Pakistānas uzņemšanu ANO). Ņemot vērā Maskavas–Deli praktiski sabiedroto attiecības 1971.–1972. gada Indijas un Pakistānas konfliktā, Padomju karaspēka iebrukums Afganistānā izsauca zināmu trauksmi Pakistānas Ģenerālštābā, un tas nolēma atbalstīt afgāņu modžahedus. Tajā pašā laikā Islāmabada neuzticējās puštunu nacionalistiem un atbalstīja radikālā islāma fundamentālistus, cenšoties izveidot *Taliban* kustību ne tikai no puštuniem.

Taliban kustības vadībā atrodas gariegi līderi ar mullu Muhammedu Omaru priekšgalā. Lēmumus pieņem “lielā šura” 50 cilvēku sastāvā, bet “mazajai šurai” ir uzticēta mazāk svarīgu lēmumu pieņemšana. Visi lēmumi tiek pieņemti kolektīvi un ieturēti tādā radikālā fundamentālisma garā, ka pat Irānas šīiti uzskata talibu islāmu par “viduslaiku parādību”. Aktīvu darbību talibi uzsāka 1994. gadā, ieņemot Kandaharu un spiežoties tālāk valsts ziemeļaustrumu virzienā. 1995. gada pavasarī centienus ieņemt Kabulu apturēja Ahmad Šaha Masuda karaspēks, un tālāk no Afganistānas rietumiem talibus padzina Heratas gubernatora Ismaila Hāna spēki. Tomēr 1995. gada rudenī talibi sakāva Ismaila Hāna karaspēku un līdz gada beigām kontrolēja jau 14 no 30 Afganistānas provincēm (valsts dienvidus, rietumus un daļu no dienvidaustrumiem). 1996. gada 27. septembrī talibi ieņēma Kabulu,

sodija prezidentu Muhammedu Nadžibullu un viņa brāli Šahpuru Ahmadzaju par islāma ideālu nodošanu un varas ļaunprātīgu izmantošanu.

Kabulu ieņēma valsts dienvidu rajonu puštuni jaunu un fanātiski noskaņotu medreses audzēkņu (talibu) vadībā. Viņiem, urdu valodā runājošiem un audzinātiem fundamentālistu garā, internacionālā un farsī valodā runājošā Kabula bija kā Sodoma³, kur jādarbojas ļoti stingri. Kabulas emīra Šūrī rīcībā tika nodots jauns specdienests – Tikumu policija, kura bija izveidota pēc sunitu islāma fundamentālistu (vahabītu) parauga un kura 1998. gada maijā pat pārauga par ministriju, kļūstot par bargu un visvarenu visas valsts policijas organizāciju. Tikai dažiem ministriem (piemēram, tieslietu ministram mullam Nuradinam Turabī) bija tiesības dot Tikumu policijai islāma rīkojumus. Tikuma policijas darbiniekiem tika dotas lielas tiesības apturēt un pārbaudīt jebkuru vīrieti apģērba un bārdas garuma atbilstībai islāma prasībām. Vīrieti ar apgrieztu bārdi vai bez tās viņiem bija tiesības arestēt. Ja vīrietis pavadīja sievieti, tad bija tiesības noskaidrot viņu radniecības pakāpi. 1998. gada augustā reliģisku iemeslu dēļ bija aizliegts iegādāties un izmantot fotoaparātus, televizorus, videomagnetofonus un citus “sātaniskās greznības priekšmetus”, dodot Tikumu policijai tiesības pārmeklēt dzīves vietas.

Pēc Kabulas ieņemšanas talibi cieta sakāvi no Ahmad Šaha Mahmuda spēkiem (galvenokārt tadžikiem), kas pārstāvēja no Kabulas izdzīto jaunā prezidenta Burhanudina Rabbani valdību (tā atradās nocietinātajā Pandžeras aizā), un bija spiesti noslēgt ar viņu pagaidu miera līgumu. Afganistānas sešas ziemeļaustrumu provinces (ieskaitot stratēģiski svarīgo Salangas pāreju ar tuneli no Kabulas) kontrolēja ģenerāļa Rašīda Dustuma (pēc tautības uzbeka) spēcīgais grupējums. Reāli ne tadžiku, ne uzbeku, ne hazareicu grupējumiem nebija izredžu iegūt Afganistānas centrālo varu, jo tie galvenokārt pārstāvēja Afganistānas šītu islāma mazākumu. Tā *Taliban* kustība sagrāba valsts centrālo varu. Par talibu varu atzinīgi izteicās Pakistāna, ASV, Saūda Arābija, Turcija un Turkmenistāna, bet par Rabbani valdību – Krievija, Kazahstāna, Uzbekistāna, Tadžikistāna, Irāna un Indija. Katrai no valstīm bija savi politiski un ekonomiski iemesli 90to gadu beigās ieņemt šādu pozīciju.

Politiskie iemesli bija saistīti ar ASV un Irānas, Indijas un Pakistānas, Turcijas un Irānas saspringtajām attiecībām, Krievijas un ASV domstarpībām Tuvo Austrumu politikā. Ekonomiskie iemesli bija saistīti ar Turkmenistānas gāzesvada izbūves

projektu caur Afganistānu uz Pakistānu (ar to nodarbojas ASV kompānija *Unocol International Energy*) un vēlmi ar dzelzceļu sasaistīt uzbeku Termezas pilsētu un afgāņu Karači. Stipra talibu vara pavērtu lielākas iespējas darboties narkotiku biznesa baroniem, jo karadarbība atsevišķu grupējumu starpā to ļoti traucēja.

Ideoloģijas jautājumos vispirms jāmin ASV centieni ieviest Rietumu (kristiešu civilizācijas) uzskatus un pretdarbība Irānas centieniem ieviest citus dzīves ideālus (piemēram, šītu islāma tradīcijas) pretstatā Rietumiem. Šo valstu nostāja Izraēlas–arābu konflikta risināšanā ir novedusi pie tā, ka Irāna savā pasaules uzskatā ir ieņēmusi attiecībā pret ASV to pozīciju, ko kādreiz ieņēma Padomju Savienība (PSRS). Citējot angļu vēsturnieku A. Toinbiju, “XVI gadsimtā islāms izsauca Rietumu eiropiešos tādu pašu histēriju, kādu XX gadsimtā iedvesa komunisms un pamatā to pašu iemeslu dēļ”, kas tagad laikam ir atgriezies vēstures spirāles gaitā. Turpinot A. Toinbija citātu, “islāms ir pret Rietumiem vērsta kustība [...] tas uztrin savu Allāha ticības zobenu, pret ko paliek bezspēcīgi materiālie ieroči”, kam atbilst “Islāma komitejas” priekšsēža Geidara Džemaļa lozungs: “islāmam jāsatricina stulbā apmierinātības sajūta, liekot atcerēties Dievu...”.

1996. gadā pēc Sudānas lūguma pamest valsti Osama bin Ladens⁴ atgriezās Afganistānā pie talibiem, daudzus no kuriem viņš zināja vēl no kara gadiem ar Padomju karaspēku, kad ar ASV specdienestu atbalstu⁵ organizēja musulmaņu svēto karu pret Padomju Savienības iebrukumu Afganistānā. Lai savāktu kopā visus “Afganistānas veterānus”, Osama bin Ladens 1998. gadā dibina organizāciju *Al Qaeda* (“Bāze”), par kuras galvenajiem ienaidniekiem tiek pasludinātas Izraēla un Amerika (ar nolūku panākt pareizu naftas dolāru plūsmu). Islāmistu radikāļu un veterānu mācību centrs Afganistānā tika celts par peļņu no Ladena Sudānas ražotnēs investētās naudas.⁶ Viņa plānu īstenošana balstījās uz paša izveidotās teroristiskās organizācijas *Al Qaeda* kaujiniekiem, kuru grupu darbība Tanzānijā un Kenijā 1998. gadā vainagojās ar uzbrukumiem ASV diplomātiskām pārstāvniecībām Nairobi un Daressalamā (tika nogalināti 257 cilvēki, no kuriem 12 bija amerikāņi). ASV tad atbildēja, apšaudot *Al Qaeda* bāzes Sudānā un Afganistānā ar spārnotajām raķetēm *Tomahawk*,⁷ un attieksme pret talibu režīmu stipri pasliktinājās.

Kāpēc Osama bin Ladens ieguva talibu atbalstu Afganistānā?

1998. gada augustā amerikāņi gan centās sasniegt Osamu bin Ladenu Afganistānā ar spārnotajām raķetēm, taču bez rezultātiem, un Vašingtona talibiem lika saprast, ka viņu valsts atzišana ir atkarīga no šī terorista izdošanas. Talibi tad jau kontrolēja 80% Afganistānas teritorijas, un viņiem bija ļoti nepieciešams, lai atzītu viņu valdību, nevis gāztā prezidenta Rabbanī ārvalstīs sēdošos pārstāvjus. 1999. gada sākumā talibi oficiāli paziņoja, ka Osama bin Ladens ir pametis Afganistānu un viņi nezina tā atrašanās vietu. Kā varēja izdot tādu arābu draugu, kas ir precējies ar talibu garīgā līdera mullas Omāra meitu (viņa gan nav vienīgā bin Ladena sieva)? Arī ANO sankcijas jūtamu rezultātu nedeva, un pēc ultimāta laika iztecešanas tika nobloķēti *Taliban* kustības konti ārvalstu bankās. Tajā laikā visa militārā un ekonomiskā palīdzība talibiem nāca no Pakistānas (pārējo musulmaņu valstu islāma organizāciju palīdzība bija finansiāla), un tikai 1999. gadā ģenerāļa Mušarafa vadītais militārais apvērsums Pakistānā samazināja šo palīdzību, jo viņam bija vajadzīga varas atzišana starptautiskā līmenī.

Visu pasauli satricināja 2001. gada 11. septembra notikumi, kad ASV cieta milzīgus cilvēku un finansiālus zaudējumus teroristu uzbrukumos Pentagonam un Ņujorkas Tirdzniecības centra augstceltnēm. Sākumā gan vaina uzbrukuma organizēšanā tika uzlikta Osamas bin Ladena brālim, kas dzīvoja Ņujorkā, bet viņš atteicās no jebkādas saistības ar organizāciju *Al Qaeda* un nekavējoties pameta valsti. 2001. gada 21. septembrī Osama bin Ladens savā oficiālajā paziņojumā pieteica karu ASV, savukārt prezidents Bušs, solot notvert un sodīt visus 11. septembra uzbrukuma organizētājus un izpildītājus, pieteica karu terorismam un uzsāka Osamas bin Ladena un viņa līdzgaitnieku medības Tuvo Austrumu valstīs un vispirms Afganistānā. Osamu bin Ladenu ASV pasludināja par starptautisko teroristu Nr.1 un pieprasīja no talibiem Afganistānā viņa tūlītēju izdošanu. Tika saņemts talibu atteikums, un *Al Qaeda* teroristi tādā veidā spēja uzdot sevi par "nenotveramiem atriebējiem" ne tikai islāma, bet arī visu trešās pasaules valstu iedzīvotāju acīs.

Ar nolūku sagūstīt un sodīt organizācijas *Al Qaeda* vadību un 11. septembra uzbrukumā

iesaistītos teroristus, kā arī sagraut viņu atbalstītāju talibu režimu Afganistānā tika plānota militāra operācija, kas sākās 2003. gada 9. augustā ar kaujas darbību Kabulā. Par to pietiekami detalizēti ir aprakstīts rakstā "Karš pret teroristiem Afganistānā"⁸. No darba kārtības nekur nepazuda arī organizācijas *Al Qaeda* bāzu un vadības iznīcināšana Afganistānas teritorijā, ko ISAF misijas ietvaros uzticēja ASV drošības operācijās iesaistītiem 8000 karavīriem ģenerālleitnanta Karla Eikenberija vadībā.⁹ Tā, iesaistot konvenciālos bruņotos spēkus, sākās karadarbība pret talibiem Afganistānā, kas notika ASV prezidenta Džordža Buša 2001. gadā uzsāktā kara pret terorismu ietvaros. Šai karā viens no ASV sabiedrotajiem ir arī Pakistāna. Šobrīd Pakistānā pie varas esošais prezidents Perveza Mušarafs cenšas padzīt no reģiona ārvalstu kaujiniekus, izmantojot šim nolūkam pat talibus. Pakistānas iekšlietu ministrs Aftabs Šerpao paziņoja, ka tas ir valdības istenotās politikas panākums – pārliecināt vietējās ciltis vērsties pret ārzemniekiem. 2007. gada 20. martā bijušais talibu komandieris mulla Nazirs pavēlēja atbrūnēties uzbeku kaujinieka Tahira Juldaševa sekotājiem.¹⁰ Juldaševs, kurš vada grupējumu "Uzbekistānas islāma kustība", agrāk bijis tuvs Osamas bin Ladena līdzgaitnieks. Viņam aizmuguriski piespriests nāvessods par sprādzienu rikošanu Uzbekistānas galvaspilsētā Taškentā. Juldaševs un viņa vīri bija starp tiem tūkstošiem kaujinieku, kuri bēga no Afganistānas pēc ASV vadītā iebrukuma 2001. gada nogalē un mēģināja rast patvērumu Pakistānā, cilšu apdzīvotajā joslā gar robežu (Kalušas pilsētas tuvumā).

Analizējot starptautiskā terorista Nr. 1 Osamas bin Ladena atbalstīšanas iemeslus, var secināt, ka islāma pasaules valstu daudzu tautu ļoti ticīgajiem iedzīvotājiem kļuva tuvas un saprotamas "musulmaņu fundamentālistu jaunā vilņa" līderu idejas. Viņi pasludināja islāmu par vistīrāko pasaules reliģiju un ka neticīgie ir jāiznīcina – savukārt ļoti ticīgie un maz izglītotie musulmaņi to pieņēma kā tīrāko patiesību un norādījumu darboties. Mērķu praktiskai realizācijai tika radīta organizācija *Al Qaeda*, kuras līderis Osama bin Ladens ieguva talibu viennozīmīgu atbalstu, jo viņi Afganistānā izveidoja savu tīrā islāma valsti. ASV viceprezidents Diks Činijs, kurš 2007. gada 27. februārī apmeklēja Bahreinu – vienu no vislabāk aizsargātajām aviobāzēm Afganistānā, pēc terora akta pie bāzes galvenajiem vārtiem (tika nogalināti vairāk kā 20 cilvēku) izteica domu, ka karš pret terorismu Afganistānā, domājams, tomēr nav uzvarams.¹¹

Afgāņu policija, vietējie iedzīvotāji un ISAF karavīri iekārto medicīniskās palīdzības sniegšanas punktu. 23.07.2007.

Jaunzēlandes ISAF vienības Provinču rekonstrukcijas komandas novietne Bamianas ielejā

Pēdējo gadu notikumi karā pret islāma teroristiem pietiekoši skaidri lika saprast, ka pastāv noteikta mentalitātes un kultūras atšķirība starp Austrumu un Rietumu tautām. Diez vai varētu pie mums vai Amerikā savākt 20–30 cilvēku, kas piekristu savas dzīvības ziedot kopīgam mērķim, iznīcinot daudzus nevainīgus cilvēkus. Agrāk bija slepkavas kamikadzes, tagad ideju vārdā tiek ražoti šahīdi – nāvinieki Allāha vārdā. Domājams, tikai stiprā reliģijas iespaidā uz visu musulmaņu dzīvi ir iespējams fakts, ka piederīgie priecājas un pat liksmo par sava tuvinieka pašnāvību taisnajā cīņā ar neticīgajiem. Teroru organizē bagātie, un teroristiskās darbības organizācijas finansiālā puse noteikti spēlē savu noteicošo lomu pašnāvnieku tapšanas procesā. Šeit noteikti vajadzētu veikt pētījumu, un mūsu karavīrus, sūtot tos misijās uz islāma valstīm, nepieciešams izglītēt musulmaņu mentalitātes un kultūras jautājumos.¹² Pēc autora pārlicības, pasaules sabiedrība nemaz daudz neuztrauktos, ja talibi darbotos tikai Afganistānā un neklātu par patvērumu un pat par bāzi starptautiskai teroristu organizācijai *Al Qaeda* un tās liderim Osamam bin Ladenam. Nav zināms, vai viņš ir dzīvs vai nav, jo pēdējais videoieraksts ar bin Ladenu uzrunu parādījās 2004. gadā, savukārt šogad viņš tiek sveikts savā 50 gadu jubilejā¹³. Kaut arī pērn parādījušies vairāki teroristu līdera audio-paziņojumi, biežāk ar paziņojumiem nāk klajā bin Ladena vietnieks Aimals az Zavahiri. Jāsaka, ka bin Ladena dzimšanas datums nav zināms precīzi, jo dažādi avoti sniedz atšķirīgus bin Ladena dzimšanas datumus (1957. gada 10. marts, 28. jūnijs un 30. jūlijs).

Karena Armstronga savā grāmatā "Islāms. Īsa vēsture" raksta: musulmanim nodarbošanās ar valsts pārvaldes jautājumiem ir nevis atkāpe no garīguma, bet gan islāma būtība. Musulmaņu kopienas politiskā labklājība ir pats svarīgākais uzdevums, un, ja valsts iestādes neatbilda Korāna ideāliem, ja politiskie vadoņi bija nežēlīgi un despotiski vai kopienai pazemoja; tad musulmanis jutās tā, it kā būtu apdraudēta viņa ticība dzīves augstākajam mērķim un vērtībām. Tādēļ politika musulmaņiem ir, kā teiktu kristieši, "sakramentāla" lieta, tā ir sfēra, kurā musulmaņi izjūt Dieva tuvumu un kura dod iespēju dievišķajam veiksmīgi pārvaldīt pasauli. Tas izskaidro, kāpēc musulmaņu kopienas vēsturiskie pārbaudījumi un nelaimes – politiskās slepkavības, pilsoņu kari, iebrukumi un valdošo dinastiju nākšana pie varas un noriets – nav tikušas nošķirtas no iekšējiem reliģiskajiem meklējumiem, un tas viss veidoja islāmiskā pasaules redzējuma

būtību. Musulmanis aplūko tagadnes un pagātnes notikumus tāpat, kā kristietis uzlūko svētbildi – liekot lietā radošo iztēli, lai atklātu apslēpto dievišķo būtību. Viena no islāma raksturīgākajām iezīmēm ir tieši vēstures sakralizācija.

ASV prezidenta Buša uzsāktā kara pret terorismu juridiskais aspekts

Pēc 11. septembra terora akta juristi dažādi traktē ASV prezidenta pieteikto karu starptautiskajam terorismam kā vienam no visas cilvēces eksistences draudu avotiem. Runa ir par karošanu ar civilās drēbēs ģērbtiem kaujiniekiem, kuru grupējumiem ne vienmēr var pat noteikt valsts piederību. Arī viņu pilsonība vēl neizsaka viennozīmīgu piederību kādai valstij, kura jebkurā brīdī var atteikties no tāda grupējuma atzišanas savā valstī. Veiktos terora aktus valsts var atzīt kā kriminālnoziedzumus, bet kara gadījumā varētu piemērot kara likumus, kuros tomēr kaujinieku formulējumu ir grūti attiecināt uz civilās drēbēs ģērbtām militārām lietām labi apmācītām personām. Kā juridiski traktēt šādu karadarbību pret ne vienmēr priekšā skaidri saskatāmu pretinieku? Ja ir iesākts karš pret šādu pretinieku, tad vajadzētu paredzēt arī šāda kara beigas, formulējot uzvaras nosacījumus. Vai karadarbības laikā parādīsies gūstekņi vai apcietināti kriminālnoziedznieki? Kā un pēc kādiem likumiem viņus tiesāt?

Karš jākaro pēc viņu likumiem – tā piedāvā Džona Hopkina universitātes satarptautisko tiesību un diplomātijas profesore Ruta Vedžvuda (*Ruth Wedgwood*), kura pasniedz Starptautisko studiju skolā.¹⁴ Viņa oponente Cilvēktiesību ieviešanas organizācijas (*Human Rights Watch*) izpilddirektora Keneta Rotsa viedoklim, kas publicēts viņa 2004. gada apcerējumā "Kara likums karā pret terorismu". Ruta Vedžvuda nepiekrīt Keneta Rotsa tēzei, ka karš pret terorismu nav reāls karš un ka tajā nedrīkst pielietot kara likumu un izmantot bruņotos spēkus organizācijas *Al Qaeda* līderu sagūstīšanai un sodīšanai. Karš tik tiešām jau plosās, un krimināllikums ir pārāk vājš ierocis tajā, un viņa piekrīt bijušam CIP direktoram, ka ASV administrācija nebūtu apturējusi organizācijas *Al Qaeda* teroristu uzbrukumus, sodot viņus kā parastus slepkavas pašnāvniekus. Kriminālprocesa sistēma dotu iespēju notvert dažus teroristus pašu

valstī, bet ne jau sodīt tūkstošus *Al Qaeda* sagatavoto teroristu ārvalstu nometnēs. Šajā diskusijā Rotss piekrita Vedžvudai, ka dažreiz spēka lietošana ir vajadzīga un sevišķi tādā bruņotā konfliktā kā Afganistānā un Irakā, kad var piemērot kara likumus. Taču to nevar darīt ārpus karadarbības rajoniem, kā arī terorismā aizdomās turamos piešķaitīt pretinieka kaujiniekiem, tos apcietinot un sodot. Pat Rutas Vedžvudas citētā Kongresa rezolūcija nedod tādas tiesības likumu piemērošanā, un nedrīkst apiet kriminālprocesa nevainības prezumpciju kā nevēlamu šķērslī.

NATO Dibināšanas hartas 5. pants nosaka, ka uzbrukums vienai dalībvalstij tiks uzskatīts par līdzvērtīgu uzbrukumam visām dalībvalstīm, ka sabiedrotajiem ir jāreaģē un ka vajadzības gadījumā ir jālieto militārs spēks. No otras puses, tas nosaka, ka jebkura sabiedrotā valsts "sniedz palīdzību tai Pusei vai Pusēm, kas pakļautas šādam uzbrukumam, veicot tādus pasākumus [...], ko tās uzskata par nepieciešamiem".

NATO Hartas 5. panta aktivizēšanas iespējas tika pētītas tūlīt pēc 11. septembra terora akta, un jau 2001. gada 12. septembrī NATO tika pieņemts lēmums par kolektīvās aizsardzības panta aktivizēšanu, kad Ziemeļatlantijas padome (NATO augstākā lemjošā organizācija) izlēma: "ja tiks konstatēts, ka šis uzbrukums ir virzīts no ārzemēm pret ASV", tad to uzskatīs par ricību, kas regulēta Vašingtonas līguma 5. pantā, kas ir pats svarīgākais Ziemeļatlantijas alianses Dibināšanas hartas pants. Pēc ASV oficiālo personu 2. oktobrī sniegtajiem paziņojumiem NATO dalībvalstīm nosacījums par draudu ārējo izcelsmi tika pilnībā apmierināts. Tādējādi NATO tā sauktais "saistību pants" nekavējoties varēja stāties spēkā.

Līdz šim NATO ietvaros diskusija par terorismu gandrīz nekad netika vesta un arī nebija skaidras politikas par to, kā izmantot NATO līdzekļus, reaģējot uz teroristu uzbrukumiem. Jautājums bija, vai uzbrukums tajā dienā ir bijis "bruņots". 5. pantā ir runa par "bruņotu uzbrukumam" NATO dalībvalstij, bet vai lidmašīna ir ierocis? NATO mītnē 11. septembrī sprieda arī par to, kā atšķirt to, kas notika tajā dienā, no "parastā terorisma" – tāda, ko piekopj ĪRA, ETA vai PKK. Tika panākta vienošanās, ka tas tik tiešām ir bijis bruņots uzbrukums. Lidmašīnas tika izmantotas kā raķetes. Lai atšķirtu šo uzbrukumam no "parasta terorisma", tika izvēlēti divi kritēriji – draudu apjoms un virziens no ārienes. Apjoms bija svarīgs, jo tiek uzskatīts, ka Vašingtonas līgums tika rakstīts, lai dotu pretsparu draudiem mieram un drošībai Ziemeļatlantijas

zonā, kas ietvēra domu par to, ka apdraudējuma sliekšnim ir jābūt augstam. Virziens no ārienes arī bija svarīgs, jo bija skaidrs, ka sabiedrotie neuztver iekšējās teroristu organizācijas – tādas kā Belfāstas vai Oklahomas pilsētas organizācijas – kā tādas, uz kurām attiektos Ziemeļatlantijas līgums. Lai novērstu lēmuma pieņemšanas laikā radušās neskaidrības, sanāksmes dalībniekiem tika izsniegts NATO juridiskā padomnieka Boldvina de Vidta skaidrojošais memorands, kurā tika norādīts, ka katrai sabiedrotajai valstij pašai ir jāizlemj, kādus pasākumus veikt, lai gan tiem ir jābūt samērojamiem ar uzbrukuma apjomu, katras valsts resursiem un soļiem, kas nepieciešami, lai atjaunotu mieru un drošību. Runājot par kolektīvo atbildi, memorands paredzēja, ka kolektīvās konsultācijas valstu starpā būs noteikti jāveic. Paziņojuma projekts tika publiskots tajā pašā vakarā, un, saskaņā ar Vašingtonas līgumu, lords Robertsons paralēli par to informēja arī ANO ģenerālsekretāru Kofi Annanu.

Ar starptautisko likumdošanu cīņai pret teroristiem ir jāsaprot starptautisko organizāciju un vispirms ANO konvencijas, lēmumi, noteikumi un formulējumi, kurus ir akceptējušas vairākas pasaules valstis un pieņēmušas izpildei savās valsts pārvaldes struktūrās. Starptautiskā līmenī terora aktiem pievērsa uzmanību tikai pēc tās saucamās "Kubas krīzes", kad vajadzēja izstrādāt kopēju taktiku cīņai ar lidmašīnu nolaupītājiem. Ja no 1948. līdz 1957. gadam tika nolaupītas tikai 15 lidmašīnas, tad nākošajos 10 gados – 48 lidmašīnas ar pasažieriem, bet 1968. gadā – 38 lidmašīnas un 1969. gadā jau 82 lidmašīnas.¹⁵ Nākošajos 10 gados kopējais nolaupīto lidmašīnu skaits jau pārsniedza 400. Starptautiskā līmenī pirmo reizi šādai noziedzībai pievērsa uzmanību 1963. gadā, un ANO parādījās trīs konvencijas:

- 1963. gada Tokijas Konvencija par uzbrukumiem un citiem aktiem, kas pastrādāti lidmašīnās (stājās spēkā no 1999. gada 4. decembra);
- 1970. gada Hāgas Konvencija par pretlikumīgu lidmašīnu sagrābšanu (stājās spēkā no 1971. gada 14. oktobra);
- 1971. gada Monreālas Konvencija par pretlikumīgu aktu novēršanu, kas vērsti pret civilās aviācijas drošību (papildināta ar 1988. gada protokolu).

Latīņamerikā parādījās uz sociālisma un komunisma ideoloģijas pamata dibinātas teroristu grupas, un 1971. gadā Amerikas valstu organizācija

pieņēma Konvenciju par terorisma nosodišanu un profilaksi. Tuvajos Austrumos vērsās plašumā arābu un Izraēlas konflikts, kad terora akti pārgāja reģiona robežas, un notika uzbrukumi pat personām ar diplomātisko neaizskaramību. 1973. gadā tika pieņemta starptautiska Konvencija par pret starptautiski aizsargātu personu vērstu kriminālnoziedzumu novēršanu un sodīšanu¹⁶, bet 1979. gadā tika parakstīta Konvencijas pret ķilnieku sagrābšanu¹⁷ un par kodolmateriālu fizisku aizsardzību¹⁸. Eiropā šajos gados jau notika terora akti (Francijā, Spānijā, Grieķijā un Apvienotajā Karalistē), un Eiropas Kopienas valstis 1977. gada 27. janvārī pieņem un paraksta Eiropas Konvenciju par terorisma apkarošanu, kurai 1999. gada 4. martā pievienojas arī Latvija¹⁹.

Līdz Padomju karaspēka izvešanai no Afganistānas nekādi starptautiski dokumenti ANO līmenī par terorismu kopumā un par cīņu pret to netika parakstīti un visas starptautiskās konvencijas un līgumi to traktēja kā kriminālnoziedzumu un paredzēja attiecīgus pasākumus. Piemēram, 1988. gadā tika pieņemta Romas starptautiskā Konvenciju par nelikumīgu aktu nepieļaušanu, kas vērsi pret jūras navigācijas drošību, papildināta ar Protokolu par kontinentālā šelfā izvietoto fiksēto platformu drošību²⁰. Katra valsts saviem spēkiem cīnījās pret valstī funkcionējošiem teroristiem. Tikai 1991. gada Konvencijā par plastikas sprāgstvielu marķēšanu, lai veicinātu to atklāšanu, parādījās ANO līmenī formulētas norādes uz terorisma draudiem: “[..] Konvencijas dalībvalstis, apzinoties terorisma aktu draudus starptautiskajai drošībai, izsakot bažas sakarā ar terorisma aktiem, kuri izdarīti nolūkā iznīcināt gaisakuģi, citus transporta līdzekļus, izsakot satraukumu par to, ka šādos terora aktos tiek izmantotas plastikas sprāgstvielas [..]” Šai konvencijai 1991. gada 1. martā pievienojās arī Latvija. Par pagrieziena šajā jautājumā var uzskatīt arī ANO 50. gadadienas Deklarāciju par pasākumiem starptautiskā terorisma apkarošanā, kas tika pievienota Ģenerālās Asamblejas 1994. gada 9. decembra rezolūcijai Nr. 49/60. Vēlāk daudzas valstis parakstīja un pievienojās jau tieši pret terorisma noziedzumiem vērstām konvencijām un starptautiskiem līgumiem:

- 1997. gada Konvencijai par pret darbību teroristu spridzināšanas darbiem²¹;
- 1999. gada Konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu²², kas stājās spēkā tikai 2002. gada 10. aprīlī.

Atsaucoties uz Ģenerālās Asamblejas 1996. gada 17. decembra rezolūciju Nr. 51/210 un tai pievienoto Deklarāciju, kas papildina 1994. gada Deklarāciju par pasākumiem starptautiskā terorisma likvidēšanai, tika izveidota īpaša komiteja, lai izstrādātu, *inter alia*, starptautisku konvenciju par kodolterorisma apkarošanu, kura papildinātu jau esošos starptautiskos dokumentus, un 2005. gada 13. aprīlī tika pieņemta

- 2005. gada Konvencija par kodolterorisma apkarošanu.

Latvija kā ES dalībvalsts ir pievienojusies Eiropas konvencijai par terorisma apkarošanu (ETS Nr. 90 – atvērta parakstīšanai 1977. gada 27. janvārī Strasbūrā un stājās spēkā no 1978. gada 4. augusta), par kuras piemērošanas uzraudzību ir atbildīga Eiropas komiteja par kriminālizmeklēšanas problēmām (CDPC). Par šīs Konvencijas efektīvu izmantošanu un darbību (arī par problēmu identifikāciju tajā, ciešā kontaktā ar CDPC) ir atbildīga izveidotā Dalībvalstu pretterorisma konference (COSTER), kas sastāv no katras līgumslēdzējas valsts viena iecelta eksperta. ES dalībvalstis savā praktiskajā darbībā cīņā ar terorismu balstās uz:

- Eiropas Padomes Ministru komitejas 2001. gada 12. septembra Deklarāciju un tās 2001. gada 21. septembra Lēmumu par cīņu pret starptautisko terorismu, un Viļņas Deklarāciju par reģionālo sadarbību un demokrātiskās stabilitātes nostiprināšanu Lielajā Eiropā, ko Ministru komiteja pieņēma savā 110. sanāsmē Viļņā 2002. gada 3. maijā;
- Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas Rekomendāciju 1550 (2002.) par terorisma apkarošanu un cilvēktiesību ievērošanu;
- Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās Asamblejas Rezolūciju A/RES/51/210 par pasākumiem starptautiskā terorisma likvidēšanai un pievienoto Deklarāciju, kas papildina 1994. gada Deklarāciju par pasākumiem starptautiskā terorisma likvidēšanai, un tās Rezolūciju A/RES/49/60 par pasākumiem starptautiskā terorisma likvidēšanai un tai pievienoto Deklarāciju par pasākumiem starptautiskā terorisma likvidēšanai.

Šobrīd Latvijā ir spēkā visas 12 starptautiskās konvencijas, kas vērstas pret terorismu un to nosoda, un ieviestas nepieciešamās izmaiņas likumdošanas

aktos. Latvija kā Finanšu izlūkošanas vienības apvienojosās (Egmonta) grupas dalībvalsts atzīst to starptautisko organizāciju sastādītos teroristu sarakstus²³. Apzinoties neatliekamās problēmas, ko rada terorisms, nelegāla narkotisko vielu aprīte un citi smagi starptautiskās noziedzības veidi, un nepieciešamību attīstīt ES dalībvalstu solidaritāti un sadarbību Latvija 2004. gada 7. aprīlī pievienojās 1995. gada Eiropas Konvencijai par Eiropas policijas biroja izveidi (Eiropola konvencija), un ir noslēgts līgums par Latvijas un Eiropas policijas biroja sadarbību. Lai veicinātu juridisko personu sadarbību pretterorisma jomā, lai nodrošinātu valsts gatavību efektīvi novērst terorisma draudus un likvidēt to izraisītās sekas, Latvijā 2005. gada novembrī tika nodibināta Pretterorisma centra ekspertu konsultatīvā padome. Latvijai ir akceptēti un parakstīti valdību līmenī daudzi savstarpēji sadarbības līgumi par organizētās noziedzības un citu noziedzīgu nodarījumu apkarošanu ar daudzām valstīm (Albāniju, Azerbaidžānu, Kazahstānu, Kipru, Lietuvu, Moldovu, Slovēniju, Spāniju, Tadžikistānu, Uzbekistānu).

Šajā nodaļā nav paredzēts analizēt, kādā mērā mūsu valsts likumdošana un kriminālprocess spēj nodrošināt iespējamo teroristu vainas izmeklēšanu un viņu sodīšanu, jo tas nav šā raksta temats. Nodaļas sākumā veikta juridisko aspektu analīze ASV prezidenta pieteiktajam karam pret starptautisko terorismu bija nepieciešama, lai saprastu tās problēmas saistībā ar likumu piemērošanu, kuras radās aizdomās turamo personu vainas izmeklēšanā un sodīšanā. Līdzīgas problēmas var rasties jebkurai starptautiskā terorisma upuru valstij, un to risinājums iespējams, tikai paredzot kriminālajā likumdošanā un pašā izmeklēšanas procesā stingrāku pieeju par terora aktu veikšanu aizdomās turamo personu nodarījumu izmeklēšanā un viņu sodīšanā. Tas ir katras valsts pienākums. Latvijā terora draudu novēršanai var tikt ieviests izņēmuma stāvoklis, un likuma "Par izņēmuma stāvokli" 20. pants paredz: "Kriminālprocess un administratīvo pārkāpumu lietvedība izņēmuma stāvokļa gadījumā tiek īstenota kriminālprocesu un administratīvo pārkāpumu izskatīšanu regulējošos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā."²⁴ Balstoties uz Eiropas Padomes Ministru komitejas 2002. gada 11. jūlijā pieņemtām "Vadlīnijām par cilvēktiesībām un cīņu pret terorismu", Cilvēktiesību aizstāvības grupas un Eiropas valstu valdības nosodīja ASV izturēšanos pret Gvantanamo cietumā ieslodzītajiem, apvainojot ASV cilvēku tiesību pārkāpšanā (no 775 apcietinātiem un aizdomās turamiem pretinieka

kaujiniekiem līdz 2006. gada decembrim 345 tika atbrīvoti vai pārvietoti uz citiem cietumiem soda izciešanai).

Pēc ASV Augstākās tiesas 2004. gada jūnija lēmuma attiecībā uz bin Ladenā bijušā autovadītāja Salima Ahmeda Hamdana lietu Gvantanamo cietumā tomēr turpinās CSRT (*Combatant Status Review Tribunal*) prāvas process. Laika posmā no 2004. gada jūlija līdz 2005. gada martam Gvantanamo cietumā Kubā tika nogādāti (pārvietoti no citām aizturēšanas vietām) 558 teroristiskā darbībā aizdomās turamie kā pretinieka kaujinieki, no kuriem 38 aizturētie vairs netiek uzskatīti kā pretinieka kaujinieki. ASV specdienesti ir sagūstījuši 14 Osamas bin Ladenā augsta ranga līdzgaitniekus, kurus 2006. gada septembrī tālākai izmeklēšanai nogādāja Gvantanamo cietumā Kubā. Daudzos masu medijos tika publicēta ziņa, ka 2003. gada martā Pakistānas pilsētā Ravalpindi tika sagūstīts viens no organizācijas *Al Qaeda* līderiem, tās ārvalstu operāciju vadītājs Halids Šeihs Muhammeds (*Khalid Sheikh Mohammad*), kas 2006. gadā tika pārvietots uz Gvantanamo cietumu, un izmeklēšanas gaitā viņš atzinās 11. septembra uzbrukumu organizēšanā un vēl 31 teroristiskas operācijas plānošanā. Viņš kā teroristu "smadzenes" tika uzskatīts par trešo ietekmīgāko cilvēku *Al Qaeda* vadībā.

Secinājumi

1. Pasludinātajā karā pret terorismu ASV militārās aktivitātes ārvalstīs balstās uz NATO Hartas 5. panta aktivizēšanu, bet *Al Qaeda* teroristiskā darbībā aizdomās turamo sagūstīšanu un sodīšanu Buša administrācija veica, pamatojoties uz kara likumu, nepieciešamības gadījumos izmantojot spēka pielietošanas likumdošanu un kriminālprocesa elementus. Pret šādu likumdošanas aktu piemērošanu iebilda vairāki cilvēktiesību aizstāvju juristi. Detalizētāk viņu nostāju ilustrē šajā nodaļā minētais Rotsa skatījums, un viņa attieksmi pret ASV administrācijas kara likumu piemērošanu karā ar terorismu var saprast, jo viņš uzstājas kā Cilvēktiesību ievērošanas organizācijas (*Human Rights Watch*) izpilddirektors, akcentējot starptautiskajā likumdošanā paredzētās procedūru tiesības cilvēku arestam un sodīšanai. Tajā pašā laikā netika dota skaidra atbilde, kā jāsoda aizdomās turamie teroristi, tāpēc ASV Kongress atbalstīja Militāro komisiju aktu (*Military Commissions Act*) un tika izveidots Kaujinieka statusa izskatīšanas

tribunāls (*Combatant Status Review Tribunal – CSRT*). Tādēļ pēc ASV Augstākās tiesas 2004. gada jūnija lēmuma Gvantanamo cietumā turpinājās CSRT prāvas procesi

2. Alianses dibināšanas tēvi nekad nebūtu varējuši paredzēt to scenāriju, kad un kur tika aktivizēts 5. pants, jo 2001. gada 11. septembrī vairs nepastāvēja ne Padomju Savienība, ne arī Varšavas pakts. Turklāt tā nebija Eiropa, kurai ar tradicionāliem līdzekļiem uzbruktu kāda nacionāla valsts un tās sabiedrotie, bet gan ASV, kurai uzbruka nevalstisks dalībnieks, izmantojot pilnīgi nekonvencionālus līdzekļus. Notikumi bija apsteiguši NATO Dibināšanas hartu. NATO Hartas 5. panta aktivizēšanas iespējas tika pētītas praktiski tūlīt pēc 11. septembra terora akta, un jau 2001. gada 12. septembrī NATO tika pieņemts lēmums par kolektīvās aizsardzības panta aktivizēšanu, kad Ziemeļatlantijas padome izlēma: “ja tiks konstatēts, ka šis uzbrukums ir virzīts no ārzemēm pret ASV”,

tad to uzskatīs par ricību, kas regulēta Vašingtonas līguma 5. pantā.

3. Starptautiskajā likumdošanā šobrīd ir pietiekoši daudzu valstu parakstītas konvencijas un līgumi, lai cīnītos ar terorismu visās tā izpausmēs, un tomēr galvenais te ir katras valsts likumdošanas un pastāvošā kriminālprocesa spēja nodrošināt iespējamo teroristu vainas izmeklēšanu un sodīšanu. Nodaļas sākumā veiktā juridisko aspektu analīze ASV prezidenta pieteiktajam karam pret starptautisko terorismu bija nepieciešama, lai saprastu tās problēmas saistībā ar likumu piemērošanu, kuras radās aizdomās turamo personu vainas izmeklēšanā un viņu sodīšanā. Līdzīgas problēmas var rasties jebkurai starptautiskā terorisma upuru valstij, un to risinājums iespējams, tikai paredzot kriminālajā likumdošanā un pašā izmeklēšanas procesā stingrāku pieeju par terora aktu veikšanu aizdomās turamo personu nodarījumu izmeklēšanā un viņu sodīšanā. Tas ir katras valsts pienākums.

ATSAUCES

- 1 Melderis J. “Rīgas samits un NATO misija Afganistānā”. – *Militārais Apskats*, 2006, Nr. 2 (122).
- 2 Šariāts – islāma svētais likums, kura pamatā ir Korāns un sunna (islāma hadīsu skaidrojumu kopa).
- 3 Pilsēta, kura iedzīvotāju izvirtības (homoseksuālisma jeb sodomisma) dēļ tika iznīcināta no zemes virsas (pēc Bībeles apraksta).
- 4 Erlan Džurabajevs. “Slapstošais terora imperators”. – *Eksperts*, 1999, 30. aug.
- 5 CIP speciālisti apmācīja Lādenu militārām viltībām bāzē Džavora pie Hostas pilsētas Afganistānā, pa kuru kā likteņa ironija vēlāk viņa iznīcināšanai ASV veica gaisa triecienu. (Erlan Džurabajevs. “Slapstošais terora imperators”. – *Eksperts*, 1999, 30. aug.)
- 6 Sansobar Šermatovs. “Islāma šķēpnesis”. – *Maskavas ziņas*, 1999, 2. febr.
- 7 Tiek uzskatīts, ka tikai 2007. gada 8. janvārī, ASV lidmašīnai AC-130 bombardējot Badelas ciemu Somālijā, izdevās likvidēt Abū Talha el Sudani, augsta ranga *Al Qaeda* pārstāvi Austrumāfrikā, un Fazulu Abdullu Muhammedu, kas vainojams šo uzbrukumu organizēšanā.
- 8 Melderis J. “Karš pret teroristiem Afganistānā”. – *Militārais Apskats*, 2002, Nr. 2 (114).
- 9 “Coalition Headquarters Assumes New Role in Afghanistan”, Coalition Press Information Center, October 6, 2006, at www.cfc-a.centcom.mil/news%20release
- 10 LETA, 21.03.2007: “Pakistānā islāmistu kaujinieku un vietējo cilšu pārstāvju sadursmēs nogalināti 106 cilvēki.”
- 11 <http://politics.netscape.com/story/2007/03/05/Cheney-feels-impact-of-failure-of-war-on-terror>.
- 12 Melderis J. “Rīgas samits un NATO misija Afganistānā”. – *Militārais Apskats*, 2006, Nr. 2 (122).
- 13 “Osamu bin Ladenu sveic 50 gadu jubilejā”, www.DELFI.lv/news/world/other/article.php 11. marts, 2007.
- 14 www.carnegiecouncil.org/about/article-roth.html
- 15 Raman. B., “Plane hijacking in perspective”, www.saag.org/papers2/paper103.html.
- 16 1973. gada 14. decembra Ņujorkas Konvencija par noziegumu novēršanu pret personām, kas bauda starptautisko aizsardzību, arī pret diplomātiskajiem aģentiem, un sodīšanu par šādiem noziegumiem paredzētie nodarījumi, stājās spēkā no 1977. gada 20. februāra;
- 17 1979. gada 17. decembra Ņujorkas Starptautiskā konvencija pret ķīlnieku sagrābšanu, kas stājās spēkā tikai no 1983. gada 3. jūnija.
- 18 1980. gada 3. marta Vīnes Kodolmateriālu fiziskās aizsardzības konvencija, kas stājās spēkā tikai no 1987. gada 8. februāra.
- 19 ANO Konvencija 2004. gada 15. maijā ar protokolu tika daļēji izmainīta.
- 20 1988. gada 10. marta Romas Konvencija par prettiesisku darbību pret kuģošanas drošību apkarošanu un 1988. gada 10. marta Romas Protokols par prettiesisku darbību pret nostiprinātu platformu drošību kontinentālajā šelfā apkarošanu.
- 21 1997. gada 15. decembra Ņujorkas Starptautiskā konvencija par cīņu pret teroristu rīkotajiem sprādzieniem.
- 22 1999. gada 9. decembra Ņujorkas Starptautiskā konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu.
- 23 Ministru kabineta 2004. gada 5. oktobra “Noteikumi par valstu un starptautisko organizāciju sastādītiem sarakstiem, kuros iekļautas personas sakarā ar aizdomām par terora aktu izdarīšanu vai līdzdalību tajā.”
- 24 Grozījumi likumā “Par izņēmuma stāvokli”, 2006. g. 9. nov., www.likumi.lv/

LITERATŪRA UN INFORMĀCIJAS AVOTI

Publikācijas

1. Karena Armstronga. *Islāms. Īsa vēsture*. Rīga: Atēna, 2004.
2. Jānis Melderis. "Karš pret teroristiem Afganistānā". – *Militārais Apskats*, 2002, Nr. 2 (114).
3. Jānis Melderis. "Globalizācija un starptautiskā drošība". – *Militārais Apskats*, 2005, Nr. 1 (120).
4. Jānis Melderis. "Rīgas samits un NATO misija Afganistānā". – *Militārais Apskats*, 2006, Nr. 2 (122).
5. Sansobar Šermatovs. "Islāma šķēpnesis". – *Maskavas ziņas*, 1999, 2. febr.
6. Erlan Džurabajevs. "Slapstošais terora imperators". – *Eksperts*, 1999, 30. aug.
7. James R. Silkenat and Mark R. Shulman. *The Imperial Presidency and the Consequences of 9/11, Lawyers React to the Global War on Terrorism*, volumes 1, 2.
8. Pols Lunds. *Islāms*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2006.
9. Stanley R. Sloan. *NATO, the European Union and the Atlantic Community: The Transatlantic Bargain Challenged*. Rowman and Littlefield, 2005.
10. Al-Umars. "Patiesības reliģija" (tulk. arab-kr), M. 1997.
11. Gankovskis. V. Afganistānas vēsture no seniem laikiem līdz mūsu dienām. – M., 1982.
12. Davidovs A., "Talibi raujas pie varas", žurnāls "Āzija un Āfrika šodien", Nr. 7., 1996
13. Toinbi A., "Civilizācija vēstures tiesas priekšā", Spb., 1996.
14. *Riga Summit Declaration in Riga on 29 November 2006*.
15. Edgūnas Račius. "The Globality of Terrorism: a View from Lithuania". – *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2005.

Interneta avoti

1. "Coalition Headquarters Assumes New Role in Afghanistan", Coalition Press Information Center, October 6, 2006, www.cfc-a.centcom.mil/news%20rel
2. Helle Dale, "NATO in Afghanistan: A Test Case for Future Missions", November 27, 2006, at www.heritage.org/research/
3. Jaffor Ullah, "Afghanistan: A Christian convert is saved from the gallows but at what price?", 2006, at www.faithfreedom.org, at www.cfc-a.centcom.mil/news%20release
4. www.airliners.net/discussions/general-aviation/read.main/336291/
5. Raman B., "Plane hijacking in perspective", www.saag.org/papers2/paper103.html
6. Jarek N., "An interview with Dr. Ali Sina on muslims in Europe", 2006, www.faithfreedom.org
7. Matthai Varkki, "Why this venom towards Israel?" 2006, www.faithfreedom.org
8. Mark Alexander, "Islam: The enemy of democracy and freedom!", 2006, www.faithfreedom.org
9. Peter Schweizer, "An effective weapon against terrorists: Ridicule", 2006, www.faithfreedom.org
10. Ohmyrus, "The Roots of Muslim paranoia", 2006, www.faithfreedom.org

Dr. sc. ing. Jānis Melderis, Colonel, retired

Why Should We Fight in Afghanistan?

Instead of formulating the answer traditionally – Latvia is a NATO member state, the author gives a thorough analysis of the components of the background of Afghanistan conflict: the geopolitical situation of Afghanistan; the political, economic and ideological aspects of the creation of Taliban; reasons for Osama bin-Laden getting the Taliban support in Afghanistan; the judicial aspects of the war against terrorism started by the USA President Bush. Currently, all of the 12 international conventions targeted against terrorism are in force in Latvia and the necessary amendments in legal acts have been introduced. Within the declared war against terrorism, the USA military activities abroad are grounded on activating Article 5 of NATO Chart, but the punishment of those suspected for *Al Qaeda* terrorist activities was performed basing on the War Law with the appliance of elements of Criminal Procedure. Human Rights Watch objected to that, but failed to formulate a clear reply about the punishment of the suspected terrorists. As the development of the events had outpaced the NATO Foundation Chart, on September 12, 2001, NATO passed the decision on activating the article of collective defence. International Law presently comprises quite a lot of conventions and treaties signed by a number of states, but the principal issue is the capacity of the legislation and criminal procedure of each respective state to provide for a stricter approach to investigation and punishment of the suspects for terror acts. It is a duty of each state.

NBS karavīru dienesta motivācijas analīze un personāla komplektēšanas stratēģijas izstrāde

Br. ģen. (rez.) Dr. habil. sc. ing. **Kārlis Krēsliņš**, NAA AZCP vadītājs

Daudzās valstīs ar profesionālajiem vai nacionālajiem bruņotajiem spēkiem (NBS) aktuāla ir karavīru motivēšana dienestam NBS un rekrutēšanas problēma. Tā kļūst aktuāla arī Latvijā. Lai zinātniski pamatoti un ilgtermiņā risinātu šo problēmu, Nacionālās Aizsardzības akadēmijas (NAA) Aizsardzības zinātniski pētnieciskais centrs (AZPC) piedāvāja veikt zinātniski pētniecisko projektu (ZPP) par šo jautājumu.

Pamatojums: pirmkārt, ZPP atbilst "Zinātnes, pētniecības un tehnoloģiju attīstības vadlīniju valsts aizsardzības jomā 2006.–2017. gadam" 4.3.2. un 8.2.1. punktam; otrkārt, pārejot uz profesionālo dienestu, vajag saprast, kā nodrošināt NBS ar atbilstošu personālu.

Pētījuma darba uzdevums: pirmkārt, noteikt karavīru motivāciju dienestam NBS; otrkārt, izstrādāt priekšlikumus Rekrutēšanas un atlases centra (RAC) darbības uzlabošanai; treškārt, izstrādāt NBS personāla komplektēšanas stratēģiju.

ZPP negūst atbalstu un attiecīgi finansējumu Aizsardzības ministrijā. Tādēļ darbs tiek turpināts gan kā iniciatīvs ZPP, gan kā mācību projekts Jaunāko štāba virsnieku kursā (JŠVK). Tas ir priekšlikums darbam nākotnei, bet rakstā bez zinātniskā un finansiālā pamatojuma ir formulēti daži priekšlikumi karavīru motivācijai dienestam NBS.

Latvijas NBS personālsastāvs

Svarīgi ir zināt, cik, kur un kādas pakāpes karavīri dien NBS faktiski, pēc štata, un kas ir plānots nākotnē. Detalizēta informācija ir konfidenciāla, bet konceptuāli šis jautājums ir apspriežams. Sākotnēji tiks analizēta situācija ar virsnieku sastāvu.

Nacionālās Aizsardzības akadēmijas 2004. gadā organizētajā konferencē tika apspriesti militārās izglītības un virsnieku sastāva jautājumi. Parasti virsnieku amatu hierarhija tiek veidota kā piramīda, kad visvairāk ir leitnantu un, skaitam pakāpeniski samazinoties, nonāk līdz dažiem ģenerāļiem. Piemēram, tikai ~80% leitnantu (OF-0) un virsleitnantu (OF-1) kļūst par kapteiņiem (OF-2) un tikai ~75% kapteiņu kļūst par majoriem (OF-3). Šie procenti ir aptuveni, bet tendence ir vienāda visās valstīs. Latvijā 2004. gadā situācija nebija ideāla, bet, palielinot jauno virsnieku skaitu, labojama. OF-4 ir pulkvežleitnants, OF-5 – pulkvedis un OF-6,7,8 – vienas, divu un trīs zvaigžņu ģenerāļi (sk. 1. shēmu).

Parasti majora pakāpe virsniekam ir izvēles robeža – vai turpināt izglītību un censties iegūt nākamās pakāpes vai aiziet rezervē.

Tā kā gadā tika sagatavoti vidēji tikai 25 jauni virsnieki – leitnanti, tad situācija ir kļuvusi kritiska, jo leitnantu skaits ir samazinājies apmēram trīs reizes, un tagad reālā virsnieku amatu hierarhija ir ļoti tālu no optimālās (sk. 2. shēmu).

NBS nākotnē plāno ~1500 virsnieku un 2007. gada štatus ir paredzēti 1428 virsnieku amati, bet reāli virsnieku skaits ir ~1300 un vērojama tendence tam samazināties. Sliktākais ir tas, ka nepareizā amatu hierarhija ir ielikta štatus, un tad jau patiešām neveidojas pieprasījums pēc jaunākajiem virsniekiem OF-0,1, bet vajag vairāk vecāko virsnieku (sk. 3. shēmu).

Loģisks ir jautājums – no kurienes tad var rasties vecākie virsnieki, ja nav pietiekama skaita jaunāko virsnieku? Tas ir nepareizi no plānošanas viedokļa, bet tam ir daļēji pamatots vai objektīvs skaidrojums. Nelielās valstīs ir nelieli NBS, bet daudzi uzdevumi plānošanā, divpusēju sadarbību jomā un citi ir līdzīgi lielāku valstu uzdevumiem. Vienlaikus tas ir nepareizs veids, kā palielināt karavīru atalgojumu, jo tagad, piemēram, virsleitnantam, atrodoties majora amatā, ir majora alga. Tas rada daļēji nepamatotu amatu kategoriju paaugstināšanu. *Risinājums* – karavīrs saņem

atalgojumu tikai atbilstoši esošajai dienesta pakāpei un izdienas laikam. Tie, kas dien augstākas pakāpes amatos, pretendē uz nākamās pakāpes saņemšanu. Tas tika plānots, veicot karavīru algu reformu 2004. gadā, bet nav izdarīts. Karavīru atalgojumam ir jābūt konkurētspējīgam ar citu profesiju atalgojumu, un to nosaka konkurss dienestam NBS un mācībām NAA.

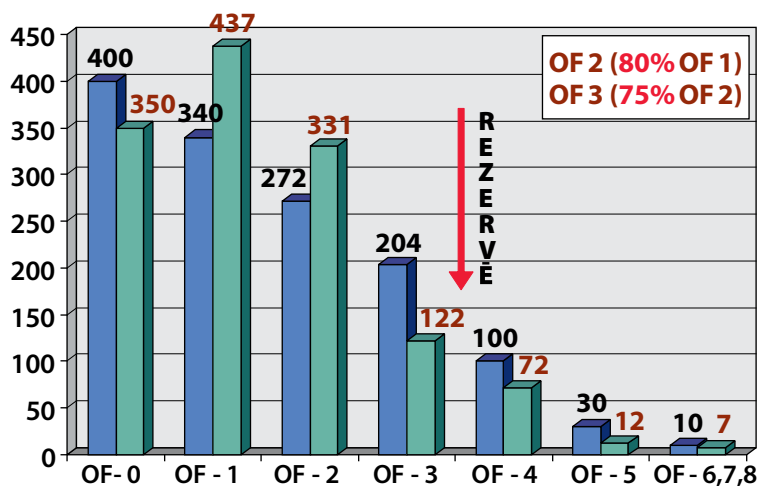
Nākamais nozīmīgais aspekts ir karavīru – pirmkārt, virsnieku – atbilstība viņu amata prasībām. Tāda informācija tiek iegūta, atestējot karavīrus. Daudz ir diskutēts par atestācijas jautājumiem un tās objektivitāti, bet fakts ir tāds, ka daudziem karavīriem ir vienā vai otrā pozīcijā negatīvs vērtējums. Kopumā tas jāņem vērā, plānojot virsnieku skaitu, kas jāsaņem pa gadiem.

- 1) Var plānot, cik vidēji dien virsnieks NBS. Ja pieņem, ka 20 gadu, tad katru gadu 5% virsnieku nomainās (5% no 1500 = 75 virsnieki); ja vidēji dien ~17 gadu, tad katru gadu nomainās 6% – 90 virsnieku.
- 2) Papildus jāņem vērā virsnieki, kas tagad jāatvaļina par viņu neatbilstību Latvijas NBS prasībām.
- 3) Vadība var plānot NBS atjaunošanas ātrumu, ņemot vērā karavīru sagatavošanas izmaksas, NBS uzdevumu maiņu un citus iemeslus.

Pašreiz fakts ir arī tāds, ka visvairāk atvaļinās jaunākie virsnieki. Vecākie virsnieki vai nu cenšas nodienēt līdz pensijai, vai ir patriotiskāk noskaņoti, vai baidās no konkurences civilajā darba tirgū, vai arī viņiem ir citi iemesli. Vienlaikus tas nozīmē, ka vidējais dienesta ilgums virsnieku amatos samazinās. Svarīgi ir ņemt vērā citu valstu, pirmkārt, NATO valstu un valstu ar profesionāliem NBS pieredzi, kur gadā vidēji nomainās ~6–7% virsnieku.

Latvijas karavīru motivācija dienestam NBS

Ir izstrādātas karavīru aptaujas anketas un veikta karavīru anketēšana. Rezultāti tiek apkopoti un analizēti, bet jau sākotnējā analīze parāda, ka karavīri, uzsākot dienestu, ir bijuši ar to vairāk apmierināti nekā tagad. Tam ir vairāki iemesli: gan NBS prestižs, gan informētība par NBS uzdevumiem, attīstības plāniem, savu karjeru, izglītības iespējām, gan komandieru un priekšnieku

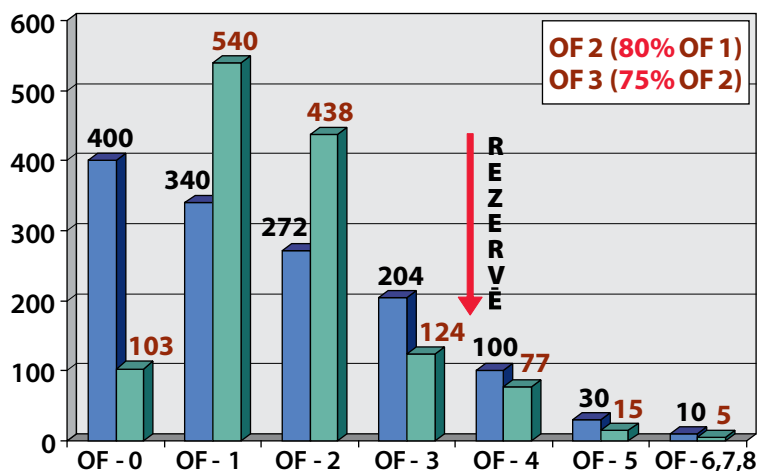
1. shēma.

NBS virsnieku amatu hierarhija (optimālā un reālā – 2004)

Opt. – 1356; reālā – 1331

■ optimāli

■ reāli

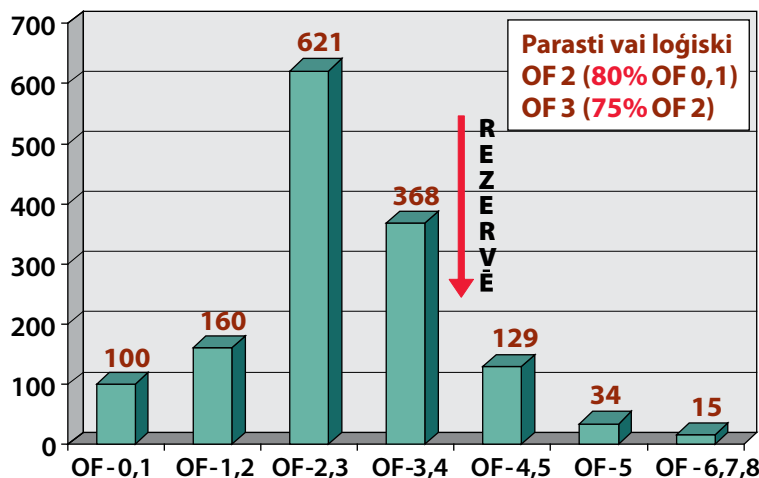
2. shēma.

NBS virsnieku amatu hierarhija (optimālā un reālā – 2007)

Opt. – 1356; reālā – 1302

■ optimāli

■ reāli

3. shēma.

NBS virsnieku amatu hierarhija (piemērs, kā nevajag plānot)

pēc štata – 1428 (2007. gads)

autoritātes līmenis (izglītības, kompetences un attieksmes pret padotajiem), gan dienesta ikdiena (sporta aktivitātes, tradīciju ievērošana, apbalvošana, stresa līmenis un citi), gan nodrošinājums un atalgojums, gan citi jautājumi, kuru pašreizējie risinājumi karavīrus neapmierina.

Realitāte ir tāda, ka 2006. gadā atvaļinājās 267 karavīri, šogad tikai pusgada laikā atvaļinājušies jau 256 karavīri; pērn profesionālajā dienestā pieņemti 628, bet šogad – tikai 125 cilvēki. Karavīru trūkums ir visos Spēku veidos. Ja kareivju amatiem cilvēku var sagatavot īsā laikā, tad virsnieku sagatavošana ir jāplāno vairākus gadus uz priekšu.

RAC darbības uzlabošana

Rekrutēšanas un atlases centra (RAC) amatpersonas ir veikušas lielu darbu, analizējot citu valstu pieredzi šajā jomā. Lai uzlabotu rekrutēšanu, ir *pirmkārt*, labāk jāmotivē jau esošie karavīri dienēt NBS, jo viņi praktiski demonstrē Latvijas sabiedrībai un atbild uz jautājumu, kādēļ cilvēkiem izvēlēties dienestu NBS; *otrkārt*, dienestam NBS jābūt materiāli un morāli motivētam, un, *treškārt*, RAC ir jābūt atbilstošiem resursiem, lai kvalitatīvi organizētu savu darbu.

Piemēram, laba reklāmas kompānija ļauj pārdot miljoniem grāmatas eksemplāru diennakts laikā un nopelnīt simtiem miljonu dolāru. Laba reklāma var arī ievērojami palielināt NBS dienētgrībētāju skaitu, bet tomēr pamatā ir karavīru materiālais nodrošinājums un viņu darba un dienesta prestižs Latvijas sabiedrībā.

Vēl viens piemērs. Salīdzinot NBS virsnieku un apakšvirsnieku algas (ar visām kompensācijām) ar algām līdzīgās civilajās specialitātēs Latvijā, var pārliecināties, ka tās ir vairākas reizes mazākas. Tas ir izteikti redzams attiecībā uz Jūras un Gaisa spēku speciālistiem – un ne tikai uz viņiem.

Ja salīdzina NBS ģenerāļu atalgojumu, kas tagad kopā ar visām kompensācijām ir Ls 1251, ar IeM ģenerāļu algu, tas ir vismaz 1,5 mazāks, un arī pēc plānotā algu paaugstinājuma situācija apmēram paliks līdzīga. Tās ir dažādas ministrijas, bet arī Aizsardzības ministrijā ir ievērojama atšķirība starp atalgojumu, ko saņem ministrijas ierēdņi, un nosacīti tāda paša līmeņa NBS Apvienotā štāba (AŠ) darbinieki – karavīri. Tendence ir līdzīga arī zemāko amatu kategoriju karavīriem, un tas samazina iespējas nokomplektēt NBS ar labu personālu.

NBS komplektēšanas stratēģija

Vārds “stratēģija” šeit varbūt ir nevietā, bet sākotnēji tiek piedāvāti daži priekšlikumi, kā motivēt karavīrus dienēt NBS un cilvēkus izvēlēties karavīra profesiju. Kopumā dienestam NBS vai darbam kādā citā valsts struktūrā ir jādod cilvēkiem stabilitātes un Latvijas valsts aprūpes izjūta. Cilvēkam ir svarīgi apzināties savu nepieciešamību sabiedrībai, valstij. Var bankrotēt bankas vai firmas, bet nevar bankrotēt valsts vai NBS. Tas ir konceptuāli, bet konkrēti varētu būt šādi ierosinājumi.

I. *Lai karavīri un Latvijas sabiedrība saprastu un zinātu karavīru darba nepieciešamību valstij, ir jābūt skaidri noteiktiem un formulētiem NBS uzdevumiem un vietai valsts drošības sistēmā. Tie, vispirms, ir stratēģiskā līmeņa dokumenti: Valsts drošības un militārā stratēģija. Šie dokumenti ir plaši jāapspriež sabiedrībā, un tiem ir jābūt saskaņotiem ar ES un NATO līdzīga līmeņa dokumentiem. Šajos dokumentos ir jānosaka, kā tiek sadalīti AM un IeM, NBS, policijas un citu drošības struktūru uzdevumi un kā tiks finansēti drošības pasākumi valstī un ārpus valsts.*

Otrkārt, ir skaidri jāzina, kā attīstīsies NBS un kāpēc tā un ne citādi. NBS attīstības un nākotnes neskaidrības, kā rāda karavīru anketēšanas rezultāti, rada karavīru neapmierinātību ar dienestu NBS. Latvijas Republikas Militārās stratēģijas mērķis ir noteikt Latvijas aizsardzības sistēmas attīstības principus pēc iestāšanās NATO un ES, kā arī veidus, kādos izmanto Latvijas NBS, lai miera, krīzes un kara laikā īstenotu valsts drošības un aizsardzības politikas mērķus.

II. *Dienestam NBS ir jābūt konkurētspējīgam ar darbu civilajās struktūrās. Tas ir atalgojums, medicīnas nodrošinājums, transporta un sakaru izdevumi un citi pakalpojumi.*

Plānojot karavīru un civilo darbinieku atalgojumu AM un NBS struktūrās, ir jāņem vērā daudzi faktori. Teorētiski ir zināms, ka motivācijai ir morālais un materiālais aspekts. Vienkāršāk ir analizēt materiālo aspektu, kura pamatā ir piedāvātais atalgojums, salīdzinot ar vidējo atalgojumu valstī.

Piemēram, ja NAA grib atrast labu pasniedzēju – speciālistu ar doktora grādu, tad nevar plānot viņam MK noteikto minimālo atalgojumu. Varētu būt šāds variants: lektoram ar maģistra grādu – kapteiņa atalgojums ar visām piemaksām,

docentam ar doktora grādu – majora, profesoram ar doktora grādu – pulkvežleitnanta, bet profesoram ar habilitētā doktora grādu – pulkveža. Tas jau dotu iespēju meklēt un atrast Latvijā atzītus un labus speciālistus.

Paskaidrojums: PSRS laika zinātņu kandidāta grāds tagad atbilst Latvijas doktora grādam, bet PSRS laika doktora grāds tagad atbilst habilitētā doktora grādam. Atšķirība ir 12–20 gadu intensīva darba savā zinātnes nozarē. Nākotnē būs tikai doktora grāds, bet ir vēl arī citi akadēmiskā personāla izvērtēšanas kritēriji.

Par morāli. Ja pildot valsts noteiktos uzdevumus (piemēram, dalība miera ieviešanas vai miera uzturēšanas operācijās), karavīrs iet bojā, tad viņa tuvākie radnieki – sieva, bērni – saņem naudas kompensāciju. Tas ir loģiski un saprotami, bet, ja par karavīra dzīvību samaksā divreiz mazāk nekā par televīzijas darbinieces telefonu sarunu publicēšanas morāliem zaudējumiem, tad tas nepaaugstina karavīru motivāciju dienēt un būt gataviem ziedot savu dzīvību, pildot valsts uzticētos uzdevumus, un vienlaicīgi norāda profesiju prestižu valstī.

III. Ieinteresēt karavīrus iegūt un pilnveidot izglītību savā dienesta specialitātē. Tas kopumā celtu NBS prestižu sabiedrībā.

Piemēram, ja NAA pasniedzējam ir maģistra vai doktora akadēmiskais grāds, viņa dienesta atalgojums pieaug, reizinot ar noteiktu koeficientu. Ja karavīram ir akadēmiskais grāds specialitātē, kurā viņš nedien, tad piemaksu var nemaksāt. Pieņemsim, karavīram ir maģistra vai doktora grāds fizikā vai teoloģijā, bet viņš dien Sporta klubā. Tad iegūtā izglītība netiek racionāli izmantota NBS interesēs un papildsamaksa nav loģiski pamatota. Toties, ja viņam ir akadēmiskais grāds NBS izmantotā sporta specialitātē, tad var saņemt piemaksu.

IV. Karavīrus vajag motivēt labi dienēt. Tam pamatā būtu gan izvērtēšanas sistēmas, gan karjeras plānošanas sistēmas pilnveide. Labs motīvs ir nākt dienēt (strādāt) struktūrā, kur ir skaidri zināmi noteikumi, kas tiek prasīti no karavīra un ko uzņemas darba devējs. Ja kadets var uzzināt, kas viņu sagaida pēc pieciem, desmit vai piecpadsmit gadiem un kas viņam būs jāizdara, lai sasniegtu plānoto, tad tas ir labs motīvs dienēt NBS.

Svarīgi ir objektīvi izvērtēt karavīra dienestu. Karavīriem ir jāzina savi darba rezultāti salīdzinājumā ar saviem kolēģiem. Tas var būt pamatā

veiksmīgai karavīra karjerai un virzīšanai uz prestižiem amatiem.

Kadeti tagad saņem profesionālā karavīra atalgojumu. *Priekšlikums ir kadetiņiem plānot stipendiju,* kas būtu daļa no esošā atalgojuma, bet atlikušo daļu viņš saņemtu, ja veiksmīgi beigtu mācības. Tas ļautu viņam veidot finansiālo uzkrājumu, lai veiksmīgi uzsāktu un turpinātu praktisko dienestu NBS. Piemēram, Lietuvā kadeti saņem stipendijas.

V. Motivēt karavīrus ilgāk dienēt NBS. Liela problēma cilvēkiem ir ar dzīvokļiem gan militārajā, gan civilajā dzīvē. Teorētiski var paņemt bankā kredītu, bet vajadzīga atbilstoša garantija – cits dzīvoklis vai cits nekustamais īpašums, ar ko karavīram ir problēmas, un/vai atbilstoša alga. Piedāvājums ir šo jautājumu palīdzēt karavīram risināt AM un/vai NBS.

Piemēram, karavīrs ņem kredītu dzīvoklim, bet garantants ir AM vai/un NBS. Karavīrs maksā dzīvokļa kompensācijas naudu kredīta dzēšanai, bet trūkstošo daļu – darba devējs. Kredits var tikt formēts uz 20 gadiem. Ja karavīrs nodien šo laiku, viņam paliek dzīvoklis. Ja viņš grib aiziet no NBS agrāk, viņam nāksies pašam atmaksāt atlikušo kredītu.

Vēl viens variants. Karavīrs, kas nodienjis NBS, piemēram, 20 gadu, saņem vienreizējo pabalstu, kas ļauj viņam nopirkt dzīvokli, kurš atbilstu viņa pakāpei. Tas varētu noderēt karavīriem, kuri nav izmantojuši pirmo iespēju. Līdzīgi to dara Polijā pēc 15 gadu dienesta BS. Tas motivē karavīrus laikus iet pensijā, jo Polijā ir Bruņoto spēku samazināšanas problēmas.

VI. Karavīru nodrošinājums, aizejot no dienesta NBS. Karavīram, dienot NBS, ir jābūt pārliecinātam par savu nākotni pēc dienesta. Tas ir pensiju liels un iespēja turpināt darbu civilajā sektorā.

Piemēram, karavīriem, kurus plāno atvaļināt no NBS, varētu organizēt dažādus kursus, kas ļautu viņiem atrast darbu civilajā dzīvē. Vācijā to dara brīvprātīga organizācija, kurā ir rezerves un aktīvā dienesta karavīri un kura sniedz palīdzību aktīvā dienesta karavīriem dažādās dzīves situācijās. Tā palīdz sagatavoties civilajai dzīvei pēc dienesta, palīdz sameklēt darbavietas un kontrolē aizsardzības budžeta izlietošanas lietderību. Latvijā ir līdzīga organizācija – Latvijas Aizsardzības spēku apvienība (LASA), kas ir oficiāli reģistrēta, bet vēl nav reāli uzsākusi savu plānoto darbību.

Satversmes tiesa pieņēma lēmumu par militārpersonu pensiju aprēķināšanas metodikas maiņu. Karavīri saņem dažādas kompensācijas, kas palielina karavīra ienākumus, bet, aprēķinot dienesta pensijas, daudz kas no tā netiek ņemts vērā. Viens piemērs. Karavīram – brigādes ģenerālim, kas nodienējis 42 gadus, izdienas pensija ir mazāka par valstī noteikto vecuma pensiju, tādēļ šis rezerves karavīrs nesaņem militāro vai izdienas, bet saņem tikai vecuma pensiju, kaut gan dienesta gadi PSRS Bruņotajos spēkos un dienests Latvijas NBS no 1992. gada līdz 1996. gadam netiek ņemts vērā, aprēķinot vecuma pensiju. Tas nepalielina motivāciju dienestam NBS.

Secinājumi

1. Kā tika atzīmēts, šie jautājumi prasa citu valstu pieredzes izpēti un detalizētāku priekšlikumu izstrādi un analīzi. Priekšlikumu ieviešana dzīvē dabiski prasa izdarīt grozījumus dažos likumos un citos normatīvajos aktos.
2. Vizija vai redzējums bez resursiem (finansēm) ir mirāža, tādēļ ir jāaprēķina priekšlikumu īstenošanai nepieciešamie resursi. Var piekrist Slovērijas NBS prioritāšu sarakstam: personāls, izglītība un modernizācija.

*Kārlis Krēslīņš, Dr. habil. sc. ing., Res. Br. Gen.,
Head of Defence Science Research Centre, National Defence Academy*

Analysis of the NAF Soldiers' Motivation for Military Service and Elaboration of the Strategy for the Recruitment of the Staff

Like in many countries, the motivation for the service and recruitment are essential for the Latvian NAF. The task of this research (joint initiative scientific research and education project) was to estimate the motivation of the soldiers for military service, to elaborate proposals for the improvement of the work of Recruitment and Draft Centre (RDC), to elaborate strategy of staffing NAF personnel. The following points are defined as the most essential for RDC work: to improve the motivation of the existing soldiers to continue their service in the NAF; the service the NAF must be materially and morally motivated; RDC must have adequate disposable resources. Experience of NATO states with professional armies must be studied and used. The following points are essential for the recruitment of the staff: tasks of the NAF must be clearly formulated and placed in the national security system; the future development of the NAF must be strictly articulated; service in the NAF must be competitive with civil employment; soldiers must have interest to improve their education; soldiers must be motivated to serve better and longer; secure guarantees after leaving service. Implementation of all these points demands some legislative changes and adequate financial resource. A comprehensive wording of priorities might be: personnel, education and modernisation.

Virsnieka profesionālās darbības modelēšana – priekšnosacījums sekmīgai virsnieku sagatavošanai militārajā mācību iestādē

Atv. māj. Jānis Mekšs

Foto: NAA

Ši raksta nolūks ir sniegt ieskatu pedagoģiskā procesa organizācijas īpatnībās militārajās mācību iestādēs, ievērojot Bruņoto spēku intereses. Kā praktiskais piemērs tiek iztirzāti komandsastāva virsnieku viengadīgā kursa rezultāti.

Atslēgas vārdi: pedagoģiskais process, sistēmpieeja, metodoloģija, modelis.

Kā jebkura cita cilvēku darbības joma, arī militāro aktivitāšu joma ir pakļauta fundamentālām sociālo norišu likumsakarībām. Būt karavīram vispirms nozīmē būt īpaši sagatavotam veikt daudz ko tādu, ko civilā dzīvē parasti neizprot vai pārprot, bet tas savukārt prasa sagatavot karavīrus, ievērojot to profesionālās darbības īpatnības. Turklāt jāpiezīmē, ka izziņas darbības teorijas un metodoloģisko līdzekļu izveide ir viens no grūtākajiem un arī sarežģītākajiem izaicinājumiem, ar kuriem cilvēcei ir jāstāpjas visā savā attīstības gaitā.

Šādā skatījumā metodoloģija top arī par līdzekli, ar kuru pēc iespējas pilnīgāk un efektīvāk atrisināt aktuālās pedagoģiskās teorijas un prakses problēmas. Tomēr pedagoģijas jomā ir pietiekami daudzas problēmas, kuras vēl tikai gaida risinājumus. Daudzviet izmantot metodoloģijas principus pedagoģijā ir visai grūti tieši tāpēc, ka zinātniskās un arī metodiskās darbības liberalizācijas apstākļos pieaug izglītības sistēmas un tās atsevišķo posmu pārveides koncepciju skaits. Tas likumsakarīgi veido arī šo atsevišķo koncepciju kritiķu un apoloģētu

pretstāvēšanu, kuras rezultātā parasti cieš tieši tā joma, kuru oponenti cenšas uzlabot.

Iepazīstoties ar referento literatūru augstskolu pedagoģijā, nākas secināt, ka jēdziens *pedagoģijas metodoloģija* šobrīd vēl nav precizēts. Šobrīd ir pieejamas tikai nedaudzas monogrāfijas, kurās tiek analizētas pedagoģijas metodoloģiskās problēmas,¹ kā arī raksti atsevišķos informatīvajos izdevumos un žurnālos.² Turklāt jāpiezīmē, ka pedagogi praktiski parasti no jebkura zinātniskā pētījuma cenšas izmantot tikai pedagoģiskās atziņas un maz interesejas par izziņas izpēti metodoloģiju – tiek ņemti piedāvātie līdzekļi biežāk sastopamo pedagoģisko problēmu risināšanai, nevis izzināta problēmu būtība un sakarības. Diemžēl praktiski ļoti bieži ignorē to, ka metodoloģija vispirms risina sistēmproblēmas, kā rezultātā viņi atkārtoti sastopas ar vienām un tām pašām problēmām, lai arī ārēji tās bieži izskatās dažādi.

Ja paanalizē situāciju militārajā izglītībā Latvijā, tad šo atziņu droši var attiecināt uz Nacionālo Aizsardzības akadēmiju (NAA), Mācību

pavēlniecību, kā arī Nacionālajiem Bruņotajiem spēkiem (NBS) kopumā. Dienot NBS, autors regulāri sastapās ar amatpersonu klaju nevēlēšanas iedziļināties jautājumos, kas bija saistīti ar militārās izglītošanas būtību, un piesegšanos ar formālām augstāku priekšnieku direktīvām pavēlēm. Tā visa rezultātā mācību procesa tiešie organizētāji parasti vadījās un, šķiet, vadās joprojām pēc principa: “ko nevar celt, to var velt; ko nevar velt, to var uzvelt citam kolēģim un aizbraukt ārzemju komandējumā”. Šī raksta nolūks ir sniegt ieskatu pedagogiskā procesa organizācijas īpatnībās militārajās mācību iestādēs, ievērojot Bruņoto spēku intereses.

Sistēmiskā skatījumā pedagogijas metodoloģijas galvenais uzdevums ir to metožu izveide, kas ļaus atrisināt sistēmiskās pedagogiskās problēmas to dabiskā veidā. Turklāt metodoloģiskie līdzekļi ir sekundāri, un tos izvēlas tā, lai tie vispusīgi atrisinātu pedagogiskās problēmas.

Sistēmiskā skatījumā metodoloģijai ir šādas pamatnostādnes:

1. Jebkura sistēmpētījuma sākotnēja nostādne ir, ka pētāmā sistēma jāskata viengabalaini. No šī pamatnostādnes izriet divi secinājumi:
 - a) sistēma var būt viengabalaina tikai tad, ja tā tiek pretstatīta savai apkārtni. Pedagoģisko aktivitāšu gadījumā apkārtni ir sociālā vide;
 - b) sadalot sistēmu, veidojas sastāvdaļas, īpašības un funkcijas. Turklāt īpašības un funkcijas noteiktos apjomos mijiedarbojas ar kopējā īpašībām. Tas nozīmē, ka sistēmas īpašības nav iespējams saprast, neievērojot vismaz dažas sastāvdaļu īpašības, un otrādi.
2. Priekšstatu par sistēmas viengabalainību veido saistība. Sistēmpētījumam jāatbilst specifiskās saistības, kā arī tās jāklasificē atbilstoši veicamajiem uzdevumiem.
3. Sistēmas struktūru nosaka tās sastāvdaļas un šo sastāvdaļu saistība, kas ļauj noteikt sistēmas sakārtotību, kā arī atsevišķos gadījumos darbības ievirzi.
4. Sistēmas īpašā pazīme ir tās uzbūves hierarhija. Šādas sistēmas struktūru raksturo saistības starp dažādiem tās hierarhijas līmeņiem.

Ievērojot šīs četras pamatnostādnes, var secināt, ka jebkura sistēma pieļauj dekompozīciju, un sistēmu jāpēta, pētot tās sastāvdaļas un saistības starp tām. Ja kādu objektu nevar dekompozēt, tad šo objektu nevar uzskatīt par sistēmu.

5. Pedagoģiskās pamatizpausmes ir pedagoģiskā darbība, mijiedarbība un process. Starp šiem fenomeniem ir daudzpusēja un hierarhiska saistība.

Gan mācīšanu, gan arī audzināšanu nevar reducēt līdz kādai pamatizpausmei, kā arī pedagoģiskās darbības analīze nespēj noteikt sociālās pieredzes apgušanas psiholoģiskā procesa īpatnības un likumsakarības.³ Pedagoģiskā procesa pamatizpausmju psiholoģiskās likumsakarības parādās pedagoģisko sistēmu darbībā.

Ievērojot iepriekš teikto, var definēt pedagoģiskās sistēmas jēdzienu: pedagoģiskās sistēmas ir tādas, kuru darbība nodrošina pedagoģisko mērķu sasniegšanu. Militārās mācību iestādēs pedagoģiskā sistēma nodrošina karavīru (virsnieku) izveidi un sagatavošanu Bruņotajiem spēkiem.

Militārās profesijas īpatnības nosaka, ka mācības (studijas) militārajā mācību iestādē jāorganizē tā, lai vispusīgi attīstītos kadetu intelektuālās un fiziskās funkcijas, jo to pieprasa mūsdienu militārie izaicinājumi un pretdarbības metodes. Daudzu valstu militārās mācību iestādēs veiktie pētījumi rāda, ka topošo virsnieku izveidē ir specifiskas likumsakarības.⁴ Būtiskākās pedagoģiskās likumsakarības ir šādas:

- kadetu mācību, attīstības, izglītošanas, audzināšanas un psiholoģiskās sagatavošanas vienotība, lai sagatavotu virsnieku sekmīgai darbībai ekstremālās situācijās;
- pedagogu ietekmēm jābūt adekvātām kadetu izziņas (kognitīvajām) un fiziskajām iespējām;
- pedagoģiskajā procesā jāmodelē virsnieka dienesta darbības un to organizācijas īpatnības.

Šīs pedagoģiskā procesa likumsakarības parasti tiek atainotas mācību (studiju) programmās, mācību plānos, metodiskajos norādījumos, nolikumos, instrukcijās u. c. normatīvajos aktos. Tomēr reālā situācija rāda, ka ir nepietiekoša informācijas apmaiņa starp militāro izglītību organizējošām un vadošām institūcijām un NBS vienībām, kurām tiek gatavoti virsnieki.

Virsnieku sagatavošanas sistēmas vadībā tiek izmantots šāds modelis:

- 1) darbības modelis – komplekss virsnieka darbības mērķu, satūra un mērķu sasniegšanas līdzekļu apraksts vienībās dažādos apstākļos; darbības modeli izveido

zinātniskās iestādes, ievērojot bruņoto spēku prasības. Šis modelis nodrošina virsnieku sagatavošanas vadību un nepieciešamo zināšanu, prasmju, iemaņu izveidi mācību procesā;

- 2) specializācijas modelis (virsnieks var būt gan kājnieks, gan SUV kaujinieks, gan jūrniece u. tml.) – komplekss virsniekam nepieciešamo militāro un profesionālo prasību, psihisko īpašību (uztveres, informācijas apgušanas un spējas to izmantot u. tml.) apraksts dienestam bruņoto spēku vienībās.

Specializācijas modelis tiek izveidots, ievērojot visa veida informāciju, kas tiek iegūta no vienībām. Šie abi modeļi tiek apvienoti vienotā modeli – komandsastāva virsnieka (virsnieka speciālista) darbības apkopojošā modeli katram spēku veidam. Ja ir nepietiekama mijiedarbība starp militāro mācību iestādi un bruņoto spēku vienībām, noteikti veidosies nepilnības virsnieku sagatavošanā, kuras būs saistītas ar iepriekšminēto – pedagoģisko procesu militārajā mācību iestādē, tā saturu un struktūru.

Turpinājumā 1. zīmējumā tiek piedāvāts komandsastāva virsnieka (virsnieka speciālista) darbības apkopojošais modelis.

Lai virsnieku sagatavošana būtu maksimāli saistīta ar reālām profesionālām prasībām, noteikti jāievēro, vai pretendents pēc savām personiskajām īpašībām atbilst profesionālām prasībām konkrētam amatam. Šī prasība jāievēro visā virsnieka karjeras laikā, norikojot viņu amatos.

Virsnieka darbības apkopojošā modeļa izveides metodikā var nodalīt šādus galvenos posmus:

- 1) sistēmas “militārā mācību iestāde – vienības” sakaru analīze un sintēze. Virsnieka darbības apkopojošā modeļa struktūras un satura pamatojums;
- 2) virsnieka darbības kopējās shēmas izveide, ievērojot mērķus un veicamos uzdevumus;
- 3) virsnieka darbības mērķu, līdzekļu, funkciju un apstākļu apraksts. Profesiju aprakstošās anketas izveide;
- 4) virsnieka darbības sastāvdaļu novērtējums. Virsnieku anketēšana NBS vienībās;
- 5) virsnieka sagatavošanai nepieciešamā laika noteikšana, ievērojot sagatavošanas procesa struktūru un saturu. Anketēšanā iegūto datu apstrāde un virsnieku sagatavošanas procesa subjektu (mācāmo un pasniedzēju, instruktoru u. tml.) darbības apraksts;

- 6) virsniekam pieprasīto personisko īpašību noteikšana un virsnieka profesijas apraksta (profesiogrammas) izveide;
- 7) virsnieka personisko īpašību, rakstura un temperamenta iezīmju, kā arī darbības psihisko stāvokļu grupēšana un pārskatu izveide;
- 8) virsnieka profesionālo īpašību svarīguma noteikšana darbībai ekstremālos un mūsdienu kaujas apstākļos;
- 9) virsnieka profesionālo īpašību kopuma noteikšana darbībai dažādās vienībās un spēku veidos ekstremālos un mūsdienu kaujas apstākļos.

Pēc tam, kad ir izveidoti virsnieka un darbības modeļi, tie tiek apvienoti apkopojošā modeli un noformēti noteiktā dokumentālā formā, piemēram, kvalifikācijas prasību u. tml. veidā. Šādi virsnieka darbības apkopojošais modelis funkcionāli saistās ar pārējiem modeļiem, kuri tiek izmantoti mācību un pedagoģiskajā procesā. Šīs saistības ir parādītas 2. zīmējumā.

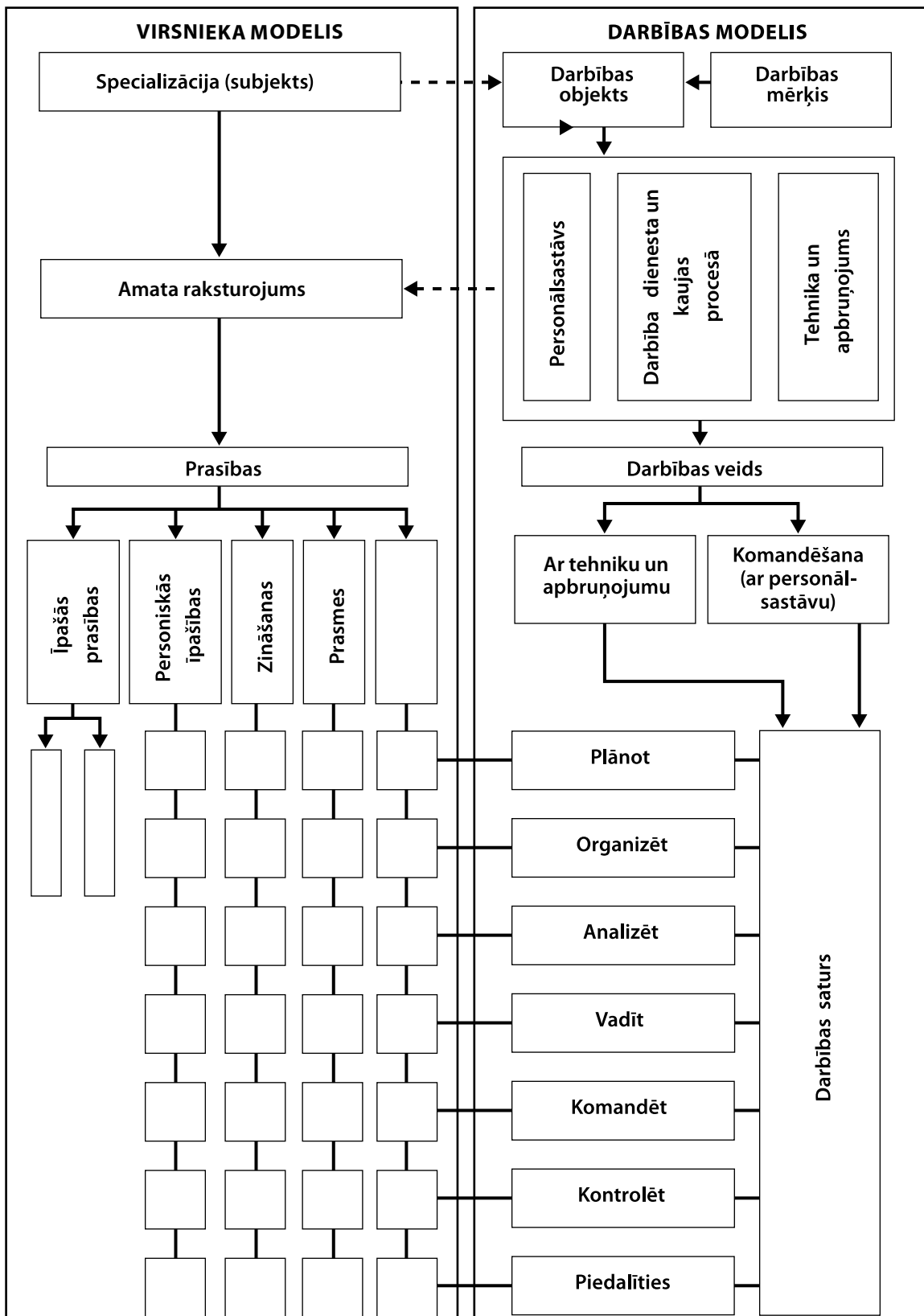
Virsnieka darbības apkopojošā modeļa funkcionālām saistībām militārās sagatavošanas sistēmā var būt dažādas formas un saturs. Parasti tas ir atkarīgs no tā, kādā līmenī veidojas šīs saistības, cik spēcīgas ir šīs saistības, kādi metodiskie paņēmieni tiek izmantoti un kas to dara u. tml. Jebkurā gadījumā ir būtiski, lai saglabātos šo saistību jēga: nodrošināt militāro mācību iestādi ar objektīvu informāciju par to, kāda ir virsnieku profesionālā darbība un kas ir nepieciešams bruņotajiem spēkiem. Turklāt šie modeļi nav statistiski, bet mainās, atkarībā no tā, kā mainās virsnieka profesionālā darbība.

Ievērojot virsnieka nepārtrauktas profesionālās attīstības dienestā koncepciju, kā arī ievērojot dinamisko militārās tehnikas un apbruņojuma attīstību, kas būtiski nosaka virsniekam nepieciešamo darbību ievirzi, virsnieka profesionālās darbības apkopojošais modelis nepārtraukti jāpilnveido, jāveic izmaiņas u. tml. jākorrigē, ievērojot to mainīgo militāro vidi, kurai tiek gatavoti virsnieki. Tas ir process.

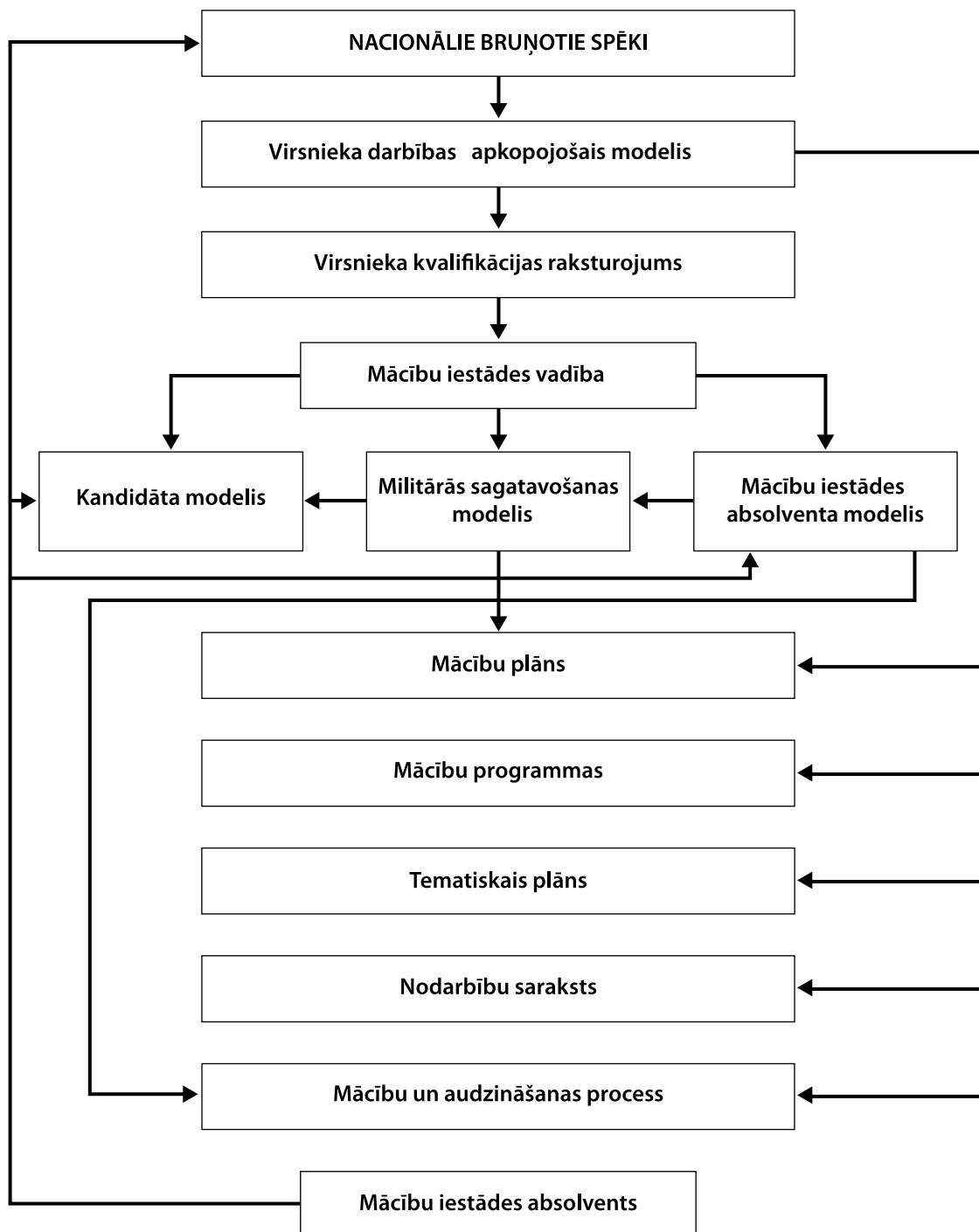
Šādi modeļēšanas objekti ir:

- virsnieka profesionālā militārā darbība;
- pedagogu, kuri sagatavo virsniekus, un kadetu, klausītāju darbība;
- mācību plāni un programmas;
- virsnieku personiskās un psihiskās īpašības;
- virsnieku zināšanas, prasmes un iemaņas.

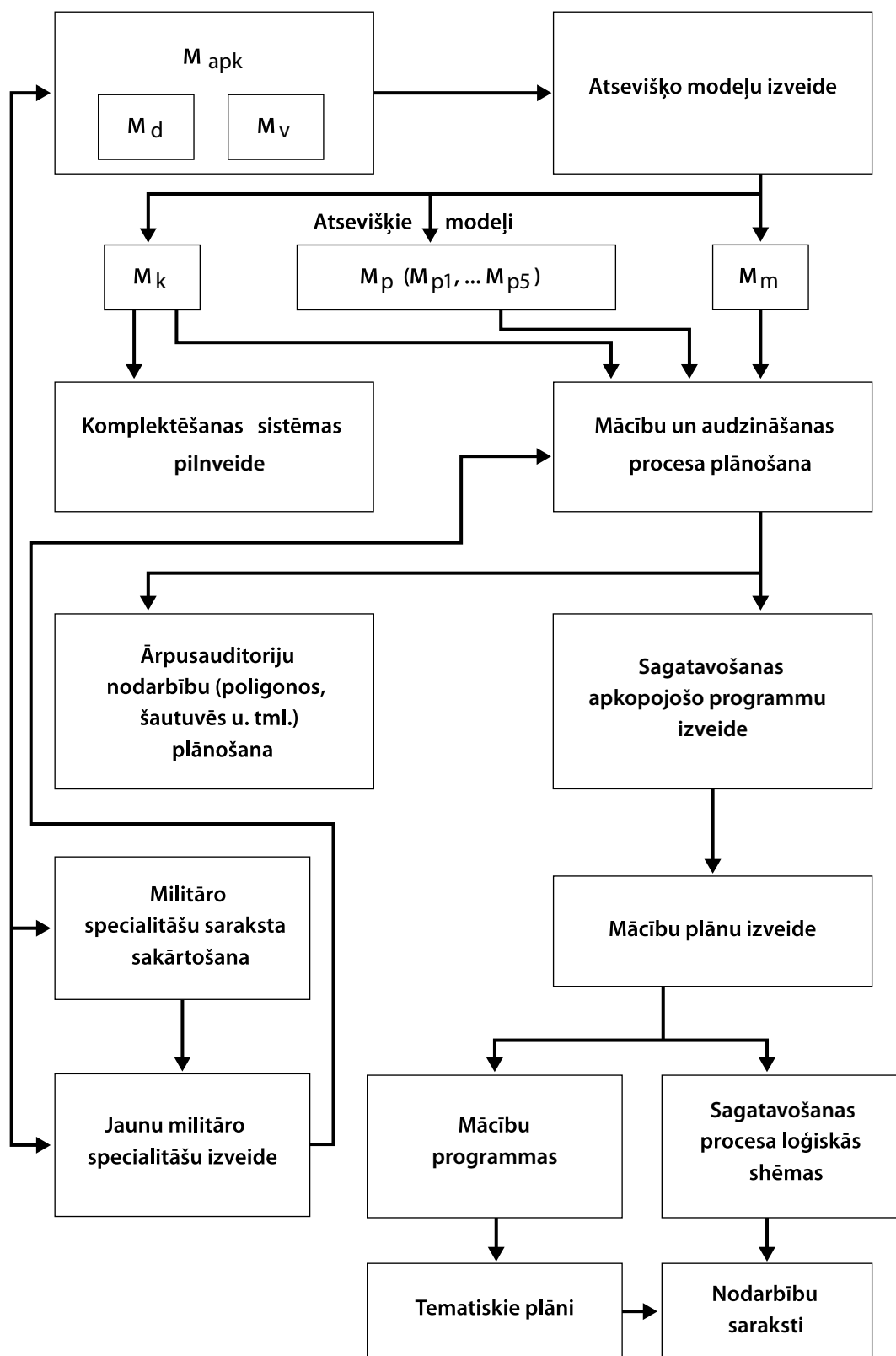
1. zīm. Virsnieka darbības apkopojošā modeļa shēma

2. zīm. **Virsnieka darbības apkopojošā modeļa funkcionālās saistības militārās sagatavošanas sistēmā**

3. zīm. Uzdevumi, kurus var veikt, izmantojot virsnieka darbības apkopojošo modeli

Lai pamatoti noteiktu visu modelēšanai nepieciešamo, jāveido virsnieka darbības izpētes programmas, kuru nolūks būtu vispusīgi noteikt virsnieka profesionālās darbības īpatnības.

3. zīmējumā shematiski parādīti galvenie uzdevumi, lai pilnveidotu militāro mācību iestāžu darbību, kandidātu mācībām atlasī, mācību un audzināšanas procesa plānošanu, mācību programmu izstrādi u. tml., t. i., visu to, ko iespējams veikt, izmantojot virsnieka darbības apkopjošo modeli.

Virsnieku sagatavošanas procesa vadības nolūks ir sasniegt optimālo sagatavošanas struktūru, saturu un formu, ievērojot spēku veidu un militārās darbības īpatnības. Virsnieku militārās sagatavošanas saturs uzrāda mērķu, uzdevumu, līdzekļu, funkciju un darbības apstākļu saistību. Mērķi un uzdevumi nosaka militārās sagatavošanas saturu, kas tiek formalizēts. Šīs formas ir mācību un metodiskie paņēmieni un līdzekļi, kas nodrošina virsnieku sagatavošanas mērķu sasniegumu. Militārās sagatavošanas mērķus nosaka kvalifikācijas prasības vienībās. Virsnieku sagatavošanas saturs tiek formalizēts mācību programmās, bet tā forma un struktūra – mācību plānos un nodarbību sarakstos.

Virsracionālākais veids, kā noteikt sagatavošanas (mācību, studiju) rezultātus, ir sagatavošanas posma sekmju analīze. Diemžēl precīzi noteikt visu piedāvāto pedagoģiskās sistēmas sastāvdaļu (īpaši audzināšanas) ietekmi uz sekmības kvantitatīvajiem rādītājiem (vienkārši sakot – atzīmēm) ir visai pagrūti. Šādā skatījumā rodas iespējas plašai un parasti mazsaturīgai retorikai par to, “kas būtu, ja būtu”. Tomēr atzīmju analīze (statistiska) sniedz kopējo ieskatu par to, vai ir sasniegti tie mērķi, kas bija noteikti, kā arī papildu informāciju par

citām pedagoģiskās sistēmas sastāvdaļām un to saistībām.

Autors kā praktisko piemēru piedāvā izanalizēt jau notikušu faktu militārajā izglītībā – komand-sastāva virsnieku viengadīgo kursu personām ar augstāko izglītību. Šāda programma NAA tika istenota no 2001. līdz 2005. gadam. Katrs kadets saņēma daudzas atzīmes dažādos priekšmetos, kuras var apstrādāt ar statistiskām metodēm. Visas ziņas par kadetu sekmēm tika saņemtas NAA Mācību daļā 2005. gada rudenī. Diemžēl šī informācija bija pieejama tikai uz veidlapām, tā ka autoram pašam nācās veikt visu atzīmju apkopšanu un statistisko analīzi elektroniski, lai iegūtu pārskatāmu informāciju par šo studiju kursu. Tika izmantota programma *Microsoft Office Excel 2003*.

Atzīmes tika sagrupētas pa katedrām, lai būtu uzskatāmi redzama kadetu sekmība priekšmetu grupās. 1. tabulā ir uzrādīti kadetu sekmīguma statistiskie rādītāji; 2. tabulā ir uzrādītas saistības (korelācijas – r) starp 1. tabulas statistiskajiem indikatoriem. Šādi ir iegūta informācija par to, kas tad isti ir noticis analizējamā kursā.

Vidējā atzīme, ko šajā laikā (četros gados) saņēmuši kadeti līdz integrētajam eksāmenam, $M=7,1$. Tas objektīvi rāda NAA darbu, kā to novērtējuši pasniedzēji, t. i., iekšējais vērtējums – “labi”. Kadetu sekmīguma vērtēšanā piedalījās arī pārstāvji no NBS, kuri piedalījās kvalifikācijas darbu aizstāvībā un integrētajā eksāmenā, tātad tika veikts arī ārējais vērtējums. Kvalifikācijas darbu vidējā atzīme $K=7,0$, integrētā eksāmena vidējā atzīme $I=6,4$. Šāda virspusēja analīze rāda, ka NBS kā pasūtītājs bija apmierināti ar NAA veikumu 70–80% apmērā (vidējā atzīme 8 “ļoti labi” norādītu, ka NAA ir izpildījusi visas prasības 100% apmērā).

1. tabula. Kadetu sekmīguma vidējie rādītāji studiju noslēgumā (2002.–2005. gg.)

	2002. g.	2003. g.	2004. g.	2005. g.
Taktikas katedra (TK)	7,1	6,8	6,2	5,7
Tehnisko zinību katedra (TZK)	7,0	7,1	7,0	6,8
Vadības un politisko zinību katedra (VPZK)	7,2	6,7	6,8	7,0
Fiziskās kultūras katedra (FK)	8,6	7,4	7,9	7,3
Valodu skola (angļu valoda) (VS)	7,4	6,7	7,0	7,2
Kopējā studiju vidējā atzīme (M_j)	7,5	6,9	7,0	6,8
Kvalifikācijas darbs (K_j)	7,3	6,9	7,3	6,1
Integrētais eksāmens (I_j)	7,0	6,0	6,5	4,9

2. tabula. Saistības starp kadetu sekmīguma rādītājiem

r	TK	TZK	VPZK	FK	VS	M_i	K_j
TZK	0,80						
VPZK	0,25	-0,27					
FK	0,69	0,41	0,75				
VS	0,06	-0,41	0,98	0,67			
M_i	0,82	0,48	0,71	0,97	0,58		
K_j	0,74	0,87	0,11	0,74	0,02	0,72	
l_j	0,83	0,80	0,32	0,87	0,21	0,86	0,97

Analizējot 1. un 2. tabulā apkopotus datus, pirmais, kas nepārprotami tiek parādīts, ir prasība kadetiem būt fiziski ļoti izturīgiem, jo tikai tādi spēj izturēt NAA mācību un sadzīves slodzi (2. tabula, izceltie dati). Sadzīviski sakot, kadetu sekmes ir ļoti atkarīgas no viņu fiziskās kondīcijas, kas norāda uz to, ka studijas NAA neatbilst cilvēka fizioloģiskām prasībām. Tas savukārt ir diskutabli juridiskā skatījumā. Arī tas, ka kadeti, kam vienā priekšmetā ir labas sekmes, parasti tādas pašas sekmes ir arī citos priekšmetos, un viņi sekmīgi pabeidz akadēmiju, netieši apstiprina iepriekš sacīto.

Fiziskās kultūras katedrai ir arī stabilākie rādītāji sekmīgumā (1. tabula, izceltie dati). Tas nozīmē, ka zinātniski pamatoti uzlabojot un pilnveidojot kadetu fizisko sagatavotību, var būtiski uzlabot kopējo sekmīgumu. Ievērojot to, ka mācības notika tikai vienu gadu un kadeti šādā laikā nespēj būtiski uzlabot savu fizisko kondīciju, bet parasti tikai pilnveidoja jau iegūto, jāuzslavē RAC darbs, atlasot kadetkandidātus.

Stabili ir strādājuši valodas skolas pasniedzēji, tomēr labas svešvalodas zināšanas praktiski nav ietekmējušas kadetu ārējo (NBS) vērtējumu – saistības $r=0,02-0,21$. Tas liek aizdomāties par to, no kādiem avotiem kadeti smēlās savas atziņas kvalifikācijas darbam un gatavojoties integrētajam eksāmenam. Tomēr kadetu valodas zināšanām bija spēcīga saistība ($r=0,98$) ar VPZK priekšmetiem, kas var norādīt uz civilo mācību iestādēs apgūtā ietekmi, vai arī uz to, ka bez svešvalodas zināšanām bija grūti apgūt VPZK mācību programmas.

Tehnisko zinību katedras veikums ir vērtējams kā stabils (1. tabula), lai arī ir novērojama atrautība no dažu katedru darbības (2. tabula). Šķiet, ka kadeti bijis visvieglāk mācīties TZK

priekšmetus – saistība ar FK ir vismazākā ($r=0,41$). Tomēr jāsecina, ka TZK bija liela ietekme uz kadetu sekmīgumu, un NBS ir apmierināti ar tās darbību – $r=0,80-0,87$ (2. tabula).

Vadības un politisko zinību katedras statistiskie rādītāji norāda uz to, ka tā realizēja stabilu programmu (1. tabula), kurai bija vāja saistība ar militāro jomu, turklāt kadeti ļoti maz izmantoja VPZK iegūtās zināšanas gala pārbaudījumos, bet NBS neinteresēja šīs katedras darbība (2. tabula).

Taktikas katedras rādītāji ir ļoti diskutabli, ievērojot šīs katedras īpašo statusu militāro zinību apgūšanas procesā un virsnieku sagatavošanā NAA. Diemžēl ir novērojama kadetu un TK pasniedzēju savstarpējā neizpratne – četrus gadu laikā kadetu sekmes TK pasniegtajos priekšmetos ir kritušas no 7,1 līdz 5,7 (1. tabula). Ievērojot iepriekš teikto, var secināt, ka TK nepietika resursu tās programmas realizēšanai, kāda ir nepieciešama pilnvērtīgai virsnieku sagatavošanai. Vismaz viens gads ir acīmredzami nepietiekoši, lai sagatavotu virsnieku, kurš saprot mūsdienu militāro taktiku. Pretējā gadījumā jāuzskata, ka TK pasniedzēji bija profesionāli nekompetenti un tikai traucēja pārējām katedrām, jo TK ietekme kopējā mācību procesā bija spēcīga – īpaši NBS skatījumā (2. tabula).

Var pat teikt, ka katedra, kurai sākotnēji bija atvēlēta vismazākā loma virsnieku sagatavošanā – t. i., Fiziskās kultūras katedra – bija darbojusies vislabāk un vissekmīgāk, bet NAA formālais līderis Taktikas katedra – vissliktāk un visneefektīvāk. Lai kā, bet oficiālā personālsastāva atbalvojumu prakse liecina pretējo, kas norāda arī uz vadības nekritisko un tendenciozo attieksmi, t. i., apriori tiek pieņemts, ka TK ir labākā NAA katedra.

Sistēmpieejas skatījumā NAA komandsastāva virsnieku viengadīgais kurss bija nesabalansēts, kā

arī tam bija nepārdomāta struktūra un neizteikti hierarhisks. Savulaik lēmums par pāreju no četrgadīgā (arī trīsgadīgā) mācību kursa uz viengadīgu personām ar augstāko izglītību bija izteikti politisks, un tam bija visai voluntāra argumentācija: "četri gadi valstij ir pārāk dārgi, viens gads ir lētāk". Tika piesaukta citu valstu pieredze, ignorējot šo valstu argumentāciju. Šobrīd, analizējot viengadīgā kursa rezultātus, var secināt, ka no pedagogijas viedokļa viens gads ir nepietiekoši virsnieka pamatizgītošanai.

Lai arī 2005. gadā komandsastāva virsnieku kurss tika pagarināts līdz pusotram gadam, tas, ievērojot iepriekš teikto, var būt nepietiekoši pilnvērtīgai virsnieku sagatavošanai. Šobrīd šādi ir sagatavots tikai viens kurss, tā ka par tā veiksmīgumu vēl pārāgi spriest. Diemžēl pieredze rāda, ka jautājumi par virsnieku sagatavošanu visos tās aspektos tiek risināti voluntāri un ignorējot kritiku.

Izskatītais piemērs rāda, ka NBS ir tikai tuvināts priekšstats par virsnieka darbības apkopjošo modeli, un darāmā šeit vēl ir daudz. Kamēr nebūs precīza priekšstata par to, kas jā dara virsniekam, būs problēmas ar to, kā kadetus tam sagatavot, kā sagatavot jaunākos štāba virsniekus u. tml.

Secinājumi

- 1) Virsnieku sagatavošanas modeļēšana jābalsta uz NBS prasībām, kurām jābūt kvalitatīvām, lai metodoloģiski pēc iespējas pilnvērtīgāk varētu noteikt virsnieku sagatavošanas mērķus, saturu un formas.
- 2) Virsnieku sagatavošanas pedagoģiskās sistēmas modeļēšanas galvenā īpatnība ir tās dinamisms, atkarība no mācāmo (kadetu, klausītāju) intelektuālās un fiziskās attīstības, kā arī no pasniedzēju profesionālās sagatavotības pedagoģiskā darba pieredzes. Militārās mācību iestādes akadēmiskam personālam pastāvīgi jāpilnveido virsnieku sagatavošanas process visās tā izpausmēs.
- 3) Virsnieku sagatavošanas procesa modeļēšanā jāievēro militārās un politiskās aktualitātes, būtiskās izmaiņas prasībās, kādas tiek izvirzītas virsnieku profesionālajai sagatavotībai (mērķi, termiņi sagatavošanas procesam, mācību formas u.tml.), kā arī spēku veidu tehniskais nodrošinājums un kaujas darbības metodes un formas.

ATSAUCES

- 1 Špona A. Audzināšanas teorija un prakse. – Rīga : RaKa, 2001. – 162 lpp.
Бадмаев Б. Ц. Психология и методика ускоренного обучения. – Москва : ВЛАДОС, 1998. – 272 с.
Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций). – Москва : Совершенство, 1998. – 608 с.
Гласс Д., Стенли Д. Аналитические методы в педагогике и психологии. – Москва : Прогресс, 1976. – 496 с.
Нечаев В. Я. Социология образования. – Москва : издательство МГУ, 1992. – 200 с.
Образцов П. И. Методы и методология психолого-педагогического исследования. – Санкт-Петербург : Питер, 2004. – 268 с.
- 2 Piemēram: Richard A. The Place of Systematic Reviews in Education Research // British Journal of Educational Studies. – 2005. – (Vol. 53). – (Issue 4). – P. 399–416.
Beachboard J. C. Rigor, Relevance and Research Paradigms : A Practitioner's Perspective // The Handbook of Information Systems Research. – Idaho State University, USA : Idea Group Publishing, 2004. – P. 117–132. – ISBN: 1-59140-144-5.
Bevan B. Starting With What We Know : A CILS Framework for Moving from Physical to Virtual Science Learning Environments // E-Learning and Virtual Science Centers – Heshey, PA : Information Science Publishing, 2005. – P. 68–92. – ISBN: 1-59140-591-2.
Booth S. Method, Research, Science, and Methodology: Doing, acting, understanding, and committing // Scandinavian Journal of Educational Research. – 2005. – (Vol. 49). – (Issue 3). – P. 325–328.
Eisenhart M. Hammers and Saws for the Improvement of Educational Research // Educational Theory. – 2005. – (Vol. 55). – (Issue 3). – P. 244–261.
Glynis G. Case Study Research // Journal of Geography in Higher Education – 2005. – (Vol. 29). – (Issue 3). – P. 421–427.
Thorleif L. A Metamodel of Central Inferences in Empirical Research // Scandinavian Journal of Educational Research. – 2005. – (Vol. 49). – (Issue 4). – P. 385–398.
Бергсон А. Здравый смысл и классическое образование // Мир образования. – 1997. – № 2. – С. 75–78.
Монахов В. М. Аксиоматический подход к проектированию педагогической технологии // Педагогика. – 1997. – № 6. – С. 26–31.
- 3 Auerswald D., Breslin-Smith J., Thornhill P. Teaching Strategy through Theory and Practice // Defence Studies. – 2004. – (Vol. 4). – Issue 1. – P. 1–17.

- 4 Bradley J. P., Nicol A. M. Personality Change of Officer Cadets in the Canadian Forces // Psychological Reports. – 2003. – (Part 1). – (Vol. 93). – (Issue 3). – P. 925–928.
- Eid J., Meland N. T., Matthews M. D., Johnsen B. H. Dispositional Optimism And Self-Assessed Situation Awareness In A Norwegian Military Training Exercise // Perceptual & Motor Skills. – 2005. – (Part 1). – (Vol. 100). – (Issue 3). – P. 649–658.
- Hoy H. C. Strange Love Affairs with West Point // Sewanee Review. – (2004). – (Vol. 112). – (Issue 1). – P. 148–156.
- Myers J. E., Bechtel A. Stress, Wellness, And Mattering Among Cadets At West Point : Factors Affecting A Fit And Healthy Force // Military Medicine. – 2004. – (Vol. 169). – (Issue 6). – P. 475–482.
- Lovgen A. A. Education and Soldier Quality: the German Experience // Military Review. – 1983. – №4. – P. 67–73.
- Plaviņa, L. Analysis of the physical activities and health-related behaviours of the cadets of the National Defence Academy of Latvia // Papers on Anthropology. – 2005. – (Vol. 14). – P. 232–236.
- Snider D. M.; Priest R. F., Lewis F. The Civilian-Military Gap and Professional Military Education at the Precommissioning Level // Armed Forces & Society. – 2001. – (Vol. 27). – (Issue 2). – P. 249–272.
- Visser D. Image and identity in military education: a perspective on the South African Military Academy // Society in Transition. – 2002. – (Vol. 33). – (Issue 1). – P. 173–186.
- Груздев Б. П. Формирование творческого мышления офицеров в вузах // Военная мысль. – 1993. – № 11. – С. 61–68.
- К вопросу реформирования системы военного образования и порядка прохождения военной службы / Михайловский А. П., Скок Н. А., Мальячук Б. М., Груздев Н. М. – Военная мысль. – 2000. – № 1. – С. 77–79.
- Перевалов В. Ф. Офицерский психологический практикум. – Москва : Знание, 1991. – 64 с.
- Подольяк Я. В. Личность и коллектив : психология военного управления. – Москва : Военное издательство, 1989. – 350 с.
- Потянин С. П. О творческих аспектах управленческой деятельности офицера // Военная мысль. – 1998. – № 6. – С. 41–46.

Jānis Mekšs, Major (retired)

Modelling of the Professional Activities of Officers – a Precondition for a Successful Training of the Officers in Military Educational Institutions

The goal of this article is to give and insight in the peculiarities of the organisation of the pedagogical process in military educational institutions taking into account the interests of the armed force. Pedagogical system of a military educational institution provides for the graduates being ready for the respective armed force. Modelling of the officer training must be based on the qualitative requirements of the NAF in order to define the goals, contents and forms of the training. The principal peculiarity of the modelling of the pedagogical system for officer training lies in its dynamism depending on the intellectual and physical growth of the students, as well as the professional level and experience of the academic personnel. The training process must be constantly improved. Current military and political topicalities and principal changes in the requirements for the professional fitness of officers must be observed, as well as the technical provisions of the arms of service and methods and forms of military actions.

Foto: Finnish Defence Forces

Somijas Aizsardzības spēku karavīrs mācībās ar pārnēsājamo pretgaisa aizsardzības raketi

CIOR • CIOMR • NRFC CONGRESS • CONGRÈS
RIGA-LATVIA
31 JULY - 5 AUGUST 2007

Tikai nepilnu gadu pēc NATO Rīgas samita jaunās NATO dalībvalsts Latvijas galvaspilsētā Rīgai atkal tika parādīts gods – šogad mums tika uzticēts uzņemt Sabiedroto valstu rezerves virsnieku konfederācijas (*Interallied Confederation of Reserve Officers*) vasaras kongresu. CIOR dalībnieces bija atzinušas Latvijas Rezerves virsnieku asociāciju, jau kopš Latvija kļuva par Partnerattiecību mieram (*PfP*) dalībvalsti, vēl pirms Latvijas uzņemšanas NATO.

2007. gada CIOR vasaras kongresa centrālais pasākums bija Rezerves karavīru pēcmisijas aprūpes (*post-deployment care*) jautājumiem veltītais seminārs, ņemot vērā, ka arvien lielāks skaits NATO rezervistu tiek nosūtīti uz karadarbības rajoniem. Seminārā tika apspriesti rezervistu pēciesaistes tiesiskie un medicīniskie aspekti, gūtās mācības, ģimenes labklājība, materiālais un darba nodrošinājums, minimālās prasības. Izstrādātais ieteikumu projekts šoruden tiks iesniegts NATO Militārajai komitejai Briselē.

(Publikācijai izmantots materiāls no LRVA bijetena CIOR RIGA NEWS, kā arī no CIOR interneta mājaslapas www.cior.net)

Foto: CIOR

Dear participants of
CIOR-CIOMR-NRFC
Congress,

We are pleased that
Riga has been chosen to
be the host of the 2007
CIOR-CIOMR-NRFC
Summer Conference.

Recent experience has
showed the great impor-
tance of the reserves in
military operations and
more and more reser-

vists are deployed abroad for serving in operational theaters. Therefore, post-deployment follow-up care for reservists is a relevant issue for the Alliance and is the main topic on the agenda of this year's Summer Congress. Facing the new international security environment, our task is to foster the professional development of the reservists across the Alliance and its partners.

Much can be gained from sharing the information. Therefore, I believe that the Congress will be of great value for all participants.

I wish you productive work and hope that the Congress will be a forum for valuable exchanges of opinions and ideas.

Minister for Defence
Atis Slakteris

Dear participants of
CIOR-CIOMR-NRFC
Congress,

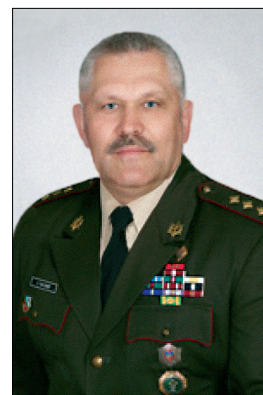
You are sincerely wel-
come to Riga!

Reserve officers' active
support to the armed
forces of their countries
is very important and
constitutes an invaluable
defence asset. More and
more countries recognize
the value of reservists
as a contribution to operations and their deploy-
ment has been on the rise in recent years. Reservists
serve both as a strategic and operational resource
and besides, they provide a vital link with the civil
community.

Reservists' input is essential not only for their
native countries but also for NATO. As the Alliance
takes on expanding roles in global security, the
importance of reserves will significantly increase
in the near future.

There are many lessons learned as well as many
issues and problems to be discussed and analysed.
Taking into account all the above mentioned I see
the upcoming Congress as a forum of great impor-
tance that will provide an opportunity for in-depth
discussions and sharing of ideas.

Parliamentary Secretary
for the Ministry of Defence /
Congress Director Col (R) Juris Dalbins

Baltic, Nordic and CIOR cornerstones

Benita Feldmane is the chief organiser of the summer congress. A vascular surgeon now retired from clinical work, she earned a reputation as a good manager and administrator in various medical associations. Later she was a founding board member and the second President of the LRVA. To those who have worked with Benita, it is no surprise that she was the one to rise to the challenge of running this event.

What is the significance of the congress to Latvia?

CIOR is obviously very important to Latvia and the LRVA after our NATO membership. But we also cooperate in other dimensions. We have cooperated with the other Baltic reserve officer communities for a decade or more. After EROK, LAFRA and LRVA were organized as associations, we signed a trilateral cooperation agreement.

This decade we have also cooperated with the other ROAs around the Baltic Sea, most closely with the Norwegian NROF and the Swedish SVEROF associations. We have bilateral cooperation agreements with NROF and SVEROF. Under these agreements, we have organised many activities, not only for reserve officers but also for full timers in the form of workshops run by a Norwegian Reserve Officer for Latvian and Lithuanian full timers at the National Defence Academies. We have had a similar event at the Military Medical Faculty at the Riga Medical University. We have exchanged officers, and a very important regional event is the annual Baltic Talks, which is celebrating its 10th anniversary this year hosted in Norway. As

a vehicle for trilateral cooperation, we formed the Baltic Presidium. This team consists of the three association Presidents and is reinforced by other board members as needed. We have elected a Norwegian Secretary General for continuity and skills reasons, and also to ensure we have close ties to those organisations more experienced than us.

Hosting a congress like this is no small thing?

This has been quite a challenge for us. A few key people have carried most of the burden. If it had not been for my nucleus team, my extended team and the wholehearted support of the Ministry of Defence, LRVA could not have done this. But we could, and we have.

Captain (Navy) Carman McNary, CIOR President

CIOR truly unique

CIOR could be compared to a supertanker. It takes a lot of time from turning the wheel to change course. Is this true, and if so, is it a challenge to you?

The CIOR is truly unique – an international partnership of national reserve associations that vary from very large to quite small and from well established to those in transition, a mix of all military and naval occupations and skills. Officers who may or may not be still active, or who might be experienced or here to learn do all of this. It is done on a semi-volunteer basis. It is hard work to identify the shared interests, motivations and intentions when we come here. We have focused on identifying shared strategic interests. CIOR can

be as adaptable as it needs to be, and it has been over the past year.

In this time of profound change for armed forces internationally, what changes would you like to be remembered for? What changes are needed? Why?

What I have initiated is that we have asked these very complicated questions directly to each member of the CIOR Council. CIOR must provide valuable advice based on our unique perspective; CIOR must deliver outstanding opportunities for professional development, particularly to reservists who will be deployed in international operations; and CIOR should represent the interests of NATO whenever the opportunity arises. If we do that, CIOR will benefit all of our members, and the 1.3 million reservists whose interests we represent.

CIOR takes a lot of resources, particularly if we take into account the tens of thousands of hours spent on a voluntary basis every year. Is it worth it?

Absolutely. Regarding the volunteer hours spent, I believe that every person contributing benefits through the opportunity to learn and to become a better officer, and all of us through a direct contribution to the reserve community and to better security for our nations. In terms of costs, these are drops in very large buckets. I find it bemusing that stakeholders see this investment as materially significant, even in these times of conflicting demands. The reality is that national investment in the CIOR is minimal compared with other defense spending and especially investment in professional development for our regular counterparts. We train over 500 officers per year. We help in the integration of new members. So long as we ensure that, every dime and every hour have been well spent.

Is it worth it to the general public?

Absolutely. Professional development of reserve forces contributes to more effective sailors, soldiers and air personnel. Our forces all invest heavily in training. This is just another tool to be used by individual members and their supporting MOD's. But CIOR has not done an effective job communicating that to the public, who barely understand what a "reserve" might be.

Is it worth it to our stakeholders, different as they are?

The answer is a resounding "yes". An admiral asked me whether CIOR is valuable in this time of conflict. My answer was that attending a YRO or a congress might be the only chance an officer has to

learn about operations in Afghanistan before that officer is already in theatre. Our CIOR Language Academy might be the only chance an officer has to learn operationally effective English before operations. Working on a study in committee might be the first opportunity a post-command officer has to think about strategic issues at an international level. And, during each of these activities we are building networks that will result in more effective command and control of complex joint ops. If you don't train, you can't execute as well.

Further, our efforts directly support the priorities of the Military Committee of NATO – Expanding Operations, Improving Capabilities and Enhancing Cooperation. CIOR is needed – and if it failed NATO would have to adapt to replace it.

Transatlantic ties

How do you see transatlantic ties developing with the new NATO and CIOR members, Captain (Navy) Carman McNary?

I just had a debate with an American "futurist" who asserted that the mutual defense obligations of NATO were dangerous to American interests since they could conceivably be drawn into unexpected places. I challenged this on several grounds. The transatlantic ties are important on both sides of the Atlantic both because North Americans rely on a stable Europe and because collectively we are stronger. Collective defense has been a key element of NATO that has worked historically. In the multi-faceted conflict we now face, the collectivity of NATO is at least as important. The world is shrinking and alliances of shared interests remain valid today.

We have to develop and enhance those ties. CIOR can contribute to that by doing more of what we have in the past – the PFP program, the Language Academy, the Young Reserve Officer Workshop and the YRO Seminar. We can do it even more by locating key events in the newer nations. In addition to Riga, Turkey sees our first congress in 2008, then Bulgaria. Poland has stepped forward to host events, and will host a congress. All of these activities build on the ties that exist, and create new ones.

How can we learn from CIOR members with a short tradition for RO work?

Each nation faces its own unique challenges and operates within its own parameters; each nation

will come up with its own approach to defense policies, to its forces, and to its reserves. The fact that some have traditions of conscription while others don't, or that some have "active duty" reservists while others don't, or that some are largely "retired" while others are not, does not prevent us from learning about each other, surprising us to realize how much we have to learn from each other.

How can the small member countries contribute to the larger with their enormous resources, and vice versa?

Contributions must be "relative", but collective security requires that we assist each other in every way we can. The smaller nations must be prepared to step forward, and our CIOR members have been doing that. LRVA hosting this congress is a valuable contribution that other, larger, countries were not prepared to make now, Bulgaria is similarly stepping forward; Romania and Albania and FYROM hosted Language Academy or YRO events. Some of our smaller delegations are very engaged in the issues at council or in committees. Turning to how the larger countries can contribute to the smaller, the issue is different but real. When it comes to providing people and support events, clearly some members are able to gather greater resources. If they fail to do so, it will be noted. Fortunately, these members are sensitive to contribution without overwhelming the organization as a whole, says McNary.

Reserve officers important for Latvian defence

Reserve officers have an important role in the Latvian defence system. They will retain it in the future. I'm impressed by how much time they give voluntarily on evenings and weekends without any financial reward. The civilian competence they provide to our organisation is very valuable for the development process, says Latvian National Armed Forces Commander Br Gen Juris Maklakovs.

Out of approximately 1100 officers in the Latvian armed forces 50 – 100 are reserve officers. With LRVA they are now in a process to develop the cooperation to secure recruiting reserve officers. Currently it is hard work to recruit. First of all there is no financial contribution; secondly a lot of young people are working abroad.

Br Gen Maklakovs became NAF Commander one year ago. Asked about the number one challenge,

Brigadier General Juris Maklakovs, Commander, Latvian Armed Forces

he responded: "The individual soldier is our most important resource. Therefore it is important to get the soldiers to understand our basic values and learn how to achieve our goals. In this process, collective leadership is very important. The soldiers must be trained to make necessary decisions and be capable of doing this."

This may also be why Maklakovs speaks so warmly about international co-operation and the necessity of Latvian contributions to international missions.

The membership in NATO and EU are important to Latvia, not only for military purposes but for co-operation and development in education, labour-market, social systems and culture. So when he talks about military operations in for instance Afghanistan, Kosovo or Bosnia-Herzegovina to ensure stability, Maklakovs stresses the fact that military action is just a part of the process to rebuild the countries over time.

Common issues

Lieutenant Colonel Tony Welsh is Symposium Director of the CIOR-CIOMR-NRFC Summer Congress. A Canadian reserve officer with 25 years of army service, he joined CIOR two years ago and got involved in CIMIC Committee work. We spoke to him about the symposium, where post-deployment care will be discussed in speeches, panel discussions and work groups.

What do you expect from the Symposium?

I am looking forward to the Symposium with great expectations and I am confident that the results will be of value for all reserve officers. My main aim was to get the best speakers for the symposium to share information and best practices and to discuss issues that are essential for reservists irrespective of nationality. There will be several panel discussions, and we predict that about 800 people will participate.

What do you consider to be the core issues for reserve soldiers?

I believe many countries share the same issues. With the continually increasing number of reserves, deployed, many countries are facing the same problems with medical, psychological and financial care.

In recent years more and more reservists are being deployed for international operations. Does this demonstrate the increasing importance of the reserves?

Absolutely, there is no reason to question it. There are several reasons why countries deploy more reservists but the impact of this at the end is the same. That is what we will study here.

What is the expected output of the Symposium?

Our intention is to provide the best practices for the NATO Military Committee. This will be presented as advice from CIOR to the Military Committee. I will be extremely happy if the outcome from this symposium affects the way reserve officers are treated post-deployment.

Colonel Walter Henry, Md,
Royal Netherlands Army Reserve

Train as you fight

Formerly, when we were talking about penetrating injuries we thought about knives and bullets, and in the civilian arena all this is still more or less valid. In the military however, things have changed. Bullet injuries have become relatively rare and experience from Iraq and Afghanistan shows that fragments and blast are the order of the day. The situation on the battlefield has changed over time Colonel Walter Henry says.

Injuries are commonly caused by IEDs and suicide bombers. Because of body armour, injuries to the chest and the abdomen are less common. The head, face, neck and limbs are mainly involved nowadays. At the same time injuries to the trunk carry a high mortality. At present these are often caused by snipers aiming for the relatively unprotected area between the frontal and dorsal plates of the body armour.

We all know that what happens on arrival in a Medical Treatment Facility (MTF) is very important and what happens BEFORE the casualty reaches the MTF is even more important.

There are differences between “care under fire”, “tactical field care” and “casevac care”. In every situation we must consider the level of danger and treat the wounded treatment in accordance with this.

How does all this reflect on training? In the Netherlands most medical personnel are reserves. This gives the armoured troops valuable input from the civilian side. At the same time there is a positive challenge to prepare them to deliver “good medicine in bad places”.

To be more efficient in the training of medical personnel at all levels, we try to make the training as realistic as possible. For example, the students learn how to use night vision goggles, and they are submitted to fire using the MILES system. We make them use radio to call in evacuation. They are confronted with a number of situations. Train as you fight is the message from Colonel Henny.

Serious fun

Organizing 200 participants and 40 referees from 17 countries to shoot, swim and tie bandages is one of the most challenging assignments of the congress. We asked First Lieutenant Zigurds Labalaiks, the man responsible for organizing Mil Comp, about all the action.

What sorts of events are going to be held?

On August 1 we have the shooting competition with hand guns and assault rifles; the next day is the land obstacle course in the morning and the swimming obstacle course in the afternoon. On the third day is the military orientation marching competition. That's all for sports, but in addition we have the first aid competition, which is mandatory for participants in this section.

What is the purpose of holding these games during the congress?

The background to the sports section is a very good idea – to allow each country to familiarize itself with new weapons, new conditions such as in orienteering, and to learn to work as a team, because on peacekeeping operations they have to work together. And because reserve officers also take part in peacekeeping operations, the first aid competition is compulsory so they will know how to react on the battle field if one of their colleagues is wounded, and gain experience from colleagues from other countries.

What is the quality level of the participants in your opinion?

At present the term “reserve officer” is associated in Latvia with a middle aged person. But as you can see, many of the participants in the competition are young, with college degrees. They have earned officer rank and make civilian careers but continue to improve their knowledge in the military sphere by taking part in various competitions, training events. And without being paid to do this.

So they are people motivated by something higher than just money?

Yes. They are motivated by patriotism for their countries and interest in cooperating with other NATO countries on peacekeeping missions.

NOTIKUMI

Foto : CIOR

Foto : CIOR

Foto : CIOR

Foto : CIOR

Foto : CIOR

Foto : CIOR

Foto : CIOR

Foto : CIOR

